

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

katedra historie

studijní rok 1997/1998

Ondřej Nováček
student 3. bloku Č - Hi

KAPITOLY Z HOSPODÁŘSKÝCH A SOCIÁLNÍCH DĚJIN
MĚSTEČEK MOHELNA A TASOVA
VE DRUHÉ POLOVINĚ 16. A NA POČÁTKU 17. STOLETÍ.

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jindřich Schulz, CSc.

O l o m o u c 1 9 9 8

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní informační zdroje, které jsem použil.

V Olomouci 27. března 1998

Ondřej Nováček

Obsah

I.	Úvod	4
II.	Stručné dějiny Mohelna a Tasova do roku 1620	9
III.	Formální rozbor pramenů	13
IV.	Obecní samospráva	21
	1. Mohelno	21
	2. Tasov	35
V.	Obecní hospodářství	42
	1. Mohelno	42
	2. Tasov	47
VI.	Problematika sirotků	49
VII.	Ekonomicko-sociální struktura	58
VIII.	Gruntovní držba	67
	1. Frekvence směn gruntů	67
	2. Doba splatnosti gruntů	69
	3. Obchod s gruntovními penězi	74
	4. Příčiny vysoké frekvence směn gruntů	81
	5. Cena gruntů	83
IX.	Hmotná kultura	86
X.	Řemesla	94
	1. Struktura řemesel	94
	2. Sociální postavení řemeslníků	103
XI.	Vinohradnictví	111
XII.	Závěr	119
	Poznámky	123
	Seznam pramenů a literatury	135
	Přílohy: a) Seznam radních, rychtářů, kostelníků a horních Mohelna	I
	b) Seznam radních a rychtářů Tasova	IX
	c) Seznam mohelenských řemeslníků	XI
	d) Seznam tasovských řemeslníků	XVII
	e) Ukázky z pramenů	XXI

I. ÚVOD

Základem této práce je rozbor gruntovní knihy, městské knihy a horenské knihy městečka Mohelna a purkrechtní knihy městečka Tasova, které jsou uloženy ve Státním okresním archívu v Třebíči. Volba obou městeček nebyla nahodilá. Mohelenské a tasovské prameny nebyly dosud systematicky probádány, ačkoliv jejich informační hodnota je na vysoké úrovni. Obě městečka rovněž postrádají historicky solidně zpracované dějiny, pomíneme-li Vlastivědu moravskou z počátku 20. století.

Z metodického hlediska jsme zvolili komparatistický přístup. Konfrontace pramenů dvou různých městeček umožňuje rozlišit jevy společné, které lze do jisté míry zobecnit jako typické pro zdejší oblast, a jevy specifické pro jednotlivá městečka. Údaje ověřené ze dvou nezávislých zdrojů vylučují možnost chybného zaměňování obecného a zvláštního. Komparatistický přístup je pro badatele s nedostatečnými zkušenostmi bezpečnější z hlediska možných omylů. Mohelno náleželo k jinému panství než Tasov, čímž je eliminováno nebezpečí, že výsledky této práce mají omezenou platnost pro jediné panství. Navíc městečka byla ve sledovaném období majetkem dvou různých šlechtických rodů.

Srovnání městeček Mohelna a Tasova nepůsobí násilně, neboť jsou si blízká nejen polohou, nýbrž také historickými osudy, významem, velikostí apod.. Obě městečka sblížuje rovněž

skutečnost, že jejich prameny z předbělohorského období jsou v rámci panství jedinečné a osamocené. Ostatní městečka a vsi obou panství, s výjimkou města Velké Bíteše, postrádají v daném období jakýkoliv pramen. Z tohoto důvodu je historik nucen přijmout Mohelno a Tasov za reprezentativní vzorek obou panství.

Uvědomujeme si, že na základě údajů ze dvou lokalit nelze vyvodit širší závěry ani pro místní region. Proto se snažíme srovnávat naše výsledky se závěry badatelů z jiných regionů, byť ne vždy je to možné z důvodu absence či nedostupnosti srovnatelných historických prací. Zároveň bychom chtěli v budoucnosti využít diplomovou práci jako východisko ke konfrontaci s jinými lokalitami.

Komparatistické metodě je podřízena struktura práce. V jednotlivých tematických celcích nevyčleňujeme každému městečku zvláštní podkapitolu, nýbrž konfrontujeme obě městečka bezprostředně. Pouze v kapitole o obecní samosprávě a obecním hospodářství je každému městečku vyhrazena zvláštní podkapitola, neboť bezprostřední srovnání by učinilo text nepřehledný a nesrozumitelný. Kapitola o vinohradnictví se týká pouze Mohelna, protože v Tasově vinice nebyly.

Pozemkové a městské knihy poskytují velmi různorodé informace, a podávají tak mnohovrstevnatý obraz života v dané lokalitě. Náš výběr témat byl podmíněn dostatečným množstvím informací pro obě městečka. Pominuli jsme podrobný právní rozbor zápisů, neboť právní problematika přesahuje naše možnosti a znalosti. Rovněž chybí téma soudnictví, protože

nevelký počet soudních případů neumožňuje vyvodit obecnější závěry. Naopak excerpované prameny jsou zdrojem naprosto jedinečných informací o tvorbě a postupném utváření příjmení, o frekvenci křestních jmen, o kontaktech městeček s jinými lokalitami a konečně o náboženských poměrech. Uvedenou tematikou jsme se rovněž zabývali, do diplomové práce však nebyla zařazena z důvodu omezeného rozsahu.

Kombinace rozmanitých pramenů, tj. gruntovních a městských knih, horenské knihy, urbářů, lánových rejstříků, listin a dalších pramenů, které budou postupně zmiňovány, umožňuje vykreslit poměrně celistvý obraz života městeček a nahlédnout na tradiční problematiku z méně obvyklých úhlů. Např. kombinace gruntovních a městských knih dovoluje rekonstruovat majetkové poměry obecních úředníků, podíl řemeslníků na obecní samosprávě, aktivitu obecní rady při gruntovních transakcích apod.. Využíváme též statistické zpracování údajů, které pro přehlednost zanášíme do tabulek. Pokud se pro neúplnost údajů uchylujeme k hypotézám, uvádíme v zájmu objektivity argumenty pro i proti. Domníváme se, že badatelé pracující s tímto typem pramenů nemají často ani jinou možnost, než se spokojit s hypotézou.

Časové omezení práce rokem 1620 je opodstatněno rapidně klesající výpovědní hodnotou pramenů v době třicetileté války. Navíc po roce 1620 postupně dochází k podstatným změnám ve fungování obecní samosprávy, v gruntovní držbě, v sociální skladbě atd.. Na druhou stranu některé obecné vývojové tendence

jsou poznatelné pouze v delším časovém horizontu, a proto jsme nuceni tyto tendence opominout.

Jedinečnost pozemkových knih již byla v české historiografii náležitě oceněna a stále více historiků tyto prameny využívá. Nejstarší knihy z konce 15. a ze 16. století jsou v řadě případů jediným pramenem pro určitou lokalitu v předbělohorském období. Výjimečnost starších knih je podtržena tím, že v zahraničí nemají obdoby v obecnosti svého rozšíření. Dle průzkumu B. Chocholáče jenom v Moravském zemském archívu v Brně je k dispozici 124 pozemkových knih založených před rokem 1600. K tomu je třeba připočíst knihy vedené obecními úřady, které jsou umístěny v okresních archívech. Vzhledem k velkému počtu a značnému rozsahu pozemkových knih je každý badatelský počín záslužný a cenný. Dostatečné množství analýz by se mělo stát základem kvalitní syntézy o pozemkových knihách jižní Moravy. Na odlišnosti jihomoravských pozemkových knih upozornil Ivan Štarha, který se zabýval jejich soupisem.

Shrnující informace o českých pozemkových knihách shromáždil Vladimír Procházka ve své průkopnické monografii Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století. Syntéze předcházelo dlouhodobé autorovo studium velkého množství českých pozemkových knih. Toto dílo je nepostradatelnou pomůckou každého badatele v dané problematice, ačkoliv v něm převažuje právní zřetel. Z nejnovějších studií jsou mimořádně inspirativní články Bronislava Chocholáče, zabývající se zadlužeností poddanských usedlostí, samosprávou městečka Dolní Bobrová a obecně problematikou pozemkových knih.

Tyto studie nám poskytují nejen možnost srovnání, ale zároveň jsou podnětné metodicky.

Základní informaci o vesnické samosprávě obsahují práce Josefa Hanzala a edice Josefa Kalouska Řády selské a instrukce hospodářské. Všeobecný přehled o hospodářských poměrech a sociální skladbě české vesnice podává výborné dílo Aloise Míky Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. O podobný přehled se pokusil také František Matějka v knize Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezka a Polska. Míkova práce je však podle našeho názoru zdařilejší. O materiálním vybavení venkovských usedlostí nás poučili zejména etnografické studie ve sborníku Vesnický dům v 16. a 17. století z roku 1992, práce Josefa Petráně a materiálově bohatá studie Františka Hrubého. Z hlediska řemeslné výroby je nepostradatelná práce Josefa Janáčka Řemeslná výroba v českých městech v 16. století a pro Moravu analýza údajů lánových rejstříků o řemeslnících provedená Františkem Matějkem. Tentýž autor se zabýval péčí o venkovské sirotky na předbělohorské Moravě na základě pečlivé analýzy mnoha sirotčích knih. Tato studie nám byla hlavním průvodcem v sirotčí problematice. O moravském vinohradnictví v 16. století nejlépe informují díla Václava Frolce, Jaroslava Pošváře a Josefa Mrkose.

Metodické podněty jsme rovněž čerpali ze studií ve sborníku Česká města v 16. - 18. století (red. J. Pánek) a ve sborníku Poddanská města v systému patrimoniální správy (red. M. Macková). Výborné příspěvky obsahuje řada sešitů

Ceny, mzdy a měna, které jsou z důvodu obtížné dostupnosti mnoha historiky opomíjené. Zvláště cenné jsou zde studie Josefa Války, Jaroslava Novotného, Jaroslava Pošváře a Heleny Mainušové. Tyto sešity, vydávané v šedesátých letech komisí pro dějiny cen, mezd a měny v Brně, vřele doporučujeme všem badatelům, kteří je doposud nevyužili.

Uvedený výčet literatury je výběrový a obsahuje pouze stěžejní tituly k jednotlivým tematickým celkům. Regionální literaturu zde neuvádíme proto, abychom nezahltili úvod seznamem jmen a knih. Přesto jsme si vědomi hodnoty regionální literatury, která poskytuje nezbytnou orientaci v problematice regionu. Právě v regionální literatuře jsme často našli odpověď na otázky, které obecným syntézám unikají.

II. Stručné dějiny Mohelna a Tasova do roku 1620

Mohelno

Mohelno, původně Mohylno, leží 10 km jihovýchodně od Náměště nad Oslavou. Dnes je součástí okresu Třebíč. Historie Mohelna sahá hluboko do minulosti. Podle Františka Palackého bylo Mohelno ve 12. a 13. století centrem župy se župním hradem. Roku 1424 bylo opevněné Mohelno dobyto husity, všichni muži vyvražďeni a hrad vypálen. 1)

Také fara v Mohelně náleží mezi nejstarší na Moravě. První zmínka pochází z roku 1234, kdy markrabě Přemysl daroval patronát místní fary ženskému klášteru v Oslavanech. 2)

Ve 14. století vystupuje Mohelno jako městečko s tvrzí. Z pramenů je zřejmé, že význam Mohelna byl mimořádný a není vyloučeno, že Mohelno bylo původně střediskem kmene Oslavanů. Mohelno se svým okolím tvořilo do roku 1368 poslední pozůstatek zeměpanského majetku ve zdejších regionu. 3)

V roce 1510 Zbyněk z Kralic postoupil půl Mohelna Vilému z Pernštejna 4) V roce 1522 po smrti Viléma z Pernštejna (+ 1521) "vložili" rukojmí za Víta z Kralic městečko Mohelno a další vsi Janu z Pernštejna. 5) Roku 1527 Jan z Pernštejna prodal městečko Mohelno, vsi Lhánice, Kladeruby, Kramolno a Popovice Václavu z Lomnice a na Náměšti. 6) Od té doby zůstalo Mohelno součástí náměštského panství a sdílelo s ním majitele i osudy. Roku 1563 zdědil náměštský statek Jan starší ze Žerotína. Po Janově smrti v roce 1583 získal náměštský statek jeho syn Jan Diviš, avšak od roku 1613 správu tohoto statku převzal Karel starší ze Žerotína. V souvislosti s protireformací byl Karel nucen prodat panství Náměšť roku 1628 Janu Baptistovi z Verdenberka, rakouskému dvorskému kancléři a tajnému radovi rakouského císaře. 7)

Tasov

Tasov leží zhruba 20 km severně od Mohelna a dnes tvoří severovýchodní cíp okresu Třebíč. Starobylostí dějin si Tasov nezádá s Mohelnem. Již na počátku 13. století byl Tasov sídlem rodu pánů z Tasova s erbem křídla. Tasov byl založen před rokem 1233, kdy náležel Závišovi z Tasova. Název Tasova je odvozen z křestního jména Tas, jež bylo typické pro rod erbu křídla. Jednalo se o založení významného střediska velkého panství s hradem, později zvaným Dub. Tasov byl také roku 1345 střediskem děkanství a roku 1366 se nazývá městečkem. Okolní vsi Hodov a Kamenná náležely již roku 1349 k tasovskému panství. 8)

Páni z Tasova vlastnili městečko od poloviny 15. století. Roku 1447 získal téměř celé panství Zikmund z Chlevského od Václava z Tulešic, Beneše z Krhova a Ondřeje z Okarce. 9) Koncem 15. století náležel díl Tasova k velkomeziříčskému panství, další část k budišovskému panství, na tvrzi Hrádek a dvou dvorech sídlila vladyská rodina Chlevských a svobodný dvůr držel rod Rohovských. Část městečka náležející k Velkému Meziříčí prodali bratři Jaroslav, Vratislav a Vojtěch z Pernštejna roku 1551 Kateřině ze Šternberka, manželce Jiříka Mrakše z Noskova na Budišově. 10) Tak došlo ke zcelení obou částí Tasova u budišovského panství. Avšak již roku 1561 byl Tasov intabulován Janu Martinkovskému z Rozseče. 11) Roku 1573 koupil budišovské panství i s Tasovem Václav Berka z Dubé a z Lipého na Meziříčí, jenž na tomto zboží zapsal 10.000 zl. věna

své manželce Aleně Meziříčské z Lomnice, která držela panství i po smrti manžela. 12) Rod Berků z Dubé a z Lipého na Meziříčí vládl na budišovském panství až do roku 1644, kdy panství získali Fürstenberkové.

Dějiny Mohelna a Tasova vykazují mnoho společných rysů, a proto jejich srovnání nepůsobí násilně. Vzdálenost obou městeček je zanedbatelná a rovněž velikost městeček je srovnatelná, byť Mohelno bylo zhruba o třetinu větší Tasova. Obě městečka spojuje starobylá a dá se říci slavná minulost. Již ve 14. století obě lokality měly statut městečka, jenž si udržely i v pozdějších dobách. V předhusitském období představovala obě městečka spádová oblastní střediska. Významný rozdíl je ten, že zatímco Tasov byl od svého vzniku centrem vrchnostenského velkostatku, Mohelno se svým okolím ještě roku 1368 tvořilo poslední pozůstatek zeměpanského majetku ve zdejším regionu. Význam Mohelna i Tasova podtrhuje existence sídelních hradů. Postupem času význam obou městeček klesal a v 16. století se staly součástí náměštského panství, resp. sousedního budišovského panství se středisky v Náměšti nad Oslavou a v Budišově, což dále oslabilo jejich původní střediskový význam. Přesto se Náměšť lidnatostí ani hospodářským významem Mohelnu nemohla rovnat a ani Budišov nijak nad Tasovem nevynikal. Mohelno a Tasov spojovala vazba na právní autoritu města Velké Bíteše. Bítešské právo se vztahovalo na celé náměštské panství, tedy i na Mohelno, a mimo panství k němu náležel pouze právě Tasov. 13) V první polovině 16. století vlastnil Mohelno a rovněž část Tasova rod Pernštejnů. Další společné znaky jsou uvedeny v samotné práci.

III. Formální rozbor pramenů

Základem této práce je analýza čtyř pozemkových a městských knih, které jsou uloženy ve Státním okresním archívu v Třebíči ve fondech obecního úřadu Mohelna a obecního úřadu Tasova. Všechny knihy jsou do roku 1620 psány českou novogotickou kurzívou. Zápisy přesahující rok 1620 nejsou předmětem našeho formálního ani věcného rozboru.

Městská kniha kupů prodejů a smluv svatebních městečka Mohelna má koženou vazbu a rozměry 21 x 30 cm. 1) Folia jsou označena původní paginací i novou archivní paginací. Při odkazování na určitý foliant vycházíme z původní paginace, proto se o ní podrobněji zmíníme. Úvodních pět folií je nepaginováno, teprve v pořadí šestý foliant je číslován jako první. Některá folia chybí, jiná jsou vyřezána. 2) Další folia jsou přeházena ve špatném sledu, což bylo způsobeno pravděpodobně při vázání knihy. 3) Jiná folia jsou naopak zdvojena, přičemž jedno ze dvou stejně číslovaných folií je označeno jako B. 4) Celkový počet folií dle původní paginace činí 233, zatímco podle archivní paginace 225. Z důvodu chaotičnosti původní paginace doporučujeme budoucím badatelům využít pravidelnou archivní paginaci.

Nejstarší zápis pochází z roku 1538, nejmladší zápis z roku 1631. Systematické zápisy končí zhruba rokem 1610, pozdější zápisy jsou ojedinělé a náhodné.

Zápisy v úvodu a na konci knihy jsou často vybledlé a nečitelné. Do knihy zapisovalo vícero písařů, což je vzhledem k časovému rozsahu knihy pochopitelné. Jmenovitě je zaznamenáno šest písařů (viz přílohy).

Knihy byla vedena obecní radou pro veškerou agendu spadající do její působnosti. V první řadě kniha obsahuje zápisy o obecním hospodaření, tedy zápisy o pronajímání obecního majetku, 46 zápisů o skupování finančních pohledávek a 186 svatebních smluv. Kniha sleduje rovněž každoroční splácení vejrunků a právě zápisy o splátkách zaujímají v knize nejvíce prostoru. Doplacení pohledávek se symbolicky značí přeškrtnutím původní smlouvy. Svatebním smlouvám jsou vyhrazena folia 79 až 163. Další folia obsahují vedle svatebních smluv i jiné zápisy. Poslední svatební smlouva se nachází na foliu 226. Kniha dále eviduje sirotčí záležitosti, obchody se svobodnými pozemky a méně závažné soudní případy. Chronologický sled zápisů je často narušován. Např. folia 164 až 183 obsahují zápisy po roce 1600, zatímco folia 218 až 233 obsahují zápisy vesměs z 50. a 60. let 16. století. Rovněž starší svatební smlouvy následují teprve po pozdějších svatebních smlouvách. Úroveň i výpovědní hodnota pramene u pozdějších zápisů pozvolna roste.

Gruntovní kniha koupí a prodejů Mohelna má koženou vazbu a rozměry 20 x 33 cm. 5) Folia jsou označena pouze původní paginací, která je plně vyhovující a vhodná pro bezproblémovou orientaci v knize. Kniha začíná foliem 78 a končí foliem 428.

Nejstarší zápis pochází z roku 1591, nejmladší až z počátku 20. století. Hranici mezi předbělohorskými a pobělohorskými zápisy tvoří zhruba folium 360. Úroveň zápisů do roku 1620 je vyrovnaná a stabilní, avšak po tomto mezníku výpovědní hodnota knihy prudce klesá a zápisy se stávají nesystematické a nahodilé. Kniha není poškozena a všechny zápisy jsou čitelné.

Vedení gruntovní knihy narozdíl od městské knihy příslušelo vrchnostenské kanceláři. 6) Tomu odpovídá formální vyspělost a profesionální úroveň zápisů. Do roku 1620, soudě podle písma, vedl knihu pouze jeden vrchnostenský písař. Kromě chronologického řazení zápisů se uplatňuje princip vložkových zápisů, kdy každé usedlosti se v knize vyhrazuje zvláštní vložka, tj. rezervuje se jí několik folií. 7) Jednotlivým gruntům písař vyhradil dva až tři listy, které zůstaly v drtivé většině nezaplněny, a proto na ně byly v pozdějších letech dodatečně dopisovány zápisy nejrůznějšího charakteru. Bohužel přehledný vložkový princip je někdy narušen a zápisy týkající se jednoho gruntu jsou roztroušeny na dvou i více místech knihy. Na základní záznam někdy navazuje rozpis postupného splácení, jež je zaznamenáváno takřka výhradně v případě obecních a sirotčích peněz. Splácení soukromých pohledávek je zapisováno výjimečně. Z důvodu obrovského časového záběru knihy, byť její těžiště leží v předbělohorské době, dochází ke směšování starších a novějších zápisů. Hned na počátku knihy nalezneme mj. privilegia městysu Mohelna obnovená Marií Terezií roku 1769 a další zápisy z let 1819 a 1850. 8)

Kniha do roku 1620 eviduje 120 majetkových převodů gruntů a několik dalších převodů zemědělské půdy. Obchodní smlouva zahrnuje všechny patřičné náležitosti. Zápisy začínají graficky zdůrazněným záhlavím, které podává první informaci o tom, co kdo komu prodává. V úvodní části je pravidelně zdůrazněn souhlas vrchnosti s prodejem a záznamem neboli tzv. konsensní klauzule: "Trh gruntovní podle dobrého pořádku městečka tohoto Mohelna s dovolenímúředníka na Náměšti". Smlouva rovněž obsahuje přesný rozpis splácení závdavku a vejrunků, zatímco provedení tzv. počtu, tj. přesného vyčíslení pohledávek věřitelů, dědických podílů a jiných povinností vázaných na grunt, je fakultativní, neboť za provedení výpočet se platí. 9) Inventář gruntu, tzv. přikoupení či připrodání, je zaznamenán zřídka a pouze u dražších usedlostí. Závěrečnou část zápisu tvoří zajišťovací klauzule, kdy kupující stanovuje za dodržení smlouvy rukojmí. Za menší grunty ručili zpravidla dva rukojmí, u větších usedlostí se objevují tři nebo čtyři rukojmí. S pěti rukojmími se setkáváme v jediném případě, jeden rukojmí se nevyskytuje vůbec. Počet rukojmí není vždy úměrný ceně gruntu. U prodejů samotné půdy se většinou rukojmí nezastavovali. Svědka představuje rychtář, ojediněle společně s obecní radou. Rychtář svědčil rovněž u pravidelného pokládání splátek.

Městská kniha a gruntovní kniha nabízí zajímavé srovnání vedení agendy vrchnostenskou kanceláří a obecní radou.

Horenská kniha Mohelna je silně poškozená, chybí desky a úvodní, resp. poslední listy. 10) Její rozměry činí 18 x 31 cm.

Dle úvodního zápisu byla registra koupena roku 1602 za purkmistra Václava Čady, Jakuba Koláře, za horného Jarolíma Kožišníka a za písaře Nykodýma Kotrby. Časově knihu vymezují zápisy z let 1602 a 1798. Celkový počet folií, očíslovaných pravidelnou původní paginací, činí 520. Hranici mezi předbělohorskými a pobělohorskými zápisy tvoří přibližně folium 170. Systematické vedení zápisů je přerušeno na konci třicetileté války.

Knihy eviduje obchody s mohelenskými vinohrady, a tudíž se svým charakterem podobá knihám gruntovním. Rovněž obchodní smlouva o vinici se podstatně neliší od gruntovní obchodní smlouvy. Místo rychtáře u smluv asistuje jako svědek horný. Horný svědčí také při pravidelném pokládání splátek a při skupování vinohradních peněz. Zvláštností obchodní smlouvy je přesná lokalizace polohy prodávané vinice podle sousedních vinic a jejich majitelů: "jeden ačtl vinice ležící podle vinohradu Jana Neřáda". Při řazení zápisů je kombinován princip chronologický a princip vložkový, dominantní je jednoznačně řazení chronologické. Na jednu stranu knihy připadají jedna nebo dvě obchodní smlouvy, přičemž řada folií zůstala prázdná. Smlouva pravidelně uvádí rozlohu vinice, což je nezanedbatelný rozdíl oproti gruntovní knize Mohelna i Tasova.

Fond obecního úřadu Mohelna zahrnuje konečně i Knihu práv městečka Mohelna, kterou v této práci využíváme pouze okrajově. 11) Formální a věcná analýza knihy je zařazena v kapitole o obecní samosprávě Mohelna. Pro doplnění a srovnání užíváme také urbáře náměšťského panství z let 1545 a 1640,

listinný materiál a tištěné prameny, zejména lánové rejstříky brněnského kraje.

Celkově lze shrnout, že městečko Mohelno disponuje do roku 1620 mimořádně četnými a informačně hodnotnými prameny. Obsáhlostí a rozmanitostí pramenů patří Mohelno bezesporu k atraktivním objektům historického bádání, zvláště když na náměšťském panství je v tomto směru osamoceno. Rozmanitost pramenů umožňuje vykreslit poměrně celistvý obraz života městečka a nahlédnout na tradiční problematiku z méně obvyklých úhlů.

V Tasově se historik ocitá ve zcela odlišné situaci. Fond nezahrnuje žádné předbělohorské listiny ani jiné prameny s výjimkou purkrechtních register. A. Kratochvíl měl ještě v roce 1907 k dispozici Registra sirotčí i gruntovní ouřadu tasovského z roku 1601, jež byly uloženy jako rukopis číslo 462 v zemském archívu v Brně. 12) Pátrání po těchto registrech bylo neúspěšné a lze je považovat za ztracená. Výjimečnost purkrechtních register Tasova zvyšuje skutečnost, že jsou jediným pramenem tohoto charakteru pro celé budišovské panství.

Pamětní aneb purkrechtní registra Tasova jsou evidována v inventáři pod nepřesným názvem Sirotčí, pozemková a pamětní kniha městečka Tasova. 13) V naší práci budeme užívat název původní. Kniha o rozměrech 20 x 29,5 cm je opatřena původní koženou vazbou s vlisy a datem 1699 a se zbytky kožených spon. Kniha byla původně nepaginována a teprve dodatečně je očíslovaná archivní tištěnou paginací. První tři folia chybí,

celkově má kniha 240 folií. Poslední záznam je na foliu 194, zbytek je prázdný. Folia 166 a 173 jsou vyřezána a jejich části jsou volně do knihy vloženy. Některá folia jsou poškozena ve vnějším dolním rohu vlhkem či vodou, a proto jsou rohy vyřezány nebo podlepeny.

Časově knihu vymezují zápisy z let 1542 a 1712. 14) Písař zpočátku důsledně zachovával chronologický sled zápisů, který později narušuje vkládání starších, resp. mladších zápisů. Zhruba od folia 131 dochází k pravidelnému směšování předbělohorských a pobělohorských zápisů. Záznamy z období po roce 1620 pochází většinou z druhé poloviny 17. století, zatímco záznamy z období třicetileté války a počátku 18. století jsou vzácné. Systematické vedení zápisů končí okolo roku 1615.

Z hlediska obsahu tasovská registra v sobě slučují veškerou agendu, jež v Mohelně byla rozdělena mezi obec a vrchnostenskou kancelář. Jinými slovy tasovská registra zahrnují agendu mohelenské městské knihy i mohelenské gruntovní knihy. Registra obsahují také agendu vsí Kamenná, Oslava a částečně Holubí Zhoř, ačkoliv drtivá většina zápisů se týká Tasova. V knize jednoznačně převládají prodeje gruntů (asi 170 zápisů) a sirotčí agenda (asi 50 zápisů). Sirotčí agenda z let 1542 až 1585 tvoří nejstarší část knihy, sirotčí zápisy se nachází na foliích 4-37, 56, 57, 108 - 115, 174 - 178. Těžištěm knihy jsou gruntovní zápisy, jež začínají rokem 1556, avšak systematicky jsou vedeny od roku 1575. Písař volil důsledně chronologické řazení zápisů, vložkový princip až na výjimky nepoužíval.

Před historikem vyvstává obtížný úkol rozeznat totožnost gruntů, které se objevují na různých místech knihy. Gruntovní zápisy jsou husté, často se na jednu stranu vměstnaly dvě obchodní smlouvy. Obchodní smlouva je ve srovnání s gruntovní knihou Mohelna podstatně stručnější a neobsahuje všechny náležitosti. Chybí konsensní klauzule i zajišťovací klauzule, tedy smlouva se nezmiňuje o souhlasu vrchnosti s prodejem a nejsou zaznamenáni rukojmí. Vyčíslení pohledávek a pokládání splátek je zaznamenáno sporadicky. Obchodní smlouva je tudíž okleštěna výhradně na praktické údaje, zatímco ustálené právní zvyklosti postrádá. Podobu obchodní smlouvy nesporně ovlivnila skutečnost, že knihu vedla obecní rada, a nikoliv vrchnostenská kancelář. Značnou část smlouvy zaujímá výčet inventáře neboli tzv. příměnek. Příměnek je uváděn pravidelně i u nejmenších gruntů, což je další rozdíl oproti zápisům v mohelenské gruntovní knize. V knize dále najdeme osm soudních zápisů, 26 svatebních smluv, převody pozemků různého druhu, 35 zápisů o skupování gruntovních peněz atd..

IV. Obecní samospráva

1. Mohelno

V čele samosprávy stál rychtář a šestičlenná obecní rada. Její členové jsou v letech 1538 - 1547 označováni jako konšelé, poté až do r. 1620 jako obecní starší. Pojem "páni starší" se objevuje poprvé r. 1540. Výsadní postavení v rámci rady zaujímal purkmistr, jak potvrzuje častá fráze zahajující zápis: " Za pana purkmistra a tovaryšů všech jeho kterýž ku pomoci ouřadu jemu jsou". V zápisech je obyčejně za celou radu jmenován pouze purkmistr, popř. ještě druhý člen rady, zatímco přítomnost ostatních starších je odbyta slovy "a tovaryšů jeho" či "spolubratří jeho".

Rychtář i obecní starší byli formálně voleni na výročním obecním soudě. Na jmenování obecních starších měla větší vliv obec, zatímco o osobě rychtáře ve velké většině případů rozhodovali panští úředníci. Vrchnost měla zájem, aby se rychtářem stával někdo spolehlivý a jí oddaný, ale musela dbát i zájmu obce, protože jen tak mohl být zajištěn klid na vesnici a plnění vrchnostenských nařízení . 1)

Obecních soudů se často účastnilo několik vsí najednou. K mohelenskému soudu docházeli obyvatelé vsí Lhánice, Kladeruby, Kramolín a Popůvky. Na "pomoc" a na útraty v době konání soudu měly tyto vsi platit Mohelnu:

Lhánice 12 b.gr. a 2 slepice; Kladeruby 9 b.gr. a 1 slepici;
Popůvky 9 b.gr. a 1 slepici; Kramolín 6 b.gr. a 1 slepici.

Pokud by odmítly platit, musely by chodit k soudu na zámek, tj. k vrchnostenskému soudu. 2) Odvody slepic dokumentují, že se při obecních soudech nejen jednalo, ale též hodně jedlo a pilo.

Na soudě býval přítomen hejtman ("úředník na Náměšti") jako zástupce vrchnosti. 3) Nikdy však není doložena přítomnost samotného majitele panství, o jehož návštěvě Mohelna, po Velké Bíteši největšího místa na jeho panství, není za celých 80 let v pramenech žádných zpráv. Zato jeho úředníci byli v Mohelně častými hosty.

Rady městečka Mohelna zastávaly úřad po dobu jednoho roku. Během funkčního období nedocházelo k výměně jednotlivých členů rady, kteří se nestřídali ani ve funkci purkmistra. Úřad purkmistra zastávala po celý rok jedna osoba. Dvě rady během jednoho roku jsou vzácné a týkají se pouze let 1555 a 1595 (viz přílohy). Zvláště důsledně bylo dbáno, aby obecní starší nezastával funkci dvě po sobě následující léta, tj. aby se nová rada nepřekrývala se starou radou v osobě některého staršího či purkmistra. Takovému pravidlu se vymyká pouze Václav Čada, jenž byl purkmistrem v letech 1602 - 1603 a 1605 - 1606, a nepatrně dalších výjimek, nikdy však již v podobě jednoho purkmistra ve dvou po sobě jdoucích radách. Např. Petr Fousek byl r. 1549 starší a r. 1550 purkmistr.

Z celkového počtu zhruba 500 obecních starších, kteří se vystřídali v radě během sledovaných 80 let, lze doložit 346 členů rady. Na těchto 346 postech se střídalo 141 různých osob. Z uvedených čísel vyplývá, že každý starší byl průměrně 2,5 krát v radě, tzn. každý starší vykonával svou funkci průměrně zhruba dva a půl roku. Pro přesnější představu je užitečné uvést dílčí čísla, neboť průměr může být zavádějící.

1 x v radě	-	63 osob
2 x v radě	-	31 osob
3 x v radě	-	19 osob
4 x v radě	-	8 osob
5 x v radě	-	4 osoby
více než 5 x	-	16 osob

Z celkového počtu starších tedy 2/3 osob působilo v radě pouze jednou či dvakrát a pouze 1/3 třikrát a více (viz přílohy).

Šestnáct osob, jež se účastnilo v radě více než pětkrát uvádíme jmenovitě, neboť náleží ke stěžejním osobnostem nejen obecní samosprávy, ale pravděpodobně veškerého veřejného i hospodářského života městečka Mohelna ve sledovaném období. Připojujeme též jejich majetkové poměry, pokud jsou známy.

Tomáš Branský	- 4 x purkmistr, 3 x starší - grunt za 260 zl.	4)
Václav Čada (řezník)	- 7 x purkmistr, 3 x starší - r.1597 koupil grunt za 360 zl. - r.1597 prodal grunt za 210 zl. - r.1599 koupil 1/2 lán role za 150 zl. - r.1606 prodal 1/2 lán za 560 zl. - r.1606 koupil grunt za 150 zl.	5)

Petr Duchoň	- 4 x purkmistr, 4 x starší - majetkové poměry viz dále
Havel Horký	- 3 x purkmistr, 3 x starší
Jan Chrast	- 4 x purkmistr, 3 x starší
Havel Janásek	- 4 x purkmistr, 2 x starší
Matěj Janásek	- 2 x purkmistr, 4 x starší - majetkové poměry viz dále
Jíra Konečný	- 2 x purkmistr, 4 x starší
Klíma Krejčí	- - , 6 x starší
Bartoš Kovář Hubatý	- 3 x purkmistr, 5 x starší
Martin Machkú	- - , 6 x starší
Matěj Nyra	- 3 x purkmistr, 4 x starší
Jan Partl	- 3 x purkmistr, 7 x starší - grunt za 400 zl. 6)
Havlíček Švec	- 2 x purkmistr, 4 x starší
Jíra Sládek	- 5 x purkmistr, 2 x starší
Izaiáš Těsný	- 2 x purkmistr, 4 x starší - syn Izaiáše Matěj měl grunt za 400 zl. 7)

V obecní radě se objevují též celé rodiny, funkce jako by přecházela z otce na syna, resp. syny. První číslo v závorce udává počet mandátů ve funkci purkmistra, druhé číslo počet mandátů ve funkci obecního staršího, případné třetí číslo počet mandátů ve funkci rychtáře.

Ondřej Boček (1,4) - syn **Matěj Boček** (-,5) - syn **Jakub Boček** (-,1) - syn **Matěje Bočka** **Václav Boček** (Broumek) měl dva grundy za 180 zl. a 95 zl.. 8)

Petr Duchoň (4,4) - syn Jiřík Duchoň (-,1); Blažek Duchoň (-,1),
syn Matouš Duchoň (-,2); Havel Duchoň (-,1).

- Matouš Duchoň měl grunt za 400 zl.

Havel Duchoň měl 1/2 lán za 160 zl.

Blažek Duchoň prodal 1/2 lán role za 150 zl.

a koupil grunt za 90 zl..

9)

Matěj Janásek (2,4) - syn Havel Janásek (4,2) - syn Matouš
Janásek (-,3)

- Matouš Janásek (syn Havla) měl grunt za 600 zl.

- Jiřík Kabelka (syn Havla, bratr Matouše) měl grunt za 470 zl.

- Jan Janásek (syn Matouše ?) měl grunt za 500 zl.

10)

Jíra Sládek (5,2) - syn Petr Jíra (-,3)

syn Jan Kondin (Kongin) (-, 2)

Všechny stěžejní osobnosti a rodiny v obecní samosprávě, u nichž známe jejich majetkové poměry náležely k nejzámožnější vrstvě (Václav Čada, Jan Partl, Izaiáš Těsný, Tomáš Branský, Matouš Duchoň, Janáskové), popř. vyšší střední vrstvě (Havel Duchoň, Blažek Duchoň, pravděpodobně Bočkové).

To však neznamená, že členství v radě bylo podmíněno určitým majetkovým postavením v rámci městečka. Podle všeobecně rozšířeného názoru se obecní samospráva účastnily stále stejné osoby z řady nejbohatších sedláků. 11) Tento názor je však možné v případě Mohelna vyvrátit. Urbář náměšťského panství z r. 1640 uvádí v Mohelně 91 usedlostí. 12) Je možné bez velké odchylky předpokládat v Mohelně před r. 1620 zhruba 100 usedlostí. Každá usedlost byla spravována hospodářem, přičemž generační výměna probíhá po 20 letech. Během 80 let tedy můžeme počítat v Mohelně přibližně se 400 hospodáři. V radě se během tohoto období vystříдалo 500 starších,

což podle výše uvedeného indexu opakování 2,5 představuje zhruba 200 různých osob. Z daných čísel vyplývá závěr, že se každý druhý mohelenský muž, tj. muž ve smyslu hospodáře, podílel na obecní samosprávě. To je důkazem překvapivé demokratičnosti mohelenské samosprávy a zároveň neexistence majetkového cenzu pro vstup do obecní rady.

Průkaznost našeho závěru dokládají konkrétní případy. Martin Maštališ náležel k významnějším reprezentantům Mohelna, neboť 3x zastával funkci staršího a 1x dosáhl úřadu purkmistra. Avšak byl majitelem gruntu za pouhých 39 zl., a tudíž náležel k nejchudší vrstvě. 13) Vít Hubatý Kovář (1,2), Jan Škraboch (-,3,1x rychtář) a Jiřík Suchánek (1,1) vlastnili shodně grunt za 100 zl., který je řadil mezi nižší střední vrstvu. 14) Majetková diference obyvatel do kategorií je uvedena v kapitole o ekonomicko-sociální struktuře.

Obecní rada byla tedy přístupná všem vrstvám mohelenského obyvatelstva, přičemž i sociálně slabší hospodáři dosahovali nejvyšších příček v obecní hierarchii, purkmistra a výjimečně snad i rychtáře, ačkoliv v tomto úřadu se pravděpodobně uplatňují téměř výhradně střední a vyšší vrstvy. Všemi vrstvami obyvatelstva ovšem míníme obyvatele, kteří v Mohelně hospodařili na vlastním gruntě, čímž automaticky vyřazují žebráky, podruhy, námezdní síly, tovaryše atd..

Domníváme se dokonce, že obecní rada byla doménou zejména střední vrstvy. Nevelký počet nejmajetnějších měšťanů nemohl zdaleka zaplnit rozhodující počet míst v radě.

Navíc zde přistupuje skutečnost, že řada nejbohatších hospodářů se překvapivě na samosprávě vůbec nepodílela, či pouze okrajově.

Např.

Augustin Písař	- v samosprávě není nikdy doložen 1 1/2 lán v ceně 676 zl.	15)
Martin Kolář	- v samosprávě není nikdy doložen grunt za 422 zl.	16)
Jiřík Kabelka	- v samosprávě není nikdy doložen grunt za 470 zl.	17)
Jiřík Skýva	- 1x starší - grunt za 470 zl.	18)
Jakub Aksa (Haksa)	- 1x starší - 1/2 lán v ceně 560 zl.	19)
Jiřík Červenka	- 1x rychtář - grunt za 430 zl.	20)
Mikuláš Veleba	- v samosprávě není nikdy doložen grunt za 350 zl.	21)
		ad.

Za těchto podmínek šest míst v radě muselo být obsazeno z větší části nejpočetnější střední vrstvou a počítat musíme i s vrstvou nejnižší. Na druhé straně k dosažení stabilního postavení v radě byla nezbytná výlučná pozice zároveň v majetkové sféře, jak bylo ukázáno výše.

Místa v obecní samosprávě nebyla vyhrazena pouze pro mohelenské starousedlíky. V radě i v rychtářském úřadě se běžně objevují i nedávno se přistěhovavší hospodáři. Jedná se zejména o muže, kteří se do Mohelna přiženili. Václav Čada, nestor mohelenské obecní samosprávy na přelomu 16. - 17. stol., pocházel původně z Drnovic. R. 1587 se

oženil s vdovou po Lukáši Řezníkovi Plzeňském Voršilou a usadil se v Mohelně. 22) Dva roky po svém příchodu již vykonával úřad staršího a r. 1596 byl poprvé purkmistrem. Postup v obecní hierarchii však v drtivé většině případů nebyl tak závratný. Jakub Kolář (-,3, lx rychtář) pocházel z nedalekých Ketkovic. R. 1583 se oženil s dcerou Jiříka Sládka, váženého měšťana, Justýnou. 23) Také on se usadil v Mohelně a v radě je poprvé doložen k r. 1592. Obecní samospráva byla tedy otevřena i "nové krvi". Nelze pominout skutečnost, že na rychlém zdomácnění a zakořenění nově příchozích měly lví podíl jejich manželky - v případě Václava Čady bohatá vdova, u Jakuba Koláře dcera váženého a zámožného mohelenského měšťana Jiříka Sládka, pětinašobného purkmistra.

Rychtář byl hlavním styčným článkem mezi vrchností a poddanským obyvatelstvem městečka. Jeho úkolem bylo jménem a ve prospěch vrchnosti vést správu, udržovat pořádek, starat se o majetková práva vrchnosti a vykonávat její rozkazy. Fakticky působil spíše jako decentralizovaný nižší úředník velkostatku než jako zástupce poddanské vsi či městečka. 24)

Za 50 let, pro něž známe v Mohelně rychtáře, se v této funkci vystřídalo 28 různých osob (viz přílohy). Každý z těchto rychtářů vykonával tedy svůj úřad průměrně rok a deset měsíců. Zdaleka nejčastější délka funkčního období rychtáře byla jeden rok.. Běžně však byli vrchností ponecháni v úřadě delší dobu - - Hrůza a Zachariáš Vitasů dva roky, Havel Janásek tři roky, Havel Radostinský pět let a Matěj Kožišník (Přepeřil) možná dokonce devět let. Naopak ve dvou letech 1618 - 1619 se

vystřídali čtyři rychtáři. Zde pravděpodobně sehrála roli vypjatá a chaotická situace doby českého stavovského povstání. Ovšem nejčastěji zastával rychtář svůj úřad po dobu jednoho roku, jak již bylo výše zmíněno.

Mezi obecní radou a rychtářským úřadem přirozeně existoval oboustranný pohyb "kádrů" . Z 28 osob zastávajících rychtářský úřad jich 21 nalezneme také v obecní radě, z toho 11 dokonce v roli purkmistra. Zbývajících sedm rychtářů spadá převážně do počátku a do konce sledovaného období, a proto nelze vyloučit jejich přítomnost v dřívějších, resp. pozdějších radách, které přesahují časové vymezení této práce. Těsné propojení obou úřadů po stránce personální demonstrují následující příklady. Třetí číslo v závorce udává počet mandátů ve funkci rychtáře:

Ondřej Boček	(1,4 - 3)
Havel Janásek	(4,2 - 4)
Havel Radostinský	(1,2 - 6)
Vavřinec Vostrý	(3,1 - 3)
Šťastný Kovář	(1,3 - 2)
Václav Čada	(7,3 - 1)
Jan Chrást	(4,3 - 1)

Zdá se, že společenské postavení purkmistra a obecní rady převyšovalo v hierarchii městečka společenské postavení rychtáře. Pokud písař v jednom zápise zaznamenal jmenovitě obecní radu i rychtáře, na čestném prvním místě je vždy uveden purkmistr, poté starší a nakonec rychtář.

Toto pořadí respektuje nejen městská kniha vedená obecní radou, ale rovněž gruntovní kniha vedená vrchnostenskou kanceláří, kde bychom očekávali preferenci rychtáře. Podle tehdejší zvyklosti pořadí jednotlivých osob striktně odpovídalo jejich postavení na společenském žebříčku. Obecní samospráva pravděpodobně v místní hierarchii předstihla úřad rychtáře jako ústředního zástupce vrchnosti v městečku. Totéž platí i v případě městečka Tasova.

Ve fondu městečka Mohelna se zachovala také kniha městských práv. 25) Poslední psaný list knihy, která je nepaginována, obsahuje sdělení, že tuto knihu "přepsal" radní písař města Velké Bíteše Joannes Roudnický roku 1573 v úterý po svatém Duchu. Formulace v úvodu knihy zní: "Kniha městských práv království českého a jiných k těmž právu náležitých ..., kteráž v sobě rozličné příhody zavírají k všelijakým nastávajícím přem spravedlivému rozsuzování velmi potřebné". Jedná se tedy nikoliv o výhradní a zvláštní práva městečka Mohelna, nýbrž o jakýsi všeobecný svod městských práv blíže neurčené provenience. Věc je o to pozoruhodnější a komplikovanější, že se podle letopočtu nacházíme v období před vznikem Práv městských Království českého a Markrabství moravského Pavla Kristiána z Koldína z roku 1579.

Na základě dílčích ustanovení knihy o městských úřednících je možné usuzovat, že původ dotyčných městských práv je třeba hledat v prostředí královských měst. Jednotlivé články ustanovují osmnáctičlennou radu sázenou přímo králem, přičemž purkmistři se mají střídát po čtyřech nedělích,

konání devíti zahájených soudů a třech posudkových soudů v roce, hrdelní právo městské rady, od něhož je možné odvolání pouze ke králi. 26) Články rozlišují úřady purkmistra, starosty, konšelů, starších, přísězných, starší obce a rychtáře, jenž je podřízen městské radě. Každý konšel se musí vykázat majetkem přinejmenším 50 kop a nesmí se zároveň živit jako lazebník, barvíř, pištec či hudec. 27) Kapitola 72 obsahuje židovský řád vydaný císařem a potvrzený papežem Klimentem VI.. Některá nařízení ukazují bezprostředně na pražská města. Za zmínku stojí např. nařízení, že v okruhu třech mil od Prahy smí soudit vinaře a vinice pouze staroměstští konšelé v právu duchovním i světském. 28) Rovněž zdůrazňování časté přítomnosti a zásahů krále lze vztáhnout jedině na pražská města. Např. poselství ke králi mají být tvořena konšely společně s přísěznými, konšel povoláný králem nesmí vyrazovat věci týkající se městské rady, konšela může pod přísahou vyslýchat pouze král atd.. 29) Nelze tudíž vyloučit, že tato městská práva náleží k právní provenienci pražských měst. S velkou pravděpodobností můžeme tvrdit, že pochází z prostředí královského města. Jako městská vrchnost vystupuje totiž vždy král. Nabízí se také možnost, že Joannes Roudnický přepsal knihu práv města Velké Bíteše, kterou měl z pozice zdejšího radního písaře stále k dispozici. Velká Bíteš byla sice poddanským městem, avšak zejména v oblasti hrdelního soudnictví se těšila velké autoritě. Kniha městských práv by ve Velké Bíteši našla dostatečné opodstatnění a uplatnění.

Zbývá zodpovědět otázku, co vedlo radu poddanského městečka Mohelna k tomu, aby si pořídila knihu práv královských měst,

která z hlediska pravomocí poddanského městečka byla alespoň zčásti nepoužitelná. Navíc se nesporně jednalo o nemalou investici, neboť kniha je po formální stránce na vysoké úrovni a rovněž je třeba zohlednit značný rozsah knihy se 145 zachovanými folii. O kvalitě obsahové náplně vypovídá úvodní erudované poučení o cnostech dle Aristotela či poškozený hebrejský zápis též v úvodu. Podobnou knihou městských práv se zřejmě může pyšnit jen mizivý počet poddanských městeček srovnatelných s Mohelnem. Domníváme se, že kniha městských práv je pozoruhodným svědectvím vzrůstajícího sebevědomí mohelenských měšťanů, kteří tak dali jasně najevo, že se počítají za rovnocenné příslušníky městského stavu, tedy za měšťany v pravém slova smyslu. Částečně je možno počítat s historickým povědomím měšťanů a odezvou slavné minulosti jejich městečka, které bylo střediskem zdejšího obvodu ve 12. a 13. století (dle Palackého mohelenské župy). Zdá se být spravedlivé, budeme-li zdejší obyvatele nazývat měšťany a nikoliv sedláky či vesničany, kteří by považovali za zcela zbytečné usilovat o knihu městských práv.

Zároveň není možno podceňovat ani bezprostřednější opodstatnění vzniku této knihy, totiž praktickou právní potřebu. Zvláště ustanovení týkající se soudnictví, smluv, hospodářských záležitostí mohly být prakticky použitelné i pro samosprávu poddanského městečka. Naznačuje to rozsah kompetencí obecní rady Mohelna a zároveň její snahu o zodpovědné a poučené rozhodování.

Prokazatelnější závěry o mohelenské knize městských práv může vyřknout pouze odborník na problematiku městského práva.

V Mohelně se důstojnému postavení těšily i úřad horného a úřad kostelníka, které uzavíraly pomyslnou úřednickou "elitu" městečka. O horních je pojednáno šířeji v kapitole o vinohradnictví v Mohelně. Význam funkce kostelníka v Mohelně převyšuje tradiční chápání kostelníka jako služebníka, který otevírá, čistí a upravuje kostel. Ostatně na zvláštní postavení kostelníků upozornili historikové již dříve v městečku Kozojedech, v městečku Dolní Bobrová či ve Velkém Meziříčí. 30) Instrukce pro komorní panství z let 1603 a 1604 obsahuje ustanovení o tzv. starších kostelnících, kteří disponují výhradní pravomocí hospodařit s veškerým kostelním majetkem a důchody, půjčovat kostelní peníze atd.. Kostelníci mají být voleni při kostelním podací či při obecním posudku z lidí spolehlivých, upřímných, správných a Boha se bojících. Hospodářské instrukce Jana Brtvína z Ploskovic připouští dokonce možnost vybrat kostelníky z konšelů, přičemž kostelníci skládají stejnou přísahu jako konšelé. 31) Obsah těchto instrukcí nejlépe vystihuje náplň činnosti mohelenských kostelníků. To znamená, že obsah pojmu kostelník byl v Mohelně totožný s chápáním této funkce mj. na komorních panstvích v Čechách.

Kostelníci v Mohelně byli v první řadě správci kostelních financí, které aktivně rozmnožovali skupováním gruntovních peněz či pohledávek na vinicích průměrně za čtvrtinu původní ceny (podrobněji viz podkapitola o obchodu s gruntovními penězi). Podle určitých náznaků se kostelníci podíleli na hospodaření se sirotčími penězi, které investovali do skupování pohledávek, čímž zajišťovali sirotkům slušný zisk. 32)

Tomu by nasvědčovala skutečnost, že pohledávky skupovali "s vůlí pánů starších", kteří nesli hlavní zodpovědnost za sirotčí truhlici.

Kostelníci disponovali vysokými částkami, za něž nesli zodpovědnost. Je tedy logické, že do úřadu byli vybíráni hospodáři, jejichž majetek poskytoval dostatečnou záruku. Úřad kostelníka se v Mohelně vsutku omezoval na zámožnější měšťany. Váhu kostelnického úřadu dokládá nejen zámožnost jeho představitelů, ale také jeho propojenost s obecní samosprávou. Z dvanácti osob doložených ve funkci kostelníka nalezneme dva hospodáře rovněž v rychtářském úřadě, jednoho v úřadě purkmistrovském a pět v úřadě staršího. Nelze prokázat, že kostelníci zastávali souběžně ještě další úřad. Pouze Jan Neřád roku 1612 vedle kostelníčení zastával i úřad staršího. Zdá se, že kostelnická funkce byla natolik zodpovědná, že nebylo záhodno přibírat si další úřad, ačkoliv dotyčné osoby nepostrádaly patřičné konexe.

Kostelníci působili vždy po dvou, jeden za druhého nesl odpovědnost. Když zemřel Martin Hrnčíř a zůstal dlužen kostelu sedm a půl zlatého, dluh musel vyrovnat Michek, jenž byl kostelníkem společně s Martinem. 33) Prameny důsledně při obchodních transakcích jmenují oba kostelníky. Funkční období kostelníků trvalo průměrně dva a půl roku. Někteří kostelníci zastávali svůj úřad souvisle po dobu několika let, jiní se střídali po roce. Funkční období se lišilo i v rámci kostelnických dvojic. Často jeden z dvojice ve svém úřadě setrval, zatímco druhý byl vystřídán.

Kostelník Václav Čada během čtyř let "vyměnil" tři partnery. Nelze bohužel s jistotou prokázat, zda k obnovování úřadu docházelo v době obecního soudu či v době kostelního podací.

Problematické je konfesijní zařazení kostelníků. V době předbělohorské působili v Mohelně správci Jednoty bratrské, možná zde působili rovněž novoutrakvističtí kněží. Přítomnost katolických duchovních je nepravděpodobná. Kostelníci tudíž spravovali majetek buď Jednoty bratrské, nebo novoutrakvistů.

2. Tasov

V Tasově nelze rekonstruovat souvislý sled obecních rad jako v Mohelně, což znemožňuje vyvodit obecnější závěry. Pouze mezi roky 1587 až 1601 je seznam obecních rad až na výjimky úplný, a proto budeme vycházet z tohoto časového úseku.

Princip fungování tasovské rady se podstatně lišil od principu uplatňovaného v Mohelně. Především tasovská rada byla sedmičlenná v čele s purkmistrem. Tento počet je poměrně neobvyklý a může být pozůstatkem bývalého významného postavení městečka Tasova. Členové obecní rady jsou nejprve nazýváni termínem konšelé, nověji se prosazuje termín starší. 34) Termín purkmistr je ustálený a nepodléhá změnám. V terminologii úřadů se Tasov shoduje s Mohelnem. Postupné nahrazení termínu konšel pojmem starší je společné oběma městečkům. Jinak v této oblasti panuje terminologická rozkolísanost. Např. v městečku Dolní Bobrová byl purkmistr nazýván starší. 35)

Úřad purkmistra zastávala po celý rok jedna osoba, ke střídání v purkmistrovském úřadu během roku nedocházelo. Funkční období tasovské rady trvalo jeden rok v době mezi obecními soudy stejně jako v Mohelně. Avšak zásadní rozdíl spočívá v systému střídání a obnovování rad. V Tasově se nová a stará rada odlišovala pouze několika jedinci, zatímco základ obecní rady se neměnil. Kontinuitu mezi odcházející a nastupující radou zajišťovali vždy nejméně dvě osoby. Dva radní zajišťovali kontinuitu tehdy, pokud se jednalo o rozsáhlejší obměnu členů rady včetně purkmistra, jako tomu bylo např. v letech 1592 a 1593. Jinak se stará a nová rada překrývala ve více osobách. Rady z let 1595 a 1596 se liší pouze v jediné osobě, šest členů včetně purkmistra mají společných. V takových případech bylo střídání obecních rad spíše symbolické a formální. V letech 1595 až 1600 zůstávaly v úřadě nepřetržitě tři stejné osoby (za rok 1598 bohužel obecní radu neznáme). Jaroš Pekař zastával úřad staršího nepřetržitě devět let (1593 - 1601). V obecní radě jej nalezneme ještě v roce 1626.

Také úřad purkmistra měl dlouhodobé zástupce. Jiřík Spěváček byl purkmistr nejméně sedm let v řadě (1594 - 1600), Lukáš Vodička pět let v řadě (1588 - 1592). Obměňování členů tasovské rady probíhalo tedy pozvolna a zdaleka neodpovídalo jednoletému funkčnímu období. Mezi starou a novou radou byla udržována pravidelná personální kontinuita.

Tento systém zajišťoval tasovským radním delší úřední období. V rozmezí let 1587 až 1601 známe personální obsazení 81 míst v obecní radě, na nichž se vystříдалo 27 různých osob.

Každý tasovský starší vykonával svou funkci průměrně tři roky. Stejně dlouhé funkční období platí i pro úřad purkmistra. Tato skutečnost mohla fakticky být vynucena počtem obyvatel, neboť Tasov se sedmičlennou radou byl o třetinu menší než Mohelno se šestičlennou radou.

Osoby, které vykonávaly úřad purkmistra či rychtáře, nebo se účastnily obecní rady nejméně pětkrát, uvádíme jmenovitě jako vážené měšťany s významným postavením v rámci městečka. Zároveň připojujeme jejich majetkové poměry, pokud je lze rekonstruovat z pramenů. Při hodnocení majetkových poměrů je potřeba mít na zřeteli výrazně nižší ceny gruntů v Tasově ve srovnání s Mohelnem (viz sociálně - ekonomická struktura).

Václav Hošek	- 7x starší, 6x rychtář nejprve grunt za 140 zl., poté grunt za 125 zl.	36)
Tomáš Kalina	- 3x purkmistr, 4x starší, 8x rychtář	
Mikuláš Kovanda	- 2x starší, 2x rychtář grunt za 100 zl.	37)
Vít Kovanda	- 5x starší	
Matěj Krejčí (Musil)	- 9x starší, 3x rychtář grunt za 140 zl.	38)
Vavřinec Krk	- 6x starší nejprve grunt za 130 zl., poté grunt za 270 zl..	39)
Jiřík Kříž	- 2x purkmistr, 5x starší	
Jan Mašek	- 1x rychtář (v roce 1626 purkmistr) grunt za 95 zl.	40)
Jaroš Pekař	- 11x starší grunt za 90 zl.	41)

Matouš Plaček	- 9x starší grunty za 140 zl. a 86 zl.	42)
Jan Skok	- 1x starší, 1x rychtář grunt za 150 zl.	43)
Jan Sochor	- 2x purkmistr, 2x starší nejprve grunt za 70 zl., poté podsedek za 86 zl.	44)
Jiřík Spěváček	- 7x purkmistr grunty za 140 zl. a 50 zl.	45)
Jan Vavřinec	- 2x purkmistr grunty za 270 zl., 84 zl. a 78 zl.	46)
Jan Vodička	- 1x purkmistr, 2x starší, 3x rychtář nejprve grunt za 120 zl., poté grunt za 100 zl.	47)
Lukáš Vodička	- 4x purkmistr, 1x starší grunt za 166 zl.	48)

Majetkové poměry předních osobností tasovské samosprávy se vyznačují překvapivou vyrovnaností. Hranici 200 zl. překročili pouze Vavřinec Krk, Jan Vavřinec a Matouš Plaček. V rozmezí 150 až 200 zl. se pohybovali ještě Jiřík Spěváček a Lukáš Vodička. Tuto pětici je možno přiřadit z hlediska sociálně-ekonomické struktury Tasova k nejzamožnějším měšťanům. Zbývajících osm lidí vlastnilo grunty v ceně 86 až 150 zl., které je začleňují do střední vrstvy. Dvojnásobný purkmistr Jan Sochor s pouhým podsedkem za 86 zl. a jedenáctinásobný starší Jaroš Pekař s gruntem za 90 zl. náleží již k nižší střední vrstvě. Na druhou stranu mezi všemi známými členy tasovské rady nenalezneme nikoho, jehož majetek by klesl pod hranici 50 zl., která odděluje sociálně nejslabší obyvatelstvo.

Prokazatelně nejlevnější grunty v ceně 70 zl. a 80 zl. vlastnili z tasovských radních Pavel Lízal a Valentin Smutný. 49)

Ve srovnání s mohelenskou radou rovněž v obecní radě Tasova jednoznačně dominovala střední vrstava. Majetek většiny tasovských radních se pohyboval okolo 100 zl.. Také nejzámožnější měšťané se aktivně podíleli na obecní samosprávě. Kromě bohatých mlynářů, kteří se rady neúčastnili spíše z technických důvodů, se v radě objevila drtivá většina nejbohatších Tasovanů.

Narozdíl od Mohelna tasovská rada byla zřejmě uzavřená sociálně nejslabšímu obyvatelstvu. Alespoň nelze v obecní radě doložit žádného představitele této vrstvy. Příčinou menší otevřenosti tasovské rady směrem dolů je mimo jiné odlišný systém střídání rad a v jeho důsledku delší funkční období tasovských radních. V obecní radě se tak prostřídalo méně měšťanů.

Majetková situace rychtářů se nijak nelišila. Všichni rychtáři hospodařili na gruntech od 95 zl. do 150 zl., tj. náležely zpravidla k vyšší střední vrstvě. Je zarážející, že mezi rychtáři nejsou zastoupeni nejzámožnější měšťané, což je charakteristické pro jiné lokality. Předpokladem výběru hospodáře k rychtářskému úřadu měl být tradičně dostatečný majetek, kterým musel garantovat svá rozhodnutí. 50) Tasovští rychtáři však majetkem nevynikali nad běžný průměr. S výjimkou Jana Sochora tasovští purkmistři majetkem předčili rychtáře.

Provázanost rychtářského úřadu a obecní rady je v Tasově absolutní. Všech sedm rychtářů se uplatnilo zároveň v obecní radě, tři dosáhli i funkce purkmistra. V průměru působili rychtáři v obecní radě čtyři roky. Např. Matěj Krejčí (Musil) pendloval mezi oběma úřady takřka bez přestávky. Roku 1591 zastával funkci staršího, v letech 1592 až 1594 byl rychtářem, aby hned následujícího roku opět zasedl v radě a působil v ní ve funkci staršího až do roku 1600. Totéž platí o Václavu Hoškovi, jenž v letech 1587 a 1588 vykonával úřad rychtáře, roku 1590 působil jako starší, roku 1591 opět jako rychtář a v letech 1592 až 1594 znovu jako starší.

Personální obsazení rychtářského úřadu se podařilo zjistit pro 23 let, přičemž se v úřadě vystříдалo osm různých osob. Rychtáři vykonávali svůj úřad průměrně tři roky, tedy o více než rok déle než rychtáři v Mohelně. Oba tasovské úřady, obecní rada a rychtář, preferovaly shodně delší funkční období než bylo zvykem v Mohelně. Po dobu 14 let, totiž 1587 až 1600, rychtu drželi pouze tři lidé. Tomáš Kalina byl rychtářem nejméně osm roků, Václav Hošek nejméně pět roků. Dva rychtáři v jednom roce jsou doloženi pouze roku 1607, kdy Jan Vodička přešel z neznámých důvodů z funkce purkmistra na rychtu, kde nahradil Tomáše Kalinu.

Ačkoliv jsme obecní rady rekonstruovali pouze v krátkém časovém úseku, je možné vyzorovat určité rodiny, v nichž otce po čase nahradí v úřadu syn. Stabilní účast těchto rodin v obecní samosprávě by musela být prokázána v delším časovém horizontu.

Např. Jan Vavřinec (2,-,-) - syn Jakub Dočkal (-,2,-)
- zeť Jakub Špaček (-,1,-)
Lukáš Vodička (4,1,-) - syn Jan Vodička (1,2,3)
Jakub Robotka (-,2,-) - syn Šťastný Robotka (-,2,-)
Vít Kovanda (-,5,-) - syn Mikuláš Kovanda (-,2,2)

ad.

Společným znakem obecních rad Mohelna a Tasova byla vstřícná otevřenost novým usedlíkům. Jarolím Pekař z Budišova se přistěhoval do Tasova v roce 1591. 51) Již v roce 1593 se objevil v tasovské radě pod jménem Jaroš Pekař a s jedenácti mandáty se stal jejím nejaktivnějším účastníkem.

Jakub Špaček švec původem z městečka "Hulčina" se oženil v roce 1599 s dcerou Jana Vavřince. 52) V obecní radě je doložen o šest let později. Jeho postavení nepochybně napomáhal zámožný a vážený tchán.

Pozoruhodné srovnání nabízí studie B. Chocholáče o samosprávě městečka Dolní Bobrová na Žďársku. 53) Autor dospěl k názoru, že v Dolní Bobrově v předbělohorském období pocházeli rychtáři a purkmistři zpravidla z nadprůměrných majetkových poměrů. Naopak mezi spoluradními měly svého zástupce i majitelé gruntů s nulovým nebo minimálním rozsahem polí. 54) Tuto poslední tezi můžeme plně potvrdit v případě Mohelna, kde se chudší obyvatelé zřídka prosadili i do úřadu purkmistra. V Tasově reprezentanty sociálně nejslabší vrstvy v úřadech postrádáme. Především ale musíme akcentovat v obou městečkách drtivou "úřednickou převahu" obyvatel střední vrstvy s víceméně průměrnými majetkovými poměry na úkor nejzámožnějších měšťanů.

Další tezi B. Chocholáče o častém střídání hospodářů v úřadu rychtáře a především purkmistra, mj. z důvodu obavy ze zpronevěry obecních peněz, je možno bezvýhradně aplikovat i v Mohelně, zatímco situace v Tasově je takřka opakem.

V. Obecní hospodářství

1. Mohelno

Obecní peníze byly uloženy v obecní truhlici, kam se ukládaly též peníze sirotků a dále všechna privilegia a listiny městečka. Každoročně při obnově rady učinili obecní starší "počet" ze všech obecních příjmů a vydání, vyplnili tzv. "restat" a předali obecní peníze nové radě. V r. 1538 představovala obecní hotovost 53 zl., r. 1540 již vzrostla na 107 zl. 22 gr. a r. 1588 vyšplhala až na 271 zl. 3 b.gr.. 1)

1589 - 238 zl. 5 b.gr.

1594 - 260 zl. 2 b.gr.

1595 - 231 zl. 5 b.gr.

1598 - 222 zl. 28 b.gr.

1599 - 232 zl. 29 b.gr.

2)

Obecní hotovost ve 2. pol. 16. století vzrostla proti r. 1538 pětinašobně, na konci 16. stol. se její výše stabilizovala.

O hospodaření s obecními penězi starší vedli "řezané cedule" a restat vyplňovali "tak, jak cedule řezaný ukazovaly". R. 1590 se poprvé zmiňují obecní registra, která nahradila "řezané cedule". 3) Obyvatelé však ještě běžně počítali a účtovali na "vruby" (rabuše). 4) Tento prastarý způsob, který se u nás udržel místy dlouho po třicetileté válce, spočíval v tom, že každá ze stran měla dřevěné hůlky, na nichž bylo vroubkováním stejně zaznamenáváno. 5)

Ne vždy proběhlo vyplnění restatu bez problémů, jak dosvědčuje zápis, v němž náměšťský úředník (hejtman) nařizuje, aby nový purkmistr Havel Janásek vydobyl do sv. Václava restat předešlé rady. Pokud by do sv. Václava své dluhy nové radě nesplatili, dovoluje úředník pokrýt dluh z jejich statků. O reálnosti této hrozby není třeba pochybovat, a tak není divu, že stará rada včas "učinila své povinnosti za dost". 6) Vrchnost skutečně vůči svým dlužníkům postupovala nemilosrdně. Jana Zamachu vypověděla ze všech panských gruntů a jeho usedlost prodala. 7) Jíra Havíř (Haluzá) dlužil vrchnosti 16 zl. za žito a 9 zl. 27 b.gr. za pivo. Z příkazu vrchnosti obecní rada koupila od Jíry grunt za 34 zl. v hotovosti, z nichž musel ihned vyrovnat své dluhy. Je příznačné, že obratem prodala rada tentýž grunt Štastnému Kováři za 84 zl.! Je to svědectví krutosti, s jakou se zacházelo s dlužníky vrchnosti a s jejich majetkem. 8)

Hlavním prostředkem rozmnožování obecních peněz bylo skupování peněz jednotlivců. Jednalo se o nedobytné dluhy na gruntech nebo vinohradech, které dlužníci nebyli schopni či

ochotni vyrovnat, tudíž věřitelé prodali příslušné pohledávky obecní radě, jež disponovala účinnějšími prostředky k jejich vydobytí. V jiných případech se věřitelé ocitli ve finanční nouzi, kdy nutně potřebovali jistou částku v hotovosti. Prodali tedy své pohledávky radě, která jim byla schopna zaplatit dohodnutou sumu hotově.

Podle mohelenské městské knihy provedla obecní rada během 70 let 46 takových transakcí. Peníze kupovala za polovinu až čtvrtinu jejich ceny. Ve 37 případech byla zakoupena částka do 50 zl., pouze v 6 případech do 100 zl. a ve třech případech nad 100 zl.. Nejvyšší koupená suma dosáhla výše 227 zl., nejvyšší kupní cena byla 128 zl., tzn. přibližně celá polovina obecní hotovosti. Celkově obecní rada skoupila během 70 let 1.880 zl., za něž zaplatila 790 zl.. Její čistý zisk představoval 2,4 násobek investované sumy (pokud se jí podařilo všechny dluhy vydobýt). Obecní rada tak byla bezkonkurenčně největším věřitelem v městečku s rozsáhlými pohledávkami. Např. na gruntu Bartoloměje Svobody měla mohelenská obec 48 zl. (více než polovinu celkové hodnoty gruntu), na gruntu Jiříka Suchánka dokonce 82 zl. (více než 4/5 celkové hodnoty gruntu). 9) Obecní starší skupovali peníze i na gruntech v okolních vsích, ve Lhanicích a Kladerubech. 10) Ve snaze rozmnožovat majetek městečka nebyli starší omezováni ani hranicemi panství, jak dokládá koupě 32 zl. za 15 zl. v Senoradech náležejících k sousednímu panství. 11) Horlivá iniciativa obecní rady svědčí o tom, že koupě dluhů od věřitelů byla výnosnou a spolehlivou investicí.

Určité zisky plynuly do obecní truhlice z obecního majetku. Ve vlastnictví obcí byly nejčastěji pastviny, lesy a méně hodnotná půda. 12) Mohelenská rada využívala obecního majetku téměř výhradně k pronájmům, označovaným dobovým termínem "pouštění". Z louky se ročně platilo okolo pět bílých grošů, z kusu pastviny čtyři b.gr., za kus obecního místa k postavení dílny devět denárů. Tvrzení Josefa Hanzala, že pole patřila obcím již v předhusitské době zcela ojediněle, lze v případě Mohelna vyvrátit. 13) Městská kniha uvádí sedm pronájmů kusů obecní role (tj. pole), přičemž roční plat se pohyboval v rozmezí 6 - 15 b.gr.. 14) Jednotlivé smlouvy se lišily podle toho, zda roční plat měl být odváděn také při úhoru, anebo zda pronajatá role byla v čase úhoru od platu osvobozena. Nejvyšší nájemné ročně platil Chamcha z Ulice za louku s kopaninou - 44 b.gr.. 15) Rada také dvakrát pronajala starou pastoušku u potoka, Martinu Ovčákovi z Okarce za pět b.gr., Tomášovi Pecnovi za osm b.gr. ročně. 16)

Roční platy nájemci odváděli zpravidla při sv. Martinu, někdy při sv. Václavu. Vejrunky neboli splátky z dluhů však rada přijímala vždy při vánocích nebo v době konání obecního soudu. Z toho je zřejmé, že v těchto čtyřech termínech rada pravidelně zasedala a úřadovala.

Obecní starší usilovali, aby nemovitý majetek obce zůstal i nadále v obecním vlastnictví, a proto jej pouze pronajímala, i když formule praví "na věčné časy", přičemž věčnost pro středověkého člověka byla ohraničena jednou generací. 17)

Pouze v jediném případě se uskutečnil prodej obecního místa za 10 zl. Třešňakovi. 18) Častěji byl prodáván obecní movitý majetek, jako např. obecní vůz za 20 zl. Jiříku Sladkému. 19) Ke společnému vlastnictví obce náležely v menší míře rybníky a potoky. Obecní rybník se nacházel také v Mohelně. 20)

Výjimečnou investicí obecní rady byla bezesporu koupě "rathauzu". V Mohelně k ní došlo nejprve r. 1541, kdy starší koupili od Kozka rathauz za 25 víd. kop. Avšak již r. 1543 tento rathauz prodali za stejnou cenu Bočkovi. R. 1546 koupili nový rathauz, tentokrát za 45 víd. kop od Pechové. 21) Tato radnice zůstala sídlem samosprávy městečka až do konce sledovaného období, tedy do roku 1620. Ačkoliv se obecní samospráva nacházela vůči vrchnosti v podřízeném a služebním postavení, právě koupě vlastní radnice symbolizuje její emancipaci a vzrůstající sebevědomí, vyjádřené příznačně nespokojeností s příliš levnou radnicí a koupí radnice nové za téměř dvojnásobnou cenu. Od poloviny 16. stol. probíhal však zároveň opačný trend zesílení tlaku feudálů a jejich úřadů na obce a samosprávy. Tento jev byl součástí snah o vybudování panství nového typu a jeho konečným výsledkem bylo utužení právního postavení poddaného lidu. 22)

2. Tasov

Registra purkrechtní městečka Tasova podávají velmi omezený obraz obecního hospodaření, neboť obecní účty evidují nahodile. Chybí zprávy o obecních financích i zprávy o pronajímání obecního majetku soukromým osobám, se kterými se setkáváme v Mohelně. Tasovská obec vlastnila několik obecních gruntů a podsedků, na nichž hospodařili sociálně nejslabší jedinci. Obchodní transakce s obecními gruntů uskutečňovaly sice soukromé osoby, avšak grunty byly dále označovány jako obecní. Cena obecních gruntů a podsedků se pohybovala mezi 20 až 30 zlatými. 23)

Tasovská rada se účastnila rovněž skupování gruntovních peněz. Prameny nás informují pouze o třech transakcích, v nichž obecní rada koupila pohledávky ve výši 93 zl. za 29 zl. v hotovosti, tj. bezmála za třetinu původní ceny. Obchodní aktivita tasovské rady byla nepochybně podstatně rozsáhlejší, jak naznačují rozvětvené obecní pohledávky na mnoha gruntech. Registra zaznamenávají obecní pohledávky na jedenácti tasovských gruntech v celkové výši 330 zl.. 24) Ve skutečnosti obecní pohledávky vázly i na jiných gruntech, u nichž nebyl proveden tzv. počet neboli konkrétní vyčíslení velikosti pohledávek jednotlivých věřitelů. Na některých gruntech se výše obecních pohledávek přiblížila celkové hodnotě gruntu. Na gruntu Václava Krejzlíka v ceně 130 zl. náleželo obci 92 zl., na gruntu Matouše Pokorného v ceně 40 zl. činila obecní pohledávka 33 zl.. 25)

Rozdíl v aktivitě skupování pohledávek mohelenskou a tasovskou radou je natolik markantní, že z něj vyplývá buď výrazně nižší podnikavost tasovské rady v rozmnožování obecních peněz tímto způsobem, nebo mimořádná aktivita radních městečka Mohelna.

Zatímco v Mohelně nelze vyčíst z pramenů žádné zprávy o městské škole ani obecních lázních, ačkoliv zde obě instituce prokazatelně existovaly, v Tasově jsme o škole i lázních informováni mnohem lépe. Roku 1589 koupili páni starší od městského písaře Eliáše Příhody "grunt na školu" za 26 zl.. Původní školu prodal obecní úřad o šest let později jako podsedek za 30 zl.. 26) V roce 1627 působil v Tasově rektor Daniel. 27) Lázně v Tasově fungovaly dokonce dvoje. Jedny lázně prodala obecní rada roku 1578 Nikodýmovi za 24 zl., druhé lázně byly prodány po jedenácti letech Pavlovi Hájkovi z Křižanova za 31 zl.. s podmínkou, že Pavel Hájek lázně vždy ve čtyřech nedělích vytopí. 28) Lázně tedy byly majetkem soukromníků, kteří však přejímali závazky spjaté s jejich provozem. Škola i lázně se cenou rovnaly nejmenším gruntům.

Větší investicí obecní rady byla koupě hodin neboli orloje v roce 1594 od mistra Jana Kováře ze vsi Boušic v Čechách za 38,5 zl.. 29) Samotný orloj tak cenou převýšil školu i lázně. Ostatně orlojem se mohl pochlubit i "rathauz" městečka Mohelna. Zdejší orloj však zhořel za velkého požáru městečka 14. nebo 15. června 1611, při němž lehlo popelem 46 domů, kostelní krov a zvony. Oheň vyšel od Kašpara Tkadlece mezi 17. a 18. hodinou a prudký vítr jej zanesl až do vsi Lhánic. 30)

VI. Problematika sirotků

Sirotci a vdovy zaujímali v soudobých právních normách specifické místo. Vztah mezi nimi a vrchností lze považovat za bezprostřednější. Důležitým momentem vztahu je jejich ochrana ze strany vrchnosti, pravděpodobně projev tradičního pojetí stavovsky rozdělené společnosti, v níž vrchnost vystupuje jako ochránce bezbranných. 1) Péče o sirotky se opírala o zemské ustanovení vyjádřené v Tovačovské knize. Její ustanovení převzala zemská zřízení. Péče o sirotky se stala povinností jednotlivých vrchností, která značnou část působnosti ve věcech sirotčích přenechávala obecní samosprávě, jako např. odhady a oceňování pozůstalostí, hospodaření se sirotčími penězi, přehled o složitých a často velmi rozvětvených odkazech příbuzných ve prospěch sirotků. 2)

Také v Mohelně vrchnost přenechala řízení sirotčích věcí obecní samosprávě, neboť jejich projednávání se konalo zásadně před purkmistrem a staršími, pouze výjimečně za přítomnosti náměšťského úředníka (hejtmana). Vrchnost si však ponechala přímý dozor nad hospodařením se sirotčím majetkem, neboť písemná sirotčí agenda byla vedena pro celé panství přímo ve vrchnostenské kanceláři. Jsou to tzv. zámková registra (panská registra, knihy zámkové), na něž je při projednávání sirotčích věcí někdy odkazováno. 3) Bohužel se žádné náměšťské prameny ze 16. stol. nedochovaly, a to se týká i sirotčích knih.

Tasovská registra v letech 1553 až 1575 sloužila zároveň jako sirotčí kniha, do níž byli zapisováni sirotci, vdovy a pozůstalosti zemřelých hospodářů. Po roce 1575 zápisy sirotčí agendy ustávají a funkci tasovských register přejímá pravděpodobně vrchnostenská kancelář. Z budišovského panství se však rovněž žádné předbělohorské prameny, včetně sirotčích knih, nedochovaly. Vedení sirotčí agendy tasovskou radou signalizuje stěžejní a samostatné postavení tasovské samosprávy v sirotčích záležitostech.

Úmrtnost tehdejšího lidu byla obrovská, tudíž i počet sirotků byl značný. František Matějka na základě sirotčích knih z několika moravských panství z předbělohorského období došel k závěru, že 60 - 70% rodin se stalo sirotčími, tzn. že ve 2/3 rodin zemřel jejich živitel. Na jednu sirotčí rodinu průměrně připadaly 3 - 4 děti. 4) V tomto směru pozoruhodná čísla lze vyvodit z mohelenských svatebních smluv. Během 60 let bylo v Mohelně uzavřeno 181 sňatků (dalších pět svatebních smluv je nečitelných). Na 181 nevěst připadalo 54 vdov, na 181 ženichů připadalo dokonce 103 vdovců ! Ze zbývajících 205 novomanželů bylo 99 sirotků. 5) Tato hrozivá čísla lze demonstrovat na konkrétních případech úmrtnosti žen. Izaiáš Těsný se ženil třikrát v letech 1575, 1592, 1601. 6) Vdovec Kašpar Tkadlec se ženil podruhé r. 1595 s pannou Krystínou, r. 1599 se již ženil potřetí. 7) Taktéž vdovec Matouš Janásek se ženil podruhé r. 1599 s pannou Markytou, r. 1603 se již ženil znovu s pannou Mandalénou. 8) Vdovec Matěj Zvaček se r. 1600 oženil s pannou Kateřinou, za sedm let se ženil potřetí s pannou Barborou. 9)

Výše uvedená čísla nejen potvrzují Matějkovy závěry o vysoké úmrtnosti, ale spíše je ještě stupňují.

Tasovská registra umožňují nahlédnout do osudu sirotků ještě bezprostředněji. Součástí sirotčí agendy vedené radou městečka Tasova bylo zaznamenávání pohledávek sirotků. Písař evidoval, zda si sirotek své pohledávky v pořádku vyzvedl, či zda zemřel, zběhl nebo o něm není nic známo. Ve skutečnosti tyto údaje nacházíme pouze asi u třetiny sirotků. Výsledná čísla jsou hrůzostrašná. Z 30 děvčat v pořádku dospělo 19, deset děvčat zemřelo a jedno zběhlo. Chlapci na tom byli podstatně hůře. Z 27 chlapců si své pohledávky řádně vyzvedlo pouze jedenáct, devět chlapců zemřelo, šest zběhlo a jeden chlapec se stal "lotrem". Ani ne polovina chlapců měla šanci stát se řádnými měšťany, zatímco zbytek skončil velmi zle. Velkým problémem vrchnosti bylo evidentně zbíhání sirotků. Dívky měly ve službě u sedláků či brzkými vdavkami přece jen nadějnější vyhlídky než chlapci. Některé sirotčí rodiny postihla doslova tragédie. Všichni tři sirotci po Havlu Mejníkovi zemřeli, tři sirotci po Kubkovi zběhli. Z početné rodiny Zicha zůstali naživu dva sirotci, další dva zemřeli, jeden zběhnul a poslední se stal "lotrem". 10)

Osud sirotků se zpravidla odvíjel přímo úměrně k výši pozůstalosti po otci a k počtu sourozenců. Ani tyto faktory však neměly bezvýhradnou platnost. Zámožný Duchek Mlynář po sobě zanechal vdovu se třemi sirotky a velkou pozůstalost ve výši 300 kop. Ani dostatečné finanční zaopatření nezabránilo, aby vdova i se dvěma sirotky záhy zemřely a z celé rodiny

přežila jediná dcera. 11) Situace sirotků v jinak "šťastném" 16. století nevzbuzuje sebemenší optimismus.

Nezanedbatelné svědectví o postavení sirotků poskytují obchodní transakce se sirotčími gruntů. Ze zaznamenaných 81 mohelenských gruntů bylo 29 gruntů sirotčích. Více než třetina gruntů tedy byla prodána po smrti hospodáře. Z 29 sirotčích gruntů pouze tři grunty koupili synové nebožtíka hospodáře, tři grunty koupili zeťové zemřelého hospodáře a jeden grunt koupil švagr nebožtíka. Tudiž pouhých sedm gruntů po smrti hospodáře zůstalo v majetku pozůstalé rodiny, zbývajících 22 gruntů bylo prodáno cizím kupcům a přešlo do majetku jiné rodiny. V Tasově z 87 zaznamenaných usedlostí bylo sirotčích více než polovina. Z těchto 45 sirotčích gruntů se podařilo udržet v majetku rodiny pouze 16 gruntů, zbývajících 29 gruntů koupili cizí hospodáři. V rámci rodiny sirotčí grunt nejčastěji převzal syn (v osmi případech), pětkrát grunt přešel do majetku nového manžela vdovy a třikrát grunt převzali zeťové zemřelého hospodáře.

Pouhá čtvrtina mohelenských a třetina tasovských sirotčích rodin dokázala přežít smrt hospodáře na otcovském gruntě. Rodiny se po smrti svého živitele ocitly ve strastiplné situaci a velkých nesnázích. Ve většině případů vdova se sirotky nezvládla obtíže spojené se správou usedlosti. Jedinou nadějí skýtal brzký sňatek vdovy nebo dospělý syn, resp. zeť zemřelého hospodáře, který byl schopen převzít usedlost i s nezletilými sirotky. Na pomoc dalších příbuzných se sirotci asi příliš spoléhat nemohli.

Sirotčí grunty byly v Mohelně prodávány ojediněle přímo náměšťským vrchnostenským úředníkem (hejtmanem), častěji však purkmistrem a s ním přísedícími na "místě úředníka a z poručení jeho" nebo také nápadníky zastupujícími pozůstalé sirotky. Jenom výjimečně se v Mohelně k prodeji odhodlala samotná vdova. Naopak v Tasově většinu prodejů sirotčích gruntů realizovaly právě vdovy, které si tak počínaly mnohem samostatněji než vdovy v Mohelně. V ostatních případech v Tasově zastupují prodávající stranu páni starší "na místě" zemřelého hospodáře. Vrchnostenští úředníci v Tasově do prodejů sirotčích gruntů nezasahovali, což opět dokládá suverénní postavení tasovské samosprávy v sirotčích záležitostech. V obou městečkách prodej sirotčích gruntů nikdy nerealizoval rychtář.

Vdova a sirotci dědili po smrti otce buď rovným dílem nebo nerovným, pokud někteří sirotci již byli soběstační, zatímco jejich sourozenci byli ještě nezaopatřeni. Na gruntě po nebožtíkovi Martinu Studeném kováři v ceně 800 zl. náleželo vdově 100 zl. a tatáž suma patřila každému ze sedmi pozůstalých sirotek. 12) Na gruntě Martina Přikryla v ceně 120 zl. připadlo maceše a dvěma sirotkům shodně po 40 zl.. 13) Naopak na gruntě Řehoře Skřivánka v ceně 90 zl. náleželo matce 35 zl., sirotku Marjáně též 35 zl., ale sirotkům Matěji, Tomáši, Janu a Johance pouze po čtyřech zl. a zbývající čtyři zl. Řehoř odkázal kostelu. 14) Rovněž v Tasově se praktikovaly oba způsoby dělení pozůstalostí. Jednoznačně převládá dělení rovným dílem, přičemž se nečiní rozdíl mezi pozůstalými syny a dcerami. Tasov a Mohelno nenáleží k oblasti preferování mužských potomků. 15)

Případ nerovného dělení představuje např. pozůstalost Víta Nosova, z níž připadlo vdově 22 zl., sirotku Janovi 82 zl. a sirotku Kateřině 40 zl.. 16) Příčiny nerovného dělení jsou různorodé a často nejasné.

Vstup do samostatného života sirotkům usnadňovala výbava, která bývá v pramenech označována termíny pomoc či výprava. Vybavení chlapců se lišilo od vybavení děvčat. Základ výbavy synů tvořily peníze. Zámožné rodiny poskytovaly synům "na živnost" poměrně vysoké částky v rozmezí 26 až 50 zl., zatímco ostatní mladíci si museli vystačit s částkou 10 až 30 zl.. Dalším důležitým předmětem synovské výbavy byl dobytek, nepostradatelný základ každého hospodářství. Chlapci dostávali nejčastěji koně či hříbata a krávy či jalovice. Místo krávy bylo zvykem dávat též vola. Ve zdejším kraji s bohatým chovem ovcí ve výbavě nechyběli ani ovce či skopci. Je zajímavé, že výbava chlapců zpravidla obsahovala pouze peníze nebo pouze dobytek. Ojediněle byl chlapec opatřen penězi i dobytkem. Peníze pravděpodobně sloužily jako finanční kompenzace za dobytek. Vl. Procházka se zmiňuje o alternativním plnění buď v dobytku nebo penězích. 17) Staří hospodáři svým synům předávali přímo vlastní živnost s podmínkou, že u syna dožijí. 18) Někdy výbava obsahovala věci potřebné k řemeslnické činnosti (např. tkalcovský stav), což signalizuje budoucí synovu profesi. 19)

Základem dívčí výbavy bylo ložní prádlo neboli "s lůže šatů peřených". Sirotčí nevěsta se neobešla bez ložního prádla a krávy. Kráva zaručovala obživu. Jak dokazují svatební

smlouvy, sirotčí nevěsta byla dobře zabezpečena, pakliže dostala jednu, či ještě lépe dvě krávy, nebo přinejmenším jalovici. S tím souvisí hojně rozšířené pronajímání dobytka, kdy sirotčí kráva byla "osazena" na jiném statku s podmínkou, že až sirotek dospěje a vdá se (ožení), dostane od nájemce věnem krávu. 20) Horší východisko do života měla chudá děvčata, která místo krávy dostala věnem kozu. Některá děvčata byla vybavena i ovce, koně ani voli v dívčích věnech nenalezneme. Vepřový dobytek chybí kupodivu ve výbavě obou pohlaví. Děvčata také zpravidla nedostávala peníze ani nemovitosti.

Často se setkáváme s neurčitou formulací, že sirotkům bude "naloženo podle možnosti". Výbava sirotků byla splatná v momentě jejich svatby označované dobovým opisem "přijítí k místu", přičemž uspořádání svatby náleželo k povinnému vybavení každého dítěte. 21) Uspořádání svatby a výbava nebyly započítávány do dědického podílu, tj. byly poskytovány "mimo díl" a bez umenšení dědického podílu.

Zajištěný osud měli sirotci, které si jejich přátelé vzali za vlastní. 22) V Mohelně není o adopci sirotka žádných zpráv. O to více je překvapující, že zde docházelo k adopcím dětí z normálních rodinných poměrů. R. 1595 dal Havel Klečka svou dceru Martinu Šádovi ze Lhánic za vlastní. Martin Šáda se zavázal dát jí věnem "s lůže šatů" a krávu a přijal ji do "statečku svého", tj. učinil ji svým plnoprávným dědicem. 23) R. 1599 dal Urban Topinka z Kladerub svou dceru Annu svému švagrovi Janu Šušikovi z Kladerub za vlastní. Podle smlouvy měl Jan Šušik dát Anně při její svatbě věnem 30 zl.

Zbývajících 17% obchodů je možno s výhradami označit za spekulace. Kapitálově silní jedinci tak velmi efektivně rozmnožovali své jmění. Levně skoupené pohledávky přinesly majetným lidem s finančními rezervami, kteří mohli vyčkat na dlouhodobější splátky, více než trojnásobný zisk. Percentuální podíl skupovaných pohledávek k hotově vyplaceným penězům činil totiž u cizích kupců asi 28%. Cizí kupci tedy platili o tři až čtyři procenta nižší podíly než "domácí" hospodáři. Tento údaj může být zkreslen nedostatečným počtem transakcí realizovaných cizími kupci. Nenalezli jsme žádného cizího kupce, jenž by skupoval gruntovní peníze častěji. Dvakrát skoupil pohledávky na cizím gruntě pouze zámožný urozený pan Jiřík Džbánovský ze Džbánova, sídlící na dvoru v Mohelně, ostatní cizí kupci provedli jedinou transakci. 13) Tato skutečnost, společně s nízkým počtem transakcí realizovaných cizími kupci, svědčí o nerozvinutosti a ojedinělosti tohoto typu spekulace.

Naše výsledky jsou opět srovnatelné s výsledky B. Chocholáče, jenž dospěl na pernštejnském panství v brněnském kraji k podílu peněz skoupených a hotově zaplacených u "domácích" hospodářů asi 30%, u cizích kupců zhruba 26%. Taktéž podíl cizích kupců přibližně odpovídá. 14) Naznačuje to širší platnost předkládaných údajů.

Prodejů gruntovních peněz se ve skutečnosti realizovalo mnohem více, neboť řada jich nebyla zaznamenána. Tím lze vysvětlit, že se na jednotlivých gruntech neočekávaně měnili věřitelé, nebo došlo k náhlému přerušení dosud pravidelného splácení vejrunků a grunt v pramenech figuruje jako doplacený.

starším hospodářům, kteří za práci na hospodářství poskytují dítěti, obvykle už odrostlejšímu a práce schopnému, normální dědický podíl. Na druhé straně jde o akt sociální péče, kdy se dítě z nuzných poměrů přijímá z prosté lidskosti, aby se mu zajistil snadnější život. To je bezesporu případ Aničky Bohdalické z Bohdalic nebo Jana Šušika a Jana Knotovaného, kteří se snažili ulehčit situaci svým švagrům a jejich dětem. Je nepřírozené, že životní šance byla poskytnuta většinou dětem z kompletních rodin a pouze dvěma sirotkům. Pravděpodobně se adopce sirotků zaznamenávaly do zvláštních sirotčích knih.

Děti přijaté za vlastní nabývaly plných dědických práv a jejich právní postavení se zcela srovnalo s postavením rodných dětí. Adoptované děti si skutečně polepšily, neboť jejich výbavu lze označit za víceméně průměrnou. Tři děvčata dokonce měla slíbenou i hotovost, což nebylo jinak u děvčat zvykem. Pozoruhodnou skutečností je jakési odškodňování původní rodiny adoptovaného dítěte v případě jeho smrti. Nároky adoptovaného dítěte jeho smrtí přechází na jeho rodné sourozence. Za povšimnutí stojí i fakt, že běžně děti adoptovali i lidé z jiných lokalit a panství, někdy velmi vzdálených. Např. Police leží takřka 50 km od Tasova.

VII. Ekonomicko-sociální struktura

Registra městečka Tasova evidují v rozmezí let 1556 až 1619 v Tasově 87 různých gruntů. Lánové rejstříky uvádí v Tasově 60 usedlostí. 1) Disproporce počtu usedlostí způsobuje skutečnost, že registra evidují značné množství podsedků, jež neměly charakter samostatných usedlostí. Řada obyvatel kromě hlavní usedlosti hospodařila navíc na podsedcích. Např. Jan Vavřinec vlastnil grunt v ceně 270 zl. a dále dva menší grunty v ceně 78 zl. a 84 zl.. 2) Jakub Kukla mimo hlavní usedlost v ceně 220 zl. držel tři podsedky za 50 zl., 40 zl. a 36 zl., které postupně prodal, aby zakoupil další grunt za 150 zl.. 3) K dalšímu zkreslení dochází v důsledku nepřehledného systému zaznamenávání majetkových převodů gruntů. Převody jsou zapisovány v časovém sledu a tentýž grunt se objevuje na různých místech knihy. Badatelé tudíž totožnost některých gruntů uniká. Naopak mohelenská gruntovní kniha místo časového sledu volí uspořádání vložkové, tj. vyhrazuje prostor pro všechny záznamy týkající se určité usedlosti. Tento způsob uspořádání je nesporně přehlednější a méně svádí badatele k omylům.

Gruntovní kniha městečka Mohelna v letech 1595 až 1620 zaznamenává 81 různých gruntů. Urbář náměšťského panství uvádí k roku 1640 v Mohelně 91 usedlostí, tedy o deset usedlostí více, než se zobrazilo v gruntovní knize. 4)

Ve skutečnosti je tento rozdíl vyšší, neboť některé grunty zachycené v gruntovní knize nelze označit za samostatné usedlosti. Ke zkreslení dochází rovněž v důsledku rozprodávání usedlostí na dva i více dílů.

Tasovský pramen zachycuje bezmála všechny usedlosti v městečku, zatímco mohelenská gruntovnice zaznamenává alespoň podstatnou většinu mohelenských usedlostí. Z tohoto důvodu je možné bez výrazného zkreslení na základě pramenů zachytit ekonomickou strukturu obou městeček v době předbělohorské .

Tabulka:

Ekonomická struktura městečka Tasova

cena gruntu	do 50 zl	do 100 zl	do 250 zl	do 500 zl	nad 500 zl
počet gruntů	24	34	24	3	2
percent. vyjádření	28%	39%	28%	3%	2%
prům. cena v dané kategorii	průměr 37 zl.	průměr 75 zl.	průměr 142 zl.	průměr 309 zl.	průměr 565 zl.

Tabulka:

Ekonomická struktura městečka Mohelna

cena gruntu	do 50 zl	do 100 zl	do 250 zl	do 500 zl	nad 500 zl
počet gruntů	18	31	16	14	5
percent. vyjádření	21%	37%	19%	17%	6%
prům. cena v dané kategorii	průměr 40 zl.	průměr 76 zl.	průměr 151 zl.	průměr 383 zl.	průměr 657 zl.

V obou městečkách jednoznačně převládají grunty v ceně 50 až 100 zl.. Rovněž grunty v kategorii do 250 zl. jsou četné v Mohelně a zejména v Tasově. Tím ovšem podobnost mezi městečky končí. V Mohelně nejdražší grunty v ceně nad 250 zl. se počtem plně vyrovnají nejmenším gruntíkům v ceně do 50 zl.. Cenové rozložení gruntů je v Mohelně pozoruhodně vyvážené - dominuje kategorie střední, přičemž nejvyšší a nejnižší kategorie jsou v rovnováze. Naopak v Tasově je počet nejdražších gruntů mizivý, zvláště přihlédneme-li k faktu, že z pěti usedlostí v ceně nad 250 zl. byly tři mlýny. S nedostatkem drahých usedlostí kontrastuje nezvykle početná kategorie nejlevnějších gruntů. Nevyváženost obou krajních kategorií je zarážející. Nejlevnějším hospodářstvím v Tasově byla chalupa za 15,5 zl., nejdražší usedlost reprezentuje mlýn za 600 zl.. 5)

Extrémy v Mohelně představuje chalupa za 24 zl. a na opačném pólu usedlost Martina Studeného kováře v ceně 800 zl.. 6) Rovněž průměrná cena gruntů v jednotlivých kategoriích je o poznání nižší v Tasově.

Celkově můžeme shrnout, že ceny gruntů byly v Tasově znatelně nižší oproti Mohelnu. Radikální nepoměr charakterizuje především obě krajní kategorie, zatímco převaha střední kategorie je v obou městečkách totožná. Ke srovnání by bylo nejvhodnější uvést ceny do poměru k lánovému rozdělení gruntů, leč bohužel prameny lánový rozsah gruntů nezaznamenávají. Časově nejbližší informaci podávají lánové rejstříky, které v Tasově udávají 27 celoláníků a víceláníků, 10 půlláníků a třičtvrtě láníků a 23 domkařů. 7) Porovnáme-li tyto údaje s naší tabulkou, musíme konstatovat, že se cena tasovského lánového gruntu pohybovala zpravidla mezi 100 až 250 zl. a výjimečně přesahovala 250 zl.. Obě usedlosti v ceně nad 500 zl. byly totiž mlýny. Cena půllánové usedlosti se dokonce zhusta vešla mezi 50 až 100 zl.. Domkaři se řadili mezi dvě nejnižší kategorie.

V Mohelně zachycují lánové rejstříky 17 láníků a víceláníků, šest půlláníků a třičtvrtěláníků, dva čtvrtláníky a 67 domkařů. 8) Lánová usedlost tedy přišla v Mohelně na více než 250 zl., půllánové usedlosti se pohybovaly zpravidla v cenovém rozmezí 100 až 250 zl.. Domkaři hospodařili zřejmě na gruntech v ceně až do 250 zl., což je způsobeno vysokým podílem řemeslníků v této kategorii, jejichž grunty nelze poměřovat pouze lánovým výměrem půdy.

Tabulka:

Přibližné ceny lánových kategorií

	domkaři	1/4 - 1/2 lán	1 a více lán
Tasov	do 100 zl.	50 - 100 zl.	100 - 250 zl.
Mohelno	do 250 zl.	100 - 250 zl.	nad 250 zl.

Tabulka je pouze orientační, neboť ceny usedlostí jednotlivých kategorií mohou samozřejmě přesahovat oběma směry. Tabulka registruje spíše ceny převažující v jednotlivých kategoriích. Přesto je možno konstatovat, že ceny usedlostí příslušných lánových kategorií jsou v Mohelně o jednu třídu vyšší než v Tasově. V této skutečnosti se pravděpodobně zobrazuje bonita půdy a klimatické podmínky v obou lokalitách. Nadmořská výška Tasova (430 m nad mořem) je ve srovnání s Mohelnem (345 m nad mořem) nezanedbatelně vyšší a rovněž bonita a úrodnost půdy v tasovské lokalitě se nevyrovná lokalitě mohelenské. Fr. Matějek rozdělil v lánových rejstřících brněnský kraj na dvě výrazně odlišné oblasti - - chudší a hornatý severozápad a rovinnatý, úrodný jihovýchod, přičemž hranice tvoří rovnoběžková čára protínající Brno. 9) Vzhledem k této hranici Mohelno náleží k bohatší jižní části, zatímco Tasov ležící zhruba 20 km severně od Mohelna spadá již do části severní k podhůří Českomoravské vysočiny. Ceny usedlostí a půdy jsou toho až nečekaně výmluvným svědectvím.

Otázkou zůstává, do jaké míry byla cena gruntů určována místní tradicí. Také právo odúmrti se významně promítalo do ceny usedlostí. Zatímco obyvatelé Mohelna získali od vrchnosti odúmrtí již r. 1535, v Tasově o obdobném privilegiu nejsou žádné zprávy, ačkoliv jeho existenci nelze s jistotou vyloučit. 10) Pokud by tasovští sousedé nedisponovali právem odúmrti, nabízí se další vysvětlení nižších cen tasovských gruntů vzhledem k Mohelnu.

Podpůrným argumentem pro cenové ohodnocení jednotlivých lánových kategorií jsou inventáře gruntů. K nejdůležitějším pracovním prostředkům každého hospodáře náležela živá tažná síla, tj. koně. Zároveň byl kůň velmi náročný "strávník", tudíž zemědělci chovali pouze nezbytný minimální počet koní. Dle A. Míky mívával pololáník dva až tři koně, celoláník čtyři a více koní. 11) V Tasově inventáře gruntů v ceně 50 až 100 zl. běžně evidují dva až tři koně. Konkrétně se to týká deseti gruntů v příslušné kategorii. Např. ke gruntu v ceně 55 zl. si nový majitel od původního hospodáře přikoupil tři koně. 12) Cena koně ve druhé polovině 16. století činila průměrně 18 zl., tudíž koně jako součást inventáře se cenou vyrovnali celé usedlosti. 13) Dva úplné potahy, tj. čtyři koně, které si mohl dovolit zpravidla pouze celoláník, náležely v Tasově k inventářům usedlostí v ceně okolo 150 zl.. 14) Přitom zdejší oblast rozhodně nevynikala vysokými stavy dobytka či koní. Např. inventář velkého svobodného dvoru Víta Buršíka v sousední Kamenné v ceně 802 zl. vykázal pouze čtyři tažné klisny a půldruhý lán Jana Trnky v Mohelně vykázal dokonce pouze dva koně. 15) Naopak v Mohelně v inventářích gruntů do 100 zl.

žádné koně nenalezneme, do 250 zl. nejvýše dva koně. Nelze však opomenout, že inventáře v gruntovní knize Mohelna jsou zaznamenávány zřídka a navíc torzovitě. Přesto koně jako nejcennější součást inventáře stěží mohli být opomenuti. V Tasově ke gruntům do 100 zl. se běžně připrodávalo také orné nářadí a dobytek, což v Mohelně nemá obdoby.

Oceňování gruntů na základě lánového výměru je však značně problematické a nemístně zjednodušující. Historikové se většinou shodují, že vyjádření hodnoty usedlosti její cenou je v tomto období objektivnější než velikostí lánové držby. Cena usedlosti v sobě lépe zohledňuje řemeslnické aktivity hospodáře, popř. určité výsady náležející ke gruntu (např. vařit pivo) atd.. 16) Josef Válka zjistil, že vyhraněnému rozdělení gruntů podle lánového systému neodpovídá stejná vyhraněnost v cenách. V jednotlivých lánových kategoriích ceny kolísají do několikanásobků, a i když průměr ceny gruntů se v podstatě shoduje s poměrem lánových výměr, je v každé nižší lánové kategorii mnoho gruntů, které jsou podstatně dražší než grunty vyšší kategorie a naopak. Lánové rozdělení bylo totiž doplňováno dalšími hledisky - existencí vinohradu, hospodářským inventářem, hospodářským výnosem atd.. Tyto závěry podle Války dosti podstatně mění obraz sociální diferenciacce vesnice, zkoumaný dosud vesměs na základě lánového systému. 17)

Válkovy závěry plně potvrzuje i výše berní odváděných z jednotlivých gruntů. Urbář náměšťského panství z r. 1640 v Mohelně uvádí:

67 chalup (10 pustých)	- roční berně	14 d. - 4 zl. 58 kr.
2 x 1/4 lán	- roční berně	1 zl. 10 kr. - 1 zl. 24 kr. 2 d.
5 x 1/2 lán (1 pustý)	- roční berně	1 zl. 32 kr. 4 d. - 3 zl. 9 kr. 4 d.
8 x lán (1x pustý)	- roční berně	2 zl. 1 kr. - 4 zl. 1/2 kr.
1 x 5/4 lán (pustý)	- roční berně	2 zl. 10 kr. 2 d.
7x 1 1/2 lán (1 pustý)	- roční berně	4 zl. 48 kr. - 6 zl. 12 kr.
1 x 2 lán (pustý)	- roční berně	6 zl. 57 kr.

18)

Berně odváděná z chalupy dosáhla svou výší berně odváděné z lánu, v kategoriích 1/2 lánu, lánu a 5/4 lánu ve výši berně pozorujeme minimální diferenciaci. Souhlasím proto s Válkou, že nelze sociálně rozlišovat obyvatelstvo pouze na základě lánového systému. Přesto v každé lánové kategorii je vždy několik gruntů, z nichž je odváděna shodná berně. To svědčí o tom, že lánový rozsah gruntu byl přece jen brán při vyměřování berní v úvahu, avšak nebylo to jediné hledisko.

Ekonomická struktura se do jisté míry překrývá se sociální strukturou. Hodnota gruntu samozřejmě vypovídá o sociálním postavení jeho majitele. Na druhé straně sociální struktura vypracovaná na pokladě cen gruntů má řadu nedostatků. Je zkreslena skutečností, že nezohledňuje pohledávky, dluhy a movitý majetek, zvláště v případě řemeslníků. Dále nepočítá s vlastnictvím dvou a více gruntů, což by se odrazilo ve snížení počtu domkařů a podsedníků a ve zvýšení početnosti zámožné vrstvy. Rovněž sociálně nejslabší vrstva podruhů,

čeledínů a děveček v excerpovaných pramenech zcela uniká. Frekvence obchodování s drobnými grunty byla prokazatelně vyšší ve srovnání se stabilnější držbou velkých selských usedlostí, což opět zkresluje celkový obraz. Tato omezení je třeba brát v úvahu při hodnocení následující sociální struktury městeček Mohelna a Tasova.

Fr. Matějek řadí v předbělohorském období k nejnižší vrstvě lidi s majetkem do 50 zl., střední vrstvu vymezuje majetkem do 250 zl., přičemž hranici mezi nižší střední vrstvou a vyšší střední vrstvou tvoří majetek 100 zl.. Bohatí lidé vlastnili majetek v hodnotě přes 250 zl., nejbohatší pak přes 500 zl.. 19)

Na podkladě Matějкова schématu se v Mohelně 21% obyvatel potýkalo s chudobou, 56% obyvatel bylo existenčně zajištěno jako příslušníci střední vrstvy a 23% bylo možno počítat mezi bohaté rodiny. Dvě třetiny střední vrstvy vyplňuje nižší střední vrstva. Vyváženost početnosti chudých a bohatých obyvatel a jednoznačná dominantnost vrstvy středně zámožné charakterizuje městečko Mohelno jako lokalitu s dobrou životní úrovní.

V Tasově je dominantnost střední vrstvy ještě výraznější, neboť k ní je možno přiřadit dvě třetiny veškerého obyvatelstva. Zbývající třetina vykazuje nepatrný podíl nejzámožnějších obyvatel a naopak vysoký podíl vrstvy sociálně nejslabší. Právě drtivá převaha nejchudších nad nejbohatšími svědčí o poněkud nižší celkové životní úrovni obyvatel Tasova ve srovnání s Mohelnem. Přesto převaha střední vrstvy, v níž

měla vyšší střední vrstva podstatný podíl, dokazuje, že městečko Tasov nelze ještě označit za sociálně problémovou lokalitu potýkající se z větší části s chudobou. Srovnání obou městeček, dle mého názoru, vypovídá o nadprůměrném životním standardu mohelenských měšťanů a spíše průměrném živobytí měšťanů tasovských.

VIII. Gruntovní držba

1. Frekvence směn gruntů

Historikové dnes všeobecně akceptují skutečnost, že předbělohorské období se vyznačuje častým střídáním majitelů gruntů, a to nejen vlivem vysoké úmrtnosti. Rychlá frekvence směn gruntů je chápána jako důkaz, že ještě nevznikl pevný rodový vztah ke gruntu, jak jej známe z 18. a 19. století. 1) Základním pramenem pro studium této problematiky jsou gruntovní knihy. Pokusíme se nastínit obraz gruntovní držby, jak vyplývá z tasovských a mohelenských pramenů.

Tasovská registra evidují za 35 let systematických zápisů (starší a novější zápisy byly vedeny nesystematicky a nahodile) 165 obchodních transakcí, při nichž bylo obchodováno s 80 různými grunty. V pramenu jsou zastoupeny takřka všechny tasovské usedlosti.

V mohelenské gruntovníci se během čtvrtstoletí objevilo 81 různých gruntů, jež se staly předmětem 120 obchodních transakcí. Urbář náměštského panství z roku 1640 uvádí v Mohelně 91 usedlostí. Přibližně deset až patnáct gruntů není tedy v gruntovníci zapsáno, tudíž pravděpodobně zůstaly po celých 25 let v držení jediného majitele.

Tato čísla sama o sobě prokazují vysokou frekvenci směn. Je však potřeba vyloučit všechny případy, kdy sirotčí grunt koupil syn zemřelého hospodáře, nebo starý hospodář prodal grunt synovi, zeťovi apod.. Grunt tak zůstal v majetku téže rodiny a změna byla spíše formální než faktická. Proto vyloučíme všechny směny mezi příbuznými včetně sirotčích prodejů (20 transakcí v Tasově, 12 transakcí v Mohelně), čímž získáme průměrnou dobu držení usedlosti v rámci rodiny.

Výsledkem je průměrná doba držení gruntu v rámci rodiny 19,3 roků v Tasově a 18,8 roků v Mohelně. V Mohelně výsledek zkresluje absence asi desítky gruntů, přesto celkově průměrná doba držení nemohla v Mohelně přesáhnout 25 let, což je číslo spíše nadsazené. V obou městečkách rodina "seděla" na gruntu průměrně po dobu jediné generace (tj. 20 let), proto o jakémkoliv vztahu k rodné usedlosti nemůže být řeči. Mobilita venkovské společnosti byla oproti pozdějším stoletím obrovská. Některé extrémní případy jsou vskutku zarážející. Sirotčí grunt po nebožtíkovi Lazaru Vyskočilovi změnil v následujících 19 letech šest majitelů, tradiční kovářský grunt v Mohelně vlastnilo během 12 let pět majitelů. 2)

Na tasovském mlýnu "ve chmelnicích" se vystřídalo za čtvrtstoletí dokonce osm hospodářů. 3)

2. Doba splatnosti gruntů

Jednou z nejdůležitějších příčin vysoké frekvence směn gruntů a celkově labilní držby gruntů je doba splatnosti. Pro její výpočet jsme použili jednoduchý vzorec, od ceny gruntu odečteme závdavek a zbytek vydělíme výší pokládaného vejrunku, tj. splátek. Výsledek teoretického výpočtu lze prakticky ověřit zřídka, neboť prameny zachycují dlouhodobé splácení vejrunků až do úplného vyplacení gruntu pouze ojediněle. Zpravidla ještě před doplacením gruntu bylo zapisování splátek ukončeno, což souvisí s kolísavou výpovědní hodnotou pramenů. Někdy zapisování vejrunků nebylo ani započato.

Výsledky prokázaly, že doba splatnosti byla silně závislá na ceně gruntu. Z tohoto důvodu v tabulce rozlišujeme jednotlivé cenové kategorie gruntů. Splatnost nejdražších a nejlevnějších gruntů se lišila o 26,5 roku, tj. takřka o půldruhé generace. Výsledky z obou městeček překvapují svou vyrovnaností a vytváří téměř identickou křivku nárůstu doby splatnosti gruntu v závislosti na jeho ceně. Pouze v kategorii nejdražších usedlostí je odchylka sedmi let, což je způsobeno razantními výkyvy doby splatnosti v jednotlivých případech (30 až 63 let). Přesto vyrovnanost výsledků opravňuje možnost širšího zobecnění na zdejší oblast s tím omezením, nakolik je možné aplikovat prostředí městečka na poměry ryze venkovské.

Tabulka:

Doba splatnosti gruntů

lokality	cenové kategorie gruntů			
	do 50 zl.	50-100 zl.	100-250 zl.	nad 250 zl.
Mohelno (1595-1620)	17,6 roků	25,6 roků	32,2 roků	40,6 roků
Tasov (1556-1619)	17,8 roků	23,7 roků	29 roků	47,8 roků
průměr	17,7 roků	24,7 roků	30,6 roků	44,2 roků
celkový průměr	29,3 roků			

Obecně doba splatnosti byla velmi dlouhá a z hlediska lidského života takřka v nedohlednu. Splátky dražších gruntů vědomě přesahují život kupujícího i prodávajícího. V jedné generaci byly dopláceny neboli "očištěny" pouze grunty nejlevnější, nejpočetnější skupina gruntů v cenové relaci 50 - 250 zl. přesáhla splatností již do generace druhé. Grunty nad 250 zl. byly spláceny v generaci třetí a výjimečně dokonce v generaci čtvrté (60, 63 let). Nebylo vyloučeno, že usedlost spláceli ještě vnukové kupce vnukům prodejce, ovšem pokud tak dlouho přečkala v majetku jedné rodiny, což se v předbělohorském období jeví velmi nepravděpodobné.

Porovnáme-li dobu splatnosti s frekvencí směn gruntů, zjistíme, že většina gruntů nikdy nebyla doplácena. Doplatit mohl v kratší době pouze hospodář, který skoupil své vlastní dluhy (viz dále). Při rychlých změnách hospodářů a dlouhodobé

splatnosti dochází k tomu, že usedlost je prodána, aniž by byl uspokojen předchozí hospodář, a tak jeho pohledávku přejímá nový držitel. Tímto způsobem se rozrůstají nepřehledné a spletité závazky proti řadě předchozích hospodářů, komplikované navíc složitými dědickými nároky potomků, neboť splácení přesahuje do druhé a třetí generace. Například čtvrtý majitel v řadě splácel vejrunky ještě synům majitele prvního.

Na gruntu Jana Holoubka v ceně 60 zl. vážlo šest pohledávek: devět zl. náleželo sirotkům po Klímovi Vopatovi, 13 zl. sirotkům po Punčovi, šest zl. sirotkům po Matouši Bednářovi, osm zl. Cypriánovi Procházkovi, šest zl. Vavřincovi Ježkovi, 18 zl. Kašparu Tvořidlovi. 4) Jednalo se o dřívější majitele gruntu, z nichž tři se již vyrovnání svých pohledávek nedočkali. Na dražších usedlostech se pohledávky rozrůstaly ještě bouřlivěji.

Srovnání s jinými oblastmi umožňuje zejména výborná studie B. Chocholáče zabývající se celkovou zadlužeností gruntů na perněstejnském panství v předbělohorském období. 5) Průměrná doba splatnosti zde činila 32,7 a 36,8 let pro všechny cenové kategorie gruntů bez rozdílu. 6) Odhlédneme-li taktéž od ceny gruntu, získáme dobu splatnosti zhruba 30 let. Oba výsledky se tedy pohybují v mezích srovnatelnosti, byť se domníváme, že je nezbytné brát v úvahu cenu gruntů. O několik let delší dobu splatnosti na perněstejnském panství lze vysvětlit skutečností, že autor zpracovával údaje pro podstatně menší vsi než jsou městečka Mohelno a Tasov. A. Míka uvádí pro Čechy vesměs značně rychlejší splácení gruntů.

Výjimečně dlouhodobou splatnost konstatuje na několika východočeských panstvích - dvacet až čtyřicet let, což přibližně odpovídá i našim výsledkům. 7)

Tabulka:

Velikost splátek (vejrunků) v závislosti na ceně gruntů
(situace v Tasově a Mohelně je totožná)

velikost splátek	1 zl.	2 zl.	3 zl.	4 zl.	5 zl.	6-10 zl.	nad 10 zl.
cena gruntů	do 30 zl.	30 - 50,60 zl.	50,60 - 100 zl.	100 - 150 zl.	150 - 200 zl.	200 - 500 zl.	nad 500 zl.

Tabulka:

Procentuální poměr závdavku k ceně gruntu

lokalita	cenové kategorie gruntů			
	do 50 zl.	50 - 100 zl.	100 - 250 zl.	nad 250 zl.
Mohelno	15%	13%	13%	9%
Tasov	13%	12%	14%	8%
průměr	14%	12,5%	13,5%	8,5%

Závdavek je pozůstatkem kolonizačního zákupu, který však už v této době plnil funkci první a obvykle největší splátky. Placen byl víceméně pravidelně, často nový hospodář místo závdavku srazil svůj dědický podíl či pohledávku. Důvodem k neplacení závdavku je především zpustlost usedlosti a chybějící nezbytný inventář gruntu. 8)

placení závdavku se vyskytuje placení postupné, většinou nadvakrát. Nejčastější peněžní forma závdavku je výjimečně nahrazena naturáliemi (obilí, beraní kožíšek), nemovitostmi (podsedeck, zahrada) či pracovními úkony. 9)

Dle Vl. Procházky závdavek v průměru činil pětinu až desetinu ceny. 10) V našem případě celkově závdavek představoval asi 12% kupní ceny, tj. přibližně osminu ceny. Výše závdavku se tedy pohybuje spíše při spodní hranici. Velikost závdavku nerostla úměrně s cenou gruntu. U nejdražších usedlostí závdavek činil pouhou dvanáctinu ceny, tudíž klesá i pod minimum stanovené Procházkou. Taktéž splátky nerostly úměrně k ceně, což zákonitě vede k markantně delší době splatnosti dražších gruntů.

3. Obchod s gruntovními penězi

Splátky v obou městečkách byly kladeny důsledně rok po roce. Roční mezera v placení byla zpravidla již následujícího roku zpětně doplacena dvojitou splátkou. V Mohelně se "pro rabování nekladlo" v letech 1620 - 1622, v Tasově je výluka ve splácení vejrunků v letech 1621 - 1622, neboť to byla "těžká léta s vojenským lidem". 11) Obvykle byly po celou dobu placeny stejně vysoké vejrunky, zřídka se vyskytuje i splácení různými hodnotami. Procházka uvádí, že běžným zvykem bylo ze statku v ceně 200 - 400 kop platit přibližně po deseti kopách, z chalupy úměrně méně. 12) V Tasově a Mohelně můžeme obecně konstatovat, že se výše závdavku i splátek, tj. doba splatnosti pohybuje u spodní hranice. Další bádání by mělo rozhodnout, zda oblastní rozdíly v době splatnosti odráží celkovou ekonomickou situaci regionů či spíše místní obyčeje.

Zatímco výše splátek, až na výjimky, zůstávala u jednotlivých gruntů stejná, výše závdavku se libovolně měnila podle dohody obchodních stran. Například grunt v ceně 100 zl. byl prodán celkem šestkrát, přičemž výše dohodnutých splátek vždy činila tři zlaté, avšak výše závdavku se při každé transakci změnila a tvořila 6,7,15, 18,19 a 27% celkové sumy. Výkyvy ve velikosti závdavku na tentýž grunt o deset až dvacet procent jsou zcela běžné. Právě usmlouvaná výše závdavku skýtala obchodníkům reálnou možnost, jak o poznání zkrátit či naopak prodloužit dobu splatnosti gruntu. Stabilní výše splátek tuto možnost nenabízela.

3. Obchod s gruntovními penězi

Dlouhodobá splatnost snižovala faktickou hodnotu gruntů a nominální cenu činila značně iluzorní. Věřitelé se logicky rádi zbavovali pohledávek, jejichž proplacení v nedohledné a nejisté budoucnosti je nijak nelákalo a nevzbuzovalo důvěru. Zvláště musíme přihlédnout k možné budoucí plátcově nouzi a inflačnímu znehodnocení peněz, neboť věřitel samozřejmě vždy dostával jen nominální hodnotu. Pohledávky na gruntech, neboli gruntovní peníze, nebyly narozdíl od dluhů nikdy zatíženy úrokem. Další motivací prodeje gruntovních peněz byl stálý nedostatek finanční hotovosti, jev všeobecný a velmi typický. Jednou z mála možností získat větší sumu v hotovosti byl prodej gruntovních peněz, kdy věřitel prodal své pohledávky na gruntě za "hotové" v ceně značně snížené.

Tyto obchody dosáhly v obou městečkách značných rozměrů. V Tasově písař zaznamenal za 35 let právě tolik transakcí, v Mohelně za 25 let dokonce 40 transakcí (sedm neúplných). V Mohelně se kromě gruntovních peněz hojně prodávaly také pohledávky na vinohradech. V rozmezí let 1603 - 1620 horenská kniha zachycuje 21 takových transakcí (čtyři neúplné).

Zvláště zajímavý je procentuální podíl skupovaných peněz k hotově vyplaceným. V Tasově věřitelé prodali pohledávky ve výši 1.157 zl. za 359 zl. hotových peněz, tj. asi za 31% původní ceny. V Mohelně bylo prodáno 2.200 zl. za 711 zl. v hotovosti, tj. za 32% původní ceny. Na mohelenských vinohradech, jejichž hodnota se pohybovala většinou mezi 15 - 35 zl., zaplatili kupci za 367 zl. pohledávek 95 zl. hotových peněz, tedy pouze necelých 26%. Procentuální podíl v Mohelně i Tasově je takřka identický, což umožňuje částečné zobecnění na místní poměry. Nižší podíl v případě vinohradů ukazuje snad na větší rizikovost pohledávek na vinicích a půdě obecně, neboť jejich cena byla podstatně proměnlivější a závislejší na mnoha faktorech než cena gruntů.

Kupce tvořili v obou městečkách z 83% hospodáři na gruntu, na němž vážla dotyčná pohledávka. Pouhých 17% kupců lze označit za cizí osoby, které k zadluženému gruntu neměli žádný přímý vztah. Na vinohradech skupovali pohledávky výhradně majitelé zadlužených vinohradů, cizí kupec není doložen. Můžeme říci, že drtivá většina transakcí byla motivována snahou hospodáře vyplatit svůj grunt a očistit jej od pohledávek. V těchto případech byl kupec zároveň dlužníkem, skupoval své vlastní dluhy.

Zbývajících 17% obchodů je možno s výhradami označit za spekulace. Kapitálově silní jedinci tak velmi efektivně rozmnožovali své jmění. Levně skoupené pohledávky přinesly majetným lidem s finančními rezervami, kteří mohli vyčkat na dlouhodobější splátky, více než trojnásobný zisk. Percentuální podíl skupovaných pohledávek k hotově vyplaceným penězům činil totiž u cizích kupců asi 28%. Cizí kupci tedy platili o tři až čtyři procenta nižší podíly než "domácí" hospodáři. Tento údaj může být zkreslen nedostatečným počtem transakcí realizovaných cizími kupci. Nenalezli jsme žádného cizího kupce, jenž by skupoval gruntovní peníze častěji. Dvakrát skoupil pohledávky na cizím gruntě pouze zámožný urozený pan Jiřík Džbánovský ze Džbánova, sídlící na dvoru v Mohelně, ostatní cizí kupci provedli jedinou transakci. 13) Tato skutečnost, společně s nízkým počtem transakcí realizovaných cizími kupci, svědčí o nerozvinutosti a ojedinělosti tohoto typu spekulace.

Naše výsledky jsou opět srovnatelné s výsledky B. Chocholáče, jenž dospěl na pernštejnském panství v brněnském kraji k podílu peněz skoupených a hotově zaplacených u "domácích" hospodářů asi 30%, u cizích kupců zhruba 26%. Taktéž podíl cizích kupců přibližně odpovídá. 14) Naznačuje to širší platnost předkládaných údajů.

Prodejů gruntovních peněz se ve skutečnosti realizovalo mnohem více, neboť řada jich nebyla zaznamenána. Tím lze vysvětlit, že se na jednotlivých gruntech neočekávaně měnili věřitelé, nebo došlo k náhlému přerušení dosud pravidelného splácení vejrunků a grunt v pramenech figuruje jako doplacený.

Na procentuální podíl pohledávek vůči hotově zaplacené sumě mělo bezpochyby vliv pořadí, v kterém měly být peníze spláceny věřitelům. Tzv. přední peníze, které byly splaceny v krátkém časovém horizontu, stály kupce vyšší částku v hotovosti než tzv. zadní peníze, jež byly spláceny až po uspokojení ostatních věřitelů. Prameny bohužel zaznamenávají takové rozlišení pohledávek sporadicky a neumožňují přesněji vyjádřit tento rozdíl.

Doposud jsme pominuli aktivní účast obecních rad na skupování gruntovních peněz. V rozmezí let 1541 - 1609 mohelenská městská rada skupila 46 pohledávek, z nichž podstatná většina vážla na gruntech a vinohradech. Celkově obecní rada skupila 1.880 zl. za 790 zl., čímž sama o sobě skupila a vyplatila takřka tolik, co všichni kupci za léta 1595 - 1620 dohromady. I přes značnou časovou disproporci je evidentní, jak dominantní postavení měla mohelenská rada v těchto transakcích. Při chronickém nedostatku hotovosti a úvěru obecní rada, která jako jediná disponovala většími částkami v hotovosti z obecní a sirotčí truhlice, plnila funkci jakéhosi hlavního peněžního a úvěrového ústavu pro obyvatele postižené okamžitou finanční nouzí. Z hlediska věřitelů jako potencionálních prodejců pohledávek bylo jistě atraktivní, že mohelenská rada platila v hotovosti průměrně 42% skoupené částky. Poskytovala-li rada o deset procent vyšší podíl oproti jiným kupcům, patřila určitě k nejvyhledávanějším obchodním partnerům. Taktéž obecní rozpočet utěšeně rostl, vždyť koupě gruntovních peněz představovaly zisk 2,4 násobek investované sumy. Navíc obecní rada disponovala účinnými prostředky k vydobytí pohledávek

i dostatkem času pro dlouhodobé splátky. Opačný případ, že by obecní rada své pohledávky prodala, není doložen.

Tasovská registra uvádí pouze tři koupě gruntovních peněz, při nichž kupcem byla tasovská rada. Nepoměr v aktivitě mohelenské a tasovské samosprávy jsme se pokusili vysvětlit v kapitole o obecním hospodářství.

Ryze specifickým fenoménem městečka Mohelna je skupování peněz kostelníky. Gruntovní kniha dokládá přímo pět případů a řadu dalších nepřímo odkazem na zvláštní kostelní knihy, které se však nedochovaly. 15) Kostelníci, kteří hospodařili s kostelními penězi, kupovali i pohledávky na vinohradech. 16) Neposkytovali zdaleka tak příznivý podíl jako městská rada. V ojedinělých případech, kdy je zaznamenána výše pohledávky i kupní cena, vyplatili kostelníci prodávajícím průměrně 25% původní ceny. Čistým ziskem tedy převýšili všechny ostatní kategorie kupců. Jak je patrné, ani křesťanské peníze nebyly vždy využívány na křesťanské účely. Aktivita kostelníků učinila mohelenský kostel po městské radě největším věřitelem v městečku s četnými pohledávkami. Např. na gruntu řezníka Václava Čady náležela kostelu "nekřesťanská" suma 130 zl.. 17)

Reálná hodnota peněz v hotovosti značně převyšovala jejich hodnotu nominální. S jistou nadsázkou lidé 16. století trpěli neustávajícím "hladem" po hotovosti. Pokud kupec gruntu či vinohradu byl ochoten v okamžiku obchodu složit vyšší sumu v hotovosti a tím zabránit mnohaletému postupnému splácení,

prodávající mu poskytl mimořádnou slevu. Jedná se o období skupování gruntovních či vinohradních peněz. Prodejce jakoby ihned při samotné transakci prodal kupci částku tvořenou tradiční cenou gruntu (vinice) za snížený obnos v hotovosti. Usedlost oceněnou původně na 150 zl. získal Jan Chlubna za třetinovou cenu 55 zl., neboť je složil na místě v hotovosti. 18) Vinohrad za běžnou cenu 84 zl., splácenou po dobu 13 roků, stál v hotovosti pouhých 26 zl.. 19) Jiná čtvrtina vinice přišla normálně na 40 zl., splácených 12 let, avšak v hotových penězích stála 23 zl.. 20) Bartoň Zastoupil koupil osminu vinice za 34 zl., které splácel po dvou zlatých ročně, prodal ji však za 18 zl., které dostal ihned "na ruku". 21) Zkrátka lidé dávali jednoznačně přednost okamžité jistotě dneška před nevyzpytatelnými zítřky, byť nabízely více.

Prodej gruntovních peněz v sobě skrýval záludné nebezpečí a nezřídka přivedl prodejce na mizinu. Postupné splácení pohledávek zajišťovalo věřiteli alespoň drobnou jistotu do budoucnosti. Pokud se někdo ocitl v nouzi, kterou se snažil vyřešit odprodejem svých pohledávek, ostatní kupci jeho situaci nemilosrdně využili a pohledávky skupili za mizivou cenu. Na vlastní kůži se o tom přesvědčil Jakub Holý z Tasova, jenž v tíživé situaci prodal všechny své pohledávky ve výši 58 zl., za něž mu kupci, vědomi si jeho nouze, vyplatili pouhých osm zlatých, tedy necelou sedminu původní ceny pohledávek. 22) Pohledávky by Jakobovi zajistily v budoucnu alespoň přežití, zatímco osm zlatých nouzi nezahnalo a Jakub byl donucen Tasov opustit. 23)

Není divu, že vrchnost někdy zakazovala svým poddaným obchodovat s gruntovními penězi. Tento přísný zákaz obsahují např. instrukce vydané Janem z Pernštejna roku 1538 moravskému městečku Nedvědicím nebo instrukce pro jihočeská panství Rožmberků z let 1540, 1560 a 1580. 24) Jan z Pernštejna vysvětluje zákaz poněkud svérázně: "Někdo někdy se při některým kvasu i vožrání zavede se trhem prodáním peněz, a vy některý osoby majíce před rukama nějakou sumu peněz, hledíte je o to připraviti ... a tak z poddaných mých žebráků naděláte". Podobná nařízení povolovala prodej gruntovních peněz pouze se svolením vrchnostenského úředníka.

Na náměšťském a budišovském panství panovaly zřejmě liberálnější podmínky, neboť v Tasově i Mohelně tyto transakce probíhají nezávisle na vědomí a souhlasu vrchnosti. Tato skutečnost je o to překvapivější, že artikule vydané r. 1568 Janem st. ze Žerotína měšťanům Velké Bíteše, která byla součástí náměšťského panství, zakazovali skupování gruntovních peněz bez svolení vrchnostenského úředníka. 25) Velká Bíteš měla v rámci panství výsadní postavení a četná privilegia. Pokud byla postižena tímto zákazem právě Velká Bíteš, je možné předpokládat platnost zákazu na celém panství. Praxe však vypovídá o opaku.

4. Příčiny vysoké frekvence směn gruntů

Pokusíme se nyní shrnout příčiny vysoké frekvence směn gruntů a celkově labilní majetkové držby.

Nejmocnějším faktorem byl systém dlouhodobého splácení gruntů. Hospodář jistě s lehčím srdcem prodal grunt, který měl splacen např. z pouhé třetiny či čtvrtiny, než grunt plně doplacený, do něhož musel investovat celé jmění. Ke koupi nového gruntu mu postačoval nevelký závdavek, který mohl částečně zaplatit i ze závdavku získaného za svůj předchozí grunt. Budoucí mnohaleté splátky ho v okamžiku koupě nijak nezatěžovaly. Docházelo k paradoxní situaci, že hospodář v době obecního soudu přijal splátku za svůj dřívější grunt, kterou obratem zaplatil splátku za svůj současný grunt. Jednalo se o začarovaný kruh, kdy drtivá většina lidí pobírala nějaké splátky a zároveň jiné splátky splácela.

Nepopíratelnou roli sehrával psychologický faktor. Hospodáři podléhali zakořeněnému zvyku permanentního střídání usedlostí. Chyběl rodový vztah ke gruntu, který často majitelé prodali dřív, než jej stačili doplatit.

Často diskutovaná je možnost spekulativního charakteru transakcí. Spekulant mohl dosáhnout zisku z rozdílu cen a ze skupování gruntovních peněz. Zisk z rozdílu cen je v našem

případě spíše okrajový, neboť v Mohelně ceny gruntů zůstávaly konstantní a v Tasově pozvolný růst cen odráží spíše všeobecnou dobovou tendenci růstu cen, tzv. cenovou revoluci. Nezaznamenali jsme žádný případ, kdy kupec by po získání gruntu jej obratem se ziskem prodal, aniž by na něm začal hospodařit. Každý hospodář kupoval grunt s tím, že na něm bude nějakou dobu hospodařit. Mnohem reálnější zisk slibovalo skupování gruntovních peněz. Peníze však většinou skupovali samotní dlužníci, zatímco počet cizích kupců byl minimální, jak bylo již ukázáno. Nejvýnosnější a nejčastěji praktikované dosažení zisku bylo tudíž skupování vlastních dluhů. Zisk slibovala obchodníkům také možnost usmlouvat co nejvyšší závdavek, případně splátky, a tak co nejvíce zkrátit dobu splatnosti gruntu. Někteří čilí obchodníci skutečně na svých transakcích nezanedbatelně vydělali. Václav Čada, zámožný řezník z Mohelna, během devíti let prodal dva grundy a koupil tři grundy. Jeho čistý zisk z rozdílu cen, a především ze skupování vlastních dluhů, představoval 123,5 zl.. 26) Velký zisk z rozdílu cen nabízely mohelenské vinohrady (viz kapitola o vinohradnictví).

Frekvence směn gruntů konečně odrážela měnící se majetkové poměry jednotlivých hospodářů. J. Válka upozornil, že všeobecný zákaz odprodeje dílčích pozemků a částí gruntů nutil hospodáře v případě nouze odejít na grunt menší. Naopak hospodáři, jejichž hospodářská situace se znatelně zlepšila, si nemohli přikoupit část pole nebo louky a byli "donuceni" vyměnit grunt za větší. Takový "nucený" přechod na lepší usedlost prodělala řada jedinců. Matouš Pokorný (Suchý) nejprve vlastnil grunt v ceně 40 zl., který záhy vyměnil za grunt v ceně 70 zl. a

po dalších čtyřech letech přešel na grunt za 130 zl.. 27) Jeho tasovský soused začínal na gruntě za 34 zl., poté si polepšil na grunt za 66 zl., který po třinácti letech vyměnil za usedlost v ceně 120 zl.. 28)

Jiní hospodáři naopak přecenili své možnosti a nebyli schopni plnit závazky vázané na jejich gruntě. Systém nízkých splátek a závdavků umožňoval i méně zámožným hospodářům zakoupit si pěknou usedlost "nad své poměry". Pokud se splácení či hospodaření ukázalo být nad jejich síly, usedlost bez problémů prodali a koupili levnější. Tento systém mohl snad vést k uvažování trochu lehkomyšlnému. Další skupina hospodářů střídala víceméně ze zvyku grunty ve stejných cenových relacích. Tasovský kovář Matouš Špaček vystřídal tři grunty, jejichž cena se shodně pohybovala mezi 90 až 100 zl.. 29)

5. Cena gruntů

V Mohelně byla cena gruntů konstantní a zůstávala neměnná i během třicetileté války a bezprostředně po ní. Stěžejní vliv mělo původní stanovení ceny, která se již poté nemění. Cenu gruntu určovala více tradice než reálná hodnota. Např. tentýž grunt byl prodán v letech 1612, 1614, 1634 a 1640 vždy za stejnou cenu 46 zl.. 30) Podsedek pozůstalý po zemřelé Kateřině Klimce změnil v letech 1619 - 1639 čtyřikrát majitele, aniž by se to projevilo na jeho původní ceně 80 zl.. Jiný podsedek byl v letech 1605 až 1637 pětikrát prodán vždy za shodnou

cenu 68 zl.. 31) Razantní změna v ceně gruntu je zaznamenána pouze ve čtyřech případech - dvakrát pokles o 60 zl., nárůst o 45 zl. a 16 zl.. 32)

V Tasově je situace odlišná. Z 54 gruntů, které změnil alespoň dvakrát majitele, byla původní cena zachována v 61% případů. Zbývajících 39% gruntů bylo zasaženo cenovým výkyvem přesahujícím čtyři zlaté. Ve dvaceti případech cena vzrostla a pouze v pěti případech klesla. Průměrný nárůst ceny činil 19 zl.. Zdá se, že v Tasově se částečně zrcadlí obecná dobová tendence k zvyšování cen zemědělských usedlostí v důsledku tzv. cenové revoluce a klesající kupní síly peněz. 33) V Mohelně tato tendence zůstává bez odezvy, avšak prokazatelnější údaje by přineslo pouze studium delšího časového úseku.

Pokles ceny tasovských a mohelenských gruntů, jenž se pohyboval od sedmi do 160 zl., neodráží žádné obecné ani místní tendence, nýbrž má původ v konkrétní situaci gruntu a jeho majitele.

Podstatný vliv na určení ceny měl rozsah a kvalita inventáře. Mohelenský grunt oceněný na 360 zl. měl bohatý inventář - mj. tři krávy, tři telata, 16 ovcí, kovářské náradí. O dva roky později byl tentýž grunt prodán za pouhých 300 zl. s inventářem značně prořídlym - jedna kráva, dvě ovce, obilí. 34) Není pochyb, že výrazné zlevnění v krátkém časovém rozmezí má na svědomí prořídly inventář. Ke snížení ceny dochází běžně při zpustnutí usedlosti. Záměrně sníženou cenu si poskytují

při prodeji příbuzní. Tasovský mlýn, koupený za 530 zl., prodal Vít Doležal svému synovi Florianovi za pouhých 370 zl.. 35) Jan Macháček získal grunt po nebožtíku otci za 100 zl., aby jej po 15 letech prodal za 150 zl.. 36) Lukáš Vodička poskytl při převodu gruntu synovi Janu Vodičkovi slevu 46 zl.. 37)

Také v Tasově se původně stanovená cena usedlosti často udržela i při dalších prodejích beze změny. Tento princip je však typičtější pro Mohelno, zatímco v Tasově cenu gruntů rozhodně nelze označit za neměnnou. Prokazatelnější informace o cenovém vývoji by mohlo poskytnout ale pouze studium v širším časovém horizontu.

Jedním z možných vysvětlení rozdílného cenového vývoje v obou městečkách je nedostatek půdy v Tasově, zatímco Mohelno s vyšším počtem řemeslníků, vinohrady a úrodnější půdou nabízelo rozmanitější zdroje obživy a menší nouzi o půdu. Tuto hypotézu by muselo ověřit další studium.

IX. Hmotná kultura

Neocenitelný zdroj informací o úrovni hmotné kultury obou městeček poskytují inventáře gruntů. V zásadě lze hovořit o základním kmenovém inventáři, bez něhož by usedlost nebyla schopna provozu a byla by pokládána za poustku. Při prodejších gruntů běžně uváděný inventář ve značné míře nedosahoval úplnosti, spíše představoval nezbytný základ do hospodářství. 1) O vlivu příslušenství na cenu gruntu bylo již pojednáno. Důležitost inventáře gruntů vzrůstala v důsledku rychlých střídání majitelů.

V Mohelně a Tasově je příslušenství gruntů v kupní smlouvě odbyto formulí: "Grunt se vším příslušenstvím tak, jak od starodávna předkové jeho v držení a užívání měli", resp. "grunt se vším příslušenstvím, se svršky a s osetím". Kompletní příslušenství je zaznamenáno pouze u půldruhého lánu Jana Trnky v ceně 676 zl. v Mohelně a svobodného dvoru Víta Buršíka v ceně 802 zl. v Kamenné (osada u Tasova). Vybavení obou usedlostí uvádíme v poznámkách. 2)

Mimo tzv. příslušenství prodejce ještě kupci část inventáře "připrodával". V Tasově "připrodaná" či "přikoupená" část byla nazývána též příměnek. Procházka chápe příměnek jako jeden z možných termínů označujících obecně příslušenství či inventář. 3) Ačkoliv se ve smlouvě hovoří o připrodání (Mohelno)

nebo přikoupení (Tasov), nikde není zmínka o skutečném zaplacení příměnků ještě mimo cenu gruntu. Fakticky se o žádné připrodání nejednalo. Příměnků byly pravděpodobně předměty poskytované jaksi navíc mimo cenu. Připrodaná část obsahovala předměty, které byly všeobecně považovány za neoddělitelnou součást inventáře usedlosti, mj. veškeré orné nářadí, dobytek, stůl atd..

Zůstává otázka, jak stanovit vzájemný poměr tzv. příslušenství vyjadřovaného obecnými frázemi a tzv. připrodaného příměnků. Domníváme se, že tzv. příslušenstvím byl ve smlouvách míněn veškerý nemovitý majetek, budovy a pozemky náležející "od starodávna" k usedlosti. Potvrzením by byla jiná obecná formulace definující příslušenství jako lesy, háje, chrastiny, role orané i neorané, louky, pastvy, pastviště, meze a hranice. Naproti tomu příměnek tvořil movitý inventář mrtvý ("hospodářské svršky") i živý (dobytek). Příslušenství společně s příměnkem vytvářelo základní inventář gruntu. Někdy byl grunt prodán "se vším náležitým příslušenstvím", avšak výslovně se nic "nepřiprodávalo". 4) V takovém případě nemusel kupec klást žádný závdavek.

Tasovská registra vypočítávají příměnek až na výjimky vždy u každého gruntu. Mohelenská gruntovnice zaznamenává příměnek pouze u některých dražších usedlostí. Taktéž rozsah příměnků je větší v Tasově. V Mohelně inventář nezahrnoval ve většině případů všechny věci nezbytné k chodu usedlosti. Pravděpodobně zde panoval zvyk, že starý hospodář si sebou odnášel podstatnou většinu movitého inventáře a nový hospodář si přinášel

nezbytnou výbavu k hospodaření. Možná také panská kancelář, jež vedla záznamy v mohelenské gruntovníci, nevěnovala inventáři takovou pozornost jako tasovští sousedé.

Pravidelnou součástí příměnků bylo orné náčiní. Všeobecně rozšířen byl pluh, z něhož inventáře vypočítávají zejména nejvzácnější železné součásti neboli "orná železa" - radlici, krájedlo, železnou houžev, plech a dále plužní kolečka. Kromě pluhu se zde oralo i rádlem, které se používalo v těžkých jílovitých půdách. V inventářích chybí háky, kterých se zde asi neužívalo. Naopak pravidelně se vyskytují brány se železnými hřebíky a vozy s valníkem, fasuňkem a váhami. Orné nářadí se v Tasově nacházelo již na gruntech v ceně od 50 zl., v Mohelně pouze na gruntech v ceně nad 100 zl..

Z drobnějšího domácího nářadí je nejčastější kladní sekera (kladnička), tesařská sekera (tesačka), motyka, lopata a rýč. Vidle se rozlišují hnojné s více hroty a dřevěné s dvěma hroty na seno, kosy travní a hrabičné (na obilí). Je pozoruhodné, že inventáře nezmiňují cepy a srpy, které byly při sklizni obilí až do 20. století nepostradatelné. 5) Patřily asi k natolik samozřejmému příslušenství, že se v inventářích ani neuvádějí. Z řemeslnických nástrojů se objevují zejména nebozezy, pořízy, ruční pily (s obloukem), dláta. Zvláštní pozornost si zaslouží řezačky neboli železné řezací truhlice k přípravě řezanky pro dobytek, všeobecně rozšířené i na nejmenších gruntech v ceně okolo 30 zl.. 6)

Většina usedlostí byla vybavena zbrojí. Zbroj někdy byla připrodána novému majiteli, často si ji však vymínil prodejce pro sebe. V Tasově překvapuje vysoký počet "voštipů", které se nacházely snad na všech gruntech. Oštěp jako zbraň náležel nesporně dávné minulosti, a tudíž nelze mít iluze o úrovni gruntovní zbroje. 7) Také ručnice či tzv. kozlice jako nejcennější a nejmodernější zbraň se vyskytuje dosti často. Zřídka se objeví tesák, kord, přední a zadní plech s oboječkem a výjimečně železná kuše s heverem. V Tasově nalezneme zbroj i na nejmenších gruntech, v Mohelně se gruntovní inventáře o zbroji vůbec nezmiňují. Buď byla v Mohelně zbroj chápána jako naprosto samozřejmá součást gruntu, nebo tasovští měšťané byli přísněji vázáni vojenskou povinností, o níž hovoří mj. sněmovní usnesení. 8)

O charakteru samotného domu a jeho interiéru inventáře poskytují velmi omezené informace. I nejmenší domy byly již vybaveny světnicí, která od počátku 16. století postupně nahradila černou jizbu. 9) V žádné světnici nechyběl stůl, který je zároveň nejpravidelnější součástí příměnků. Stůl patřil k stálému vybavení domu a přes všechno střídání majitelů zůstával na svém místě. Lidé měli stůl vždy v úctě, proto na něj nebylo nikdy ve výčtu zapomenuto. 10) Druhým nejrozšířenějším nábytkem v inventářích byla almara či almárka v koutě za stolem, tzv. koutní almara neboli koutnice. Koutní almary patřily k cennějším kusům nábytku a na gruntech do 50 zl. se nevyskytují. Jiný typ almary prameny nezmiňují. Časté jsou police a stolice ke stolu. Naopak truhly si ponechával při prodeji gruntu prodejce, neboť v příměncích nebývají uvedeny,

ač jinak byly všeobecně rozšířeny. Zcela opomíjené v příměncích jsou postele, židle a lavice. Možná se stěhovaly se svým majitelem, nebo nebyly pokládány za natolik cenné. To je však nepravděpodobné, pokud se zapisovaly i police a stolice. Rovněž o malovaném nábytku prameny mlčí, což však nepopírá jeho existenci.

Již na gruntech v ceně přes 50 zl. se užívalo cínové nádobí. Pozůstalost Doroty Huňáčkové, kterou lze zařadit k nižší střední vrstvě (do 100 zl.), vykazuje jednu velkou cínovou konev, jednu menší cínovou konev, sedm cínových žejdlíků, dvě velké cínové mísy, jednu menší cínovou mísu. 11) Z kuchyňského nádobí se dále uvádějí měděné hrnce, měděné kotle na vaření piva, měděné kotle v kamnech, patrně na ohřívání vody, díže, kádě, vandle, sudy a soudky. Příklady ložního a jiného šatstva, jak jej nalézáme ve výbavě děvčat, chlapců či vdov, uvádíme v poznámkách. 12)

Nejcennější položkou inventáře byl dobytek, zejména koně, o nichž již bylo pojednáno v kapitole o ekonomicko-sociální struktuře. Hovězí dobytek je zastoupen výhradně dojnicemi, jalovicemi a telaty. Býci se nevyskytují vůbec, volí pouze ojediněle. Nejčastěji jsou volí zmiňováni jako výbava syna. K tahu se používalo výhradně koní, jak dokazuje jejich vysoký počet, a tak volí byli chováni pouze jako krmný dobytek v nepatrném počtu. Z hlediska počtu hovězího dobytka se můžeme ztotožnit s A. Míkou - jedna až tři krávy na menších statcích, tři až šest kusů u středních rolníků a šest až deset kusů na velkých statcích. 13) Hospodář si při směně gruntu vzal

obvykle několik krav sebou, tudíž příměny zachycují pouze minimální stav hovězího dobytka.

V obou lokalitách byly vhodné podmínky k chovu ovcí, kterému se aktivně věnovali na náměšťském panství předbělohorskí Žerotínové a Verdenberkové po roce 1628. 14) V obou městečkách, zvláště v Mohelně, jsou doloženi obecní ovčáci. Počet ovcí na jednotlivých statcích se velmi různil. V Mohelně příměny zaznamenávají tři až šestnáct ovcí, v Tasově nejvíce osm ovcí. Tato čísla nemohou být ukazatelem pro četnost ovčích stád, neboť ovce si nepochybně při směně vymínil prodávající. Ovce někdy dostávaly děti jako součást věna.

Vepřový dobytek, narozdíl od ovcí, vlastnili i nejchudší hospodáři. Vepřů se nechovalo mnoho, tak jeden až tři kusy, přičemž rozdíly mezi velkými a malými gruntů byly zřetelně menší než u jiného dobytka. Překvapuje, jak zřídka se objevují kozy. Hospodářská situace byla asi natolik dobrá, že chovatelé neměli potřebu nahrazovat nákladný skot levnými kozami, jak se dělo v období pobělohorském. 15)

Z drůbeže chovali zdejší lidé především slepice, kterých byl dostatek i na nejmenších gruntících. Počet slepic se většinou pohyboval do deseti, ale výjimkou nejsou počty okolo dvaceti slepic. Zato husy se vyskytují vzácně, kachny inventáře uvádějí v jediném případě. Stejně vzácní jsou holubi, včelí úly nenajdeme vůbec. Drobné zvířectvo si možná ponechával prodejce, čímž by údaje inventářů pozbývaly platnosti.

Mohelno i Tasov vykazují průměrné počty dobytka. Rozhodně je nelze zařadit mezi oblasti specializující se na dobytkářství. Počty dobytka na nedalekém panství Rudolec, ležícím mezi Jihlavou a Žďárem, které Fr. Hrubý označil jako oblast s převahou dobytkářství nad obilnářstvím, vysoce převyšují počty mohelenské i tasovské. 16) V obou městečkách poměr dobytkářství a obilnářství byl asi na běžné úrovni, což ovšem nelze potvrdit konkrétními údaji z oblasti obilnářské, neboť ty jsou pouze zlomkovité. Na obou panstvích se tradičně produkovalo velké množství obilí. 17)

Při obchodu s grunty jsou pozoruhodné dohody o zasetém obilí. Dle Koldínova městského práva zaseté obilí není součástí nemovitosti, nýbrž patří tomu hospodáři, jenž je zasil. 18) Navzdory tomu v Tasově se zaseté obilí často výslovně odevzdává novému držiteli. V ostatních případech si prodejce vymínil "společnou sklizeň" nebo sklizeň přesně vymezené části úrody. Prioritou se stává nikoliv zajištění výživy starému hospodáři, nýbrž zajištění dalšího provozu usedlosti a nového majitele. Sklizené obilí se různým způsobem dělí mezi smluvní strany, často na polovinu. Běžně se připrodává také seno a sláma.

Speciální provoz mlýna vyžadoval speciální vybavení. Inventáře mlýnů zaznamenávají především voškrdy, dále železné palice, násypky, vopálky, špičáky, říčice, řešeta, žebrovníky, lejtrovníky, pantoky, palečnice, sekery na koryta, necky, truky, kádě, naolejované klády atd.. 19) Mlynáři chovali vysoké počty dobytka, zejména hovězího (až devět kusů).

Mezi připrodávané předměty konečně patřily též žebříky, šindele, různý počet sáhů dřeva, okovy, řetězy, štočky, železné krutiny atd..

Můžeme shrnout, že gruntovní příměňky dokládají vcelku běžnou úroveň hmotné kultury obou městeček srovnatelnou s obdobnými lokalitami. Zároveň potvrzují některé obecné tendence ve vývoji domovního interiéru, zemědělského nářadí, počtu i druhu chovaného dobytka a drůbeže. Ke specifickým městečka Tasova patří masivní rozšíření oštěpů jako archaického pozůstatku v gruntovní zbroji. Zajímavé je rovněž členění gruntovního inventáře na tzv. příslušenství a tzv. připrodání neboli příměnek.

X. Řemesla

1. Struktura řemesel

Abychom mohli stanovit, do jaké míry obě městečka naplňují znaky městského sídliště či naopak sídliště vesnického, je nezbytné určit poměr zemědělské a řemeslnické výroby. Řemesla patří ke stěžejním rysům odlišujícím město a venkov.

Prameny, jež jsme podrobili analýze, jsou jediným zdrojem informací o řemeslnické výrobě v Mohelně a Tasově. Nejstarší cechovní kniha Mohelna je datována únorem roku 1756 v souvislosti se založením nového cechu. 1) Pro Tasov i celé budišovské panství se žádná cechovní kniha nedochovala. Naše prameny sice neposkytují vyčerpávající informace, ale tyto informace jsou jediné, jež máme k dispozici. Především nelze identifikovat všechny řemeslníky. Většinou příjmení řemeslníků obsahovalo název jejich řemesla, např. Jarolím Kožišník. Často též písař zapsal řemeslníka křestním jménem a běžným příjmením, k němuž připojil ještě profesi, např. Jíra Kulhánek švec, Jan Křepelka zámečník nebo Václav Bílek řemesla kovářského. Ale zejména starousedlíci a významní měšťané jsou zapisováni s běžným příjmením bez udání profese. Např. zámožný Václav Čada, sedminásobný purkmistr, byl řezník. Tato skutečnost náhodně vyplynula z jeho totožnosti s Václavem Řezníkem z Drnovic, který se před léty do Mohelna přiženil. 2)

Nebezpečí, že by řemeslnická příjmení přecházela z otce na syna bez ohledu na synovu profesi, nehrozí, neboť příjmení se dědila pouze výjimečně a vůbec ne v případě, že byla v příkrém rozporu se skutečností. Ačkoliv příjmení tvořená označením řemesla svého nositele představují v obou městečkách v předbělohorském období převládající typ, výčet řemeslníků není zdaleka úplný (viz přílohy). Na seznam nebyly zařazeny osoby, u nichž příslušné řemeslo nebylo plně prokazatelné. Např. v Mohelně i Tasově mezi frekventovaná příjmení náleží Kovanda a Šídlo, která označovala pravděpodobně kováře, resp. ševce. Prokázat jistě to však nelze.

Tabulka: (M - Mohelno, T - Tasov)

Struktura řemesel

výrobní obory	počet druhů		počet řemeslníků		percentuální podíl	
	M	T	M	T	M	T
potravinářské	4	4	28	26	30%	57%
textilní	1	1	4	2	4%	4%
oděvní	3	3	17	6	18,5%	13%
dřevozpracující	3	2	19	5	21%	11%
kovozpracující	2	1	17	5	18,5%	11%
hlínuzpracující	2	2	7	2	8%	4%
kožedělné	0	0	0	0	0	0
CELKEM	15	13	92	46	-	-

Dvojnásobný počet řemeslníků v Mohelně neodráží přesně realitu, neboť v Mohelně máme k dispozici tři prameny pokrývající rozmezí let 1540 - 1620, zatímco v Tasově jsme odkázáni na jediný pramen, jehož výpovědní hodnota je srovnatelná s mohelenskými prameny pouze v letech 1570 - 1610.

V obou městečkách jednoznačně dominují potravinářská řemesla, zejména v Tasově měla s 57% obrovskou převahu. Všechna ostatní řemeslnická odvětví v Tasově oddělovala hluboká propast. V Mohelně rozvrstvení řemesel bylo vyrovnanější. Pozoruhodná je zde početnost dřevozpracujících řemesel, která předstihla i tradičně silnou skupinu řemesel oděvních. Taktéž řemesla kovožpracujících, díky vysokému počtu kovářů, patřila k nejsilnějším. Naopak zcela chybí řemesla vydělávající kůži (koželužové, jircháři, sedláři), která se soustředila spíše ve větších městech. Řemeslnická struktura je v obou městečkách víceméně tradiční a potvrzuje všeobecnou převahu řemesel potravinářských a oděvních. 3) Z běžného schématu se pouze v Mohelně vymykají řemesla dřevozpracujících a částečně kovožpracujících.

V městečku Mohelně byli nejpočetnějším řemeslem kováři (13), za nimiž v těsném závěsu následovali mlynáři (11) a řezníci s koláři (8). Z potravinářských řemesel nalezneme ještě šest sládků a pouze tři pekaře. Z oděvních řemesel byli nejpočetnější překvapivě kožišníci se sedmi řemeslníky, teprve za nimi následovali jinde velmi početní krejčí s pěti řemeslníky. Počet kožišníků ukazuje na dostatek výchozí suroviny a nepřímo potvrzuje bohatý chov ovcí v Mohelně.

O to více zaráží absence řemesel kožedělných. Dřevozpracující obory zastupují koláři jako třetí nejsilnější řemeslo vůbec, takřka stejně početní bednáři (7) a čtyři tesaři. Bylo již řečeno, že početná dřevozpracující řemesla byla specifikem Mohelna, podmíněným dostatkem vhodného dřeva. Městečko je doposud obklopeno dubovými a bukovými lesy. Bednáři nacházeli odbyt pro své zboží mj. u četných mohelenských vinohradníků a sládků. Dalším specifikem je velmi slabé zastoupení textilních řemesel. Tkalci byli pouze čtyři, soukeníci se zde vůbec nevyskytovali. Vlna ze zdejších ovcí se exportovala soukeníkům v Brně, Jihlavě i ve Vídni. 4) Hlínuzpracující obory reprezentuje pět hrnčírů a dva zedníci. Hrnčírů muselo být více, neboť pouze oni se organizovali v samostatném cechu.

V Tasově oproti Mohelnu chybí koláři, zámečníci a hrnčíři, navíc zde nalezneme sklenáře. Řemeslnická struktura obou městeček se v hrubých rysech shoduje. Tasov vyniká mimořádným počtem mlynářů (16), kteří tvořili 35% všech řemeslníků. Obživu mlynářům poskytovaly tři velké mlýny, "Mankovský mlýn", mlýn "nad Lávkama a mlýn "pod Tasovem", a jeden menší mlýn "v Chmelnicích", o nichž bude ještě pojednáno. Další silná řemesla, řezníky a kováře, zastupovalo po pěti řemeslnících. Kontrast mezi mlynáři a ostatními řemeslníky byl ještě markantnější u ostatních řemesel. Počtu tří dosáhli pouze sládci, krejčí a tesaři. Silná mohelenská řemesla, kožišníci, koláři a hrnčíři s vlastním cechem, v Tasově byla spíše "popelkou". Kožišníka známe pouze jednoho, koláři a hrnčíři úplně chybí. Tasov naopak potvrzuje mohelenské výsledky o periferním postavení textilních řemesel, neboť vykazuje pouhé

dva tkalce. Soukeníci zde, podobně jako v Mohelně, nebyli. Při srovnávání musíme mít stále na zřeteli, že tasovské údaje jsou minimalizovány pramennou základnou.

Matějek na základě lánových rejstříků uvádí jako pět nejčtetnějších řemesel v moravských městečkách řezníky, krejčí, ševce, soukeníky a tkalce. 5) Jeho závěry potvrzují i výzkumy J. Janáčka pro Čechy. 6) Z této perspektivy se Mohelno a Tasov jeví poněkud svérázně. Vedoucí trio vedle tradičních řezníků doplňují mlynáři a kováři. Počet krejčích a ševců se pohybuje okolo průměru, v Mohelně jsou zastíněni kožišníky. Absence soukeníků a periferní postavení tkalců je zvláště překvapivé v tradiční soukenické a tkalcovské oblasti Českomoravské vysočiny. 7) Je to důkaz, že soukeníci a částečně tkalci jednoznačně preferovali výrobu ve větších městech jako např. v nedalekých Moravských Budějovicích, Třebíči, Velkém Meziříčí atd., kde byli zaštitěni cechovní ochranou a zároveň měli zajištěnu surovinu i odbytu. Ústřední postavení kovářského i mlynářského řemesla jako typických venkovských řemesel, bez nichž se vesnice neobešla, dokazuje těsnou provázanost obou městeček s venkovským prostředím. Taktéž další silná řemesla, zejména koláři, bednáři, tesaři a hrnčíři, svědčí spíše o venkovském charakteru městeček. Naproti tomu řezníky, pekaře, krejčí, ševce a kožišníky bychom spíše hledali na městském sídlišti. 8)

Můžeme shrnout, že řemeslnická struktura obsahuje více-méně všechna zásadní a nezbytná řemeslnická odvětví.

V této struktuře nejsou s výjimkou soukeníků žádné podstatné mezery, řemesla jsou rozvrstvena harmonicky, rovnováhu narušuje pouze nepřírozená převaha tasovských mlynářů. Avšak zcela postrádáme různá specializovanější řemesla typická pro ryze městské prostředí jako kloboučníky, punčocháře, perníkáře, provazníky, stolaře aj.. Řemeslnická struktura Mohelna a Tasova je tedy elementární a postrádá vyšší specializaci.

Řemeslnická výroba se v první řadě soustředila na uspokojení poptávky v rámci městečka, tj. místního trhu v užším slova smyslu. Početnější zastoupení některých řemesel jednoznačně signalizuje rovněž výrobu pro místní trh v širším slova smyslu. Mohelenští mlynáři, řezníci, kováři, kožišníci, bednáři a snad i hrnčíři museli nacházet odbyt na místním trhu v rámci panství, neboť jejich počet přesahoval odbytové možnosti samotného městečka. Domníváme se, že Mohelno hrálo v rámci velkého náměšťského panství důležitou roli. Velká Bíteš byla daleko, na opačném cípu panství, Náměšť nad Oslavou nedosahovala hospodářského významu Mohelna a další městečko na rozlehlém panství nebylo. Pozici Tasova na miniaturním budišovském panství lze na základě neúplných údajů těžko odhadnout. Konkurence blízkého Budišova, Velké Bíteše a Velkého Meziříčí činila hospodářské postavení Tasova svízelnější. Přinejmenším mlynáři pracovali i pro další vsi.

Poměr řemeslníků k celkovému počtu obyvatel stanovíme součtem všech řemeslníků k určitému roku a pro srovnání uvedeme i součet za jedno desetiletí. Vybrali jsme léta, pro něž je

počet doložených řemeslníků nejvyšší. V Mohelně k roku 1600 (počítáme i zmínky z let 1599 a 1601) je doloženo 21 řemeslníků, v rozmezí let 1600 - 1610 celkem 33 řemeslníků. V Tasově k roku 1585 (včetně 1584 a 1586) známe 15 řemeslníků, v desetiletí 1580 - 1590 dohromady 21 řemeslníků. Jelikož seznamy řemeslníků nejsou zdaleka úplné, je možno za objektivnější a bližší realitě považovat počet řemeslníků doložených za deset let. V Mohelně tedy působilo současně zhruba 30 řemeslníků, v Tasově přibližně 20 řemeslníků. Přihlédneme-li k velikosti obou městeček, řemeslníci tvořili v Mohelně i Tasově asi třetinu obyvatel. Tyto údaje potvrzuje i Fr. Dvorský ve Vlastivědě moravské, který k roku 1624 v Mohelně uvádí 26 řemeslníků. K dispozici měl pravděpodobně dnes neznámý urbář náměšťského panství, což znemožňuje tato fakta ověřit. 9) Většina obyvatelstva městeček nacházela obživu v zemědělství. Mohelno a Tasov představují tedy přechodné pásmo mezi prostředím ještě venkovským a prostředím již městským.

Všechny uvedené skutečnosti opravňují zařadit obě městečka z hlediska hospodářské typologie měst k typu řemeslnicko-zemědělského sídliště. Nepochybným znakem tohoto typu je nerozvinutost cechovnictví. 10) Tasovská registra neposkytují ani náznak o existenci cechovní organizace a jiné prameny nejsou k dispozici ani pro pozdější období. Situace v Mohelně je komplikovanější. Společný cech řemesla kovářského, pekařského, ševcovského, zámečnického, bednářského, řeznického a kolářského byl založen až v únoru 1756. 11) Starší cech lze prokázat pouze u hrnčířů. 1. května 1650 totiž hrabě Ferdinand z Verdenberka potvrdil artikule řemesla hrnčířského.

V listině se píše: "... předstoupili cechmistři a mistři řemesla hrnčířského z městys Mohelna ... abychom potvrdili artikule řemesla hrnčířského, které měli od starších cechmistrů z Osové Bitýšky....". 12) Z formulace zřetelně vyplývá, že hrnčířský cech v Mohelně existoval již dříve. Pravděpodobně vznikl ještě v předbělohorském období, neboť za třicetileté války k zakládání cechu jistě nebyly vhodné podmínky.

Nelze vyloučit ani existenci dalšího cechu v předbělohorském Mohelně. Např. Jana Sládka prameny důsledně nazývají mistrem, ačkoliv ostatní řemeslníky za mistry neoznačují. 13) Roku 1564 mistr Jan Křepelka zámečník udělil výuční list a dva funty vosku Havlovi, synovi Jana Šušně z Rouchovan. Roku 1569 tentýž Jan Křepelka uzavřel před obecní radou smlouvu s tovaryšem Mikulášem z Lipové u Broumova. 14) Někteří mohelenští řemeslníci tedy disponovali právem udělovat výuční listy, avšak činili tak před obecní radou a nikoliv před příslušným cechem. Roku 1590 došlo k "očištění" kovářského tovaryše Jakuba Holého z nařčení z krádeže sukna jakýmsi Vlachem (Italem) před "cechmistry poctivého řemesla kovářského". 15) Je tudíž možné, že v 16. století v Mohelně byli mimo hrnčířů někteří další řemeslníci organizováni v cechu. V takovém případě by se jednalo o společný cech více řemesel nebo cech meziměstský. Tuto hypotézu nelze však bezvýhradně potvrdit. Přesto teze o malé rozvinutosti cechovnictví zůstává v platnosti pro Tasov i Mohelno.

Spektrum služeb je značně omezené. V obou městečkách prokazatelně fungovaly městské lázně, v Tasově dokonce dvoje, tudíž můžeme počítat s lazebníky. 16) Také školu měla obě městečka, na níž nemohl chybět rektor. 17) Není pochyb, že zde působili také kramáři, kuchaři, krčmáři, kteří se užívali na každé větší vsi. 18) V Mohelně a Tasově rozlišovali pastevence od ovčáků. Ovčáci zřejmě pásli výhradně ovce a samotná jejich přítomnost dokládá rozsáhlejší chov ovcí. Vedení městských knih předpokládá samozřejmě funkci městského písaře. Tento výčet je spíše přehledový a zdaleka si nečiní nárok na úplnost.

Příklad obou městeček zpochybňuje spolehlivost a úplnost lánových rejstříků brněnského kraje z let 1673 - 1675, které zaznamenávají řemeslníky v 21 městečkách brněnského kraje. Fr. Matějka na základě těchto údajů usuzuje, že pouze oněch 21 městeček vykazovalo rozvinutější řemeslnou výrobu. Na seznamu chybí Mohelno i Tasov. Přitom průměrný počet řemeslníků v uvedených 21 městečkách činil 26. 19) Tasov a zejména Mohelno se tedy počtem řemeslníků i šíří spektra řemeslnických oborů městečkům s rozvinutým řemeslem plně vyrovnaly a není reálné, aby třicetiletá válka v obou městečkách řemeslo bezmála vymýtila. Neúplnost lánových rejstříků v případě řemeslnické výroby by měla být brána v úvahu i pro zbývající moravské kraje.

2. Sociální postavení řemeslníků

Kombinované využití městských a gruntovních knih umožňuje nahlédnout do majetkových poměrů řemeslníků a zároveň posoudit úroveň jejich společenského postavení z pohledu účasti v městské samosprávě a rychtářském úřadě. V některých případech můžeme také zjistit, bylo-li řemeslo jediným způsobem obživy jednotlivých řemeslníků.

Obecně je možno konstatovat, že valná většina řemeslníků vlastnila usedlosti, podsedky či chalupy v cenové relaci 50 až 100 zl.. Tato kategorie tvoří střed, od něhož můžeme vymezit výkyvy v obou směrech.

K chudším řemeslníkům v Mohelně náleželi tesaři. Vavřinec Kněz tesař vlastnil grunt za 36 zl. a Matěj Jedlička za 50 zl.. 20) O něco lépe si stáli tasovští tesaři. Urban Tesař po sobě zanechal grunt v ceně 56 kop (75 zl.), Prokop Smrček vystřídal grunty za 37 zl., 70 zl. a 80 zl. a konečně Alexa Tesař si koupil podsedeck za 85 zl.. 21)

Méně zámožné řemeslníky v Mohelně reprezentují rovněž tkalci a bednáři. Kašpar Tkadlec hospodařil na gruntech v ceně 44 a 74 zl. a Václav Hlaváč na gruntě za 37 kop (49 zl.). Havel Bednář a Matouš Bednář vlastnili grunty za 56 zl. a 60 zl.. 22) Podstatně lepšímu postavení se těšili tkalci v Tasově. Martin Tkadlec (Mašek) měl slušný grunt za 95 zl., který po něm převzal i s řemeslem jeho syn Jan Mašek.

Kromě toho Martin Tkadlec po dobu jednoho roku držel mlýn ve "Chmelnicích" oceněný na 80 zl. a společně se svým synem se aktivně účastnil tasovské samosprávy (viz dále). 23)

Kožešnické řemeslo tradičně nepatřilo mezi příliš výnosné. Tasovský Jan Kožišník (Krajíček) se musel spokojit s gruntíkem za 36 zl.. 24) O poznání lépe se živili někteří mohelenští kožišníci, což signalizuje již jejich hojný počet. Blažej Kožišník sice patřil s gruntem za 30 zl. k nejchudším, avšak Ondřej Kožišník měl lepší grunt za 70 zl. a Šebestián Kožišník vystřídal grunty v ceně 74 a 114 zl.. 25) O ctihodném postavení kožišníků v Mohelně svědčí jejich častá účast v obecní radě a především mimořádných deset mandátů ve funkci rychtáře (viz dále).

Průměrné živobytí zajišťovalo též pekařské a zednické řemeslo. Pozůstalost tasovského Jana Pekaře činila pouhých 36 zl.. Naopak Jaroš Pekař s gruntem oceněným na 90 zl. patřil k důstojným měšťanům, neboť jedenáckrát zastával úřad obecního staršího. 26) Bartoň Pekař, původem ze Sedlce, zakoupil v Mohelně grunt za 65 zl.. 27) Tasovský Martin Zedník zanechal po své smrti sirotkům grunt v ceně 50 zl.. Podsedek za 80 zl. držel Jan Zedník z Mohelna. 28) Do stejné kategorie lze přiřadit i Jiříka Sklenáře, jenž žil v Tasově na gruntě v ceně 50 zl.. 29)

Ve střední kategorii se pohybovali i ševci, jak dokládá grunt za 50 zl. tasovského Kašpara Ševce a cennější grunt za 94 zl. Jakuba Špačka rovněž z Tasova. 30)

Zvláště by nás zajímala hospodářská situace mohelenských hrnčírů, kteří se asi jako jediní organizovali v samostatném cechu, leč prameny o nich v tomto směru mlčí. Výjimkou je chudičká chalupa v ceně 16 zl. Martina Hrnčíře. 31) Z jednoho případu nelze soudit obecně, více prozradí podíl hrnčírů na městské samosprávě (viz dále).

Postoupili jsme k řemeslům, která zpravidla svým provozovatelům byla schopna zajistit nadprůměrné živobytí, a v řadě případů je včlenit mezi nejzámožnější měšťany.

Za dobrou můžeme označit životní úroveň krejčích. Matěj Krejčí (Musil) vlastnil v Tasově grunt za 84 zl., záhy se vypracoval na grunt v ceně 140 zl.. 32) Dobré postavení krejčích prokazuje jejich hojná účast v mohelenské i tasovské samosprávě.

Překvapivě dobře se dařilo v Mohelně kolářům, což vynikne zvláště při srovnání s bednáři a tesaři. Grunt Jiřika Koláře obnášel 90 zl., Martin Kolář s gruntem v ceně 422 zl. náležel k nejbohatším. 33)

Velké výkyvy vykazuje skupina kovářů. V Tasově patřili kováři k mírně nadprůměrným. Burian Kovář měl grunt v ceně 72 zl., pozůstalost Vavřince Kováře představovala 103 zl.. Matouš Špaček obchodoval s grunty okolo 100 zl.. 34) V Mohelně se dařilo kovářům ještě lépe. Janek Kovář a Vít Kovář (Hubatý) hospodařili na gruntech v ceně 100 zl.. Za 150 zl. prodal svůj grunt Duchek Vícenický. Grunt pozůstalý po Šťastném Kováři koupil za 360 zl. opět kovář Vavřinec Tříška.

Celkově nejdražší grunt v Mohelně za 800 zl. patřil kováři Martinu Studenému. 35) Historická literatura chápe kováře jako řemeslníky, kteří se stěží mohli dopracovat většího jmění, spíše žili na průměrné úrovni. 36) Blahobytné postavení mohelenských kovářů je možno tedy označit za výjimečné a korigující poněkud historické mínění.

Tradičně zámožnými obyvateli byli řezníci. Majetkové poměry řezníků v Tasově a Mohelně můžeme pokládat za průměrné, resp. mírně nadprůměrné. V Tasově Nykodém Řezník a Petr Švorc drželi grunty za pouhých 50 zl., grunty okolo 100 zl. vlastnili Lukáš Řezník a Vondráček Řezník. 37) U hranice 50 zl. se pohybovaly grunty Kříže Řezníka a Tomáše Fikáčka v Mohelně, za 130 zl. si koupil grunt Jan Večeřa. Čest řeznického řemesla, které v obou městečkách poněkud zaostávalo za svou pověstí, zachraňoval jeden z nejváženějších a nejzámožnějších mohelenských měšťanů Václav Čada s usedlostí mj. v ceně 560 zl.. 38)

Sládcí byli bohatí asi kdekoliv a Mohelno s Tasovem nebylo výjimkou. Tasovský Jan Votčenášek hospodařil na dvou gruntech za 100 zl. a 80 zl. a navíc měl rozsáhlé pohledávky u sousedů. 39) Pěkný grunt za 500 zl. si v Mohelně koupil Vavřinec Malčat. 40)

Naprostou ekonomickou elitu v Tasově představovali mlynáři. Vždyt dva velké tasovské mlýny, "Mankovský mlýn" (později panský) v ceně 530 zl. a mlýn "nad Lávkama" (později Radkovský) v ceně 600 zl., byly v městečku vůbec nejdražšími nemovitostmi.

Rovněž mlýn "pod Tasovem" (později Páralův) v ceně 300 zl. reprezentoval nejhodnotnější usedlosti. Malý mlýn "ve Chmelnicích" byl podstatně levnější (56 až 80 zl.), avšak jeho provoz ne vždy zajišťovali profesionální mlynáři. Pozůstalost Duchka Mlynáře dosáhla výše 400 zl.. 41) Mohelenské mlýny v ceně 500 zl. a 380 zl. rovněž vypovídají o výnosnosti mlynářského řemesla. 42)

Údaje o zastoupení řemeslníků v obecní radě a rychtářském úřadě silně zkresluje skutečnost, že zatímco mohelenské rady a rychtáře známe ve víceméně souvislém sledu 80 let, v Tasově kompletní radu známe pouze pro 17 roků. To je nezbytné mít na zřeteli při zobecnění našich výsledků.

V městečku Mohelně počet účastí zástupců jednotlivých řemesel v městských úřadech přibližně odpovídá majetkovému postavení těchto řemesel. Zcela jednoznačně nejaktivnější jsou mistři kováři. Významné postavení v městečku měli sládcí, krejčí a koláři, čímž potvrdili své kvalitní ekonomické zázemí. Řezníci, kteří i svou zámožností zaostávali za kolegy z jiných měst a městeček, se v obecní samosprávě neuplatnili. Prestiž řeznického řemesla zachraňoval Václav Čada, sedminásobný purkmistr a celkově nejaktivnější účastník obecní samosprávy. Vynikající autoritě se museli těšit kožišníci, jejichž deseti-leté působení na mohelenské rychtě nemá v městečku obdoby. Naznačuje to zároveň jejich movitost, neboť rychtáři ve své zodpovědné funkci ručili vlastním majetkem. Také ševci a hrnčíři se aktivně podíleli na samosprávě a jejich společenské postavení se v Mohelně pohybovalo asi na horní hranici průměru.

Zastoupení ostatních řemesel je možno označit za okrajové. Na druhou stranu potvrzuje vysokou demokratičnost a otevřenost mohelenské rady fakt, že i všechna méně výnosná řemesla v ní mají své zástupce. Výjimkou jsou tkalci, jejichž úplná absence svědčí o nuzném živobytí.

Pouze v případě mlynářů zastoupení v samosprávě hrubě neodpovídá majetkovým poměrům. Pravděpodobně nebylo technicky možné, aby pravidelně docházeli do městečka z odlehlých mlýnů. Absenci mlynářů vykazuje i tasovská samospráva, byť právě v Tasově mlynáři početně i majetkově dominovali.

V městečku Tasově panovala zcela jiná situace. Za 17 let se v obecní radě a na rychtě objevilo pouhých šest řemeslníků. Paradoxně řemesla, jež v Mohelně patřila k nejúspěšnějším, se v Tasově úřadů vůbec nezúčastnila (kováři, sládci, řezníci a kožišníci). Naopak zastoupení dvou řemeslníků měli v Tasově pouze tkalci, kteří v Mohelně jako jediní v samosprávě chyběli. Nejaktivnějšími městskými úředníky byli Matěj Krejčí (Musil) a Jaroš Pekař. O společenském postavení řemeslníků v Tasově vypovídá i skutečnost, že žádný z nich nedosáhl úřadu purkmistra.

Přihlédneme-li k celkovému počtu doložených členů městské rady, mohelenští řemeslníci obsadili asi čtvrtinu všech funkčních období. Úřad rychtáře řemeslníci zastávali ve třetině případů. Celkově počet řemeslníků v úřadech odpovídal zhruba poměru počtu řemeslníků k ostatním obyvatelům, tj. jedné třetině.

Zastoupení řemeslníků v úřadech tedy odpovídalo jejich počtu. Tasovští řemeslníci zaplnili méně než pětinu funkčních období v obecní radě a rychtářském úřadě. Jejich role v městských úřadech tedy zdaleka neodpovídala jejich počtu. Společenské postavení řemeslníků hodnocené z hlediska majetku a úředních funkcí bylo nepochybně vyšší v Mohelně než v Tasově. V obou městečkách jádro řemeslnictva vyplňovalo sociálně střední vrstvu, přičemž počet mohelenských řemeslníků v rámci sociálně nejsilnější vrstvy byl podstatně vyšší než v Tasově.

V obou městečkách převládalo nad řemeslníky obyvatelstvo zemědělské. Zemědělská půda zůstávala pro většinu obyvatel hlavním zdrojem obživy. Největší majitelé půdy byli zároveň nejbohatší. Také převážná většina řemeslníků hospodařila na pozemcích různé velikosti. Nejbohatší z nich byli držitelé půl-lánových i celolánových usedlostí. Jinými slovy, k zbohatnutí výnos řemesla sám o sobě nestačil. Lánové rejstříky uvádí v Tasově 23 domkařů a v Mohelně dokonce 67 domkařů. 43) Tak vysoký podíl domkářů signalizuje, že do této kategorie byli zahrnuti z valné většiny i řemeslníci, kteří tudíž hospodařili na nelánových gruntech. Ačkoliv kousek půdy vlastnil snad každý řemeslník, což dokládají inventáře řemeslnických gruntů, rozsáhlejší lánové pozemky obhospodařovalo pouze několik nejbohatších řemeslníků.

Tabulka:

XI. Vánoční štve

Účast řemeslníků v obecních úřadech

(M - Mohelno, T - Tasov, Ř - řemeslníci)

řemeslníci	počet Ř v radě a úřadu rychtáře		počet mandátů ve funkci purkmistra		počet mandátů ve funkci staršího		počet mandátů ve funkci rychtáře	
	M	T	M	T	M	T	M	T
bednáři	1	1	-	-	1	2	-	-
hrnčíři	2	nebyli	1		5		1	
koláři	2	nebyli	2		4		1	
kováři	6	-	4	-	14	-	2	-
kožišníci	3	-	-	-	6	-	10	-
krejčí	4	1	2	-	11	9	-	3
mlynáři	1	-	-	-	2	-	-	-
pekaři	2	1	-	-	1	11	1	-
řezníci	1	-	7	-	3	-	1	-
sládci	3	-	5	-	5	-	-	-
ševci	2	1	2	-	5	1	-	-
sklenáři	nebyli	-		-		-		-
tesaři	2	-	-	-	3	-	-	-
tkalci	-	2	-	-	-	4	-	1
zámečníci	3	nebyli	-		4		-	
zedníci	1	-	1	-	-	-	1	-

XI. Vinohradnictví

Archivní fond městečka Mohelna zahrnuje též knihu horenskou z let 1602 až 1798. Je pozoruhodné, že tento pramen nefiguruje ani na nejúplnějších seznamech horenských a viničných knih z jihomoravské oblasti. 1) Na existenci horenské knihy městečka Mohelna upozornil J. Mrkos. 2) Navíc horenská kniha se odkazuje na zápisy v "knihách starších horenských". 3) V Mohelně tedy byly vedeny horenské knihy již před rokem 1602.

Náměšťské panství náleželo k severozápadnímu okraji jihomoravské vinařské oblasti. Komenský zakreslil v proslulé mapě Moravy severní hranici vinorodé oblasti tak, že tato hranice klesá západně od Brna směrem k jihu a přes Troubsko pokračuje jižně od Oslavan a Mohelna. 4) Mohelno tak tvořilo severní výspu tradiční vinorodé oblasti, jak byla vymezena v 17. století. Zbytek náměšťského panství zůstal vně této oblasti. Přesto se na náměšťském panství víno pěstovalo nejen v Mohelně, ale rovněž v sousedních vsích Lhánice a Kladeruby, v samotném centru panství Náměšti nad Oslavou a v Jedově. 5) Žerotínové a zejména Verdenberkové se vytrvale pokoušeli prosadit na náměšťském panství pěstování vinné révy. Např. roku 1646 získal Jan Křtitel z Verdenberka z náměšťského panství 303 vědra vína. 6)

Největšího rozsahu nabylo vinohradnictví právě v Mohelně díky vhodným přírodním podmínkám. Svahy nad Mohelnem směrem k údolí řeky Jihlavy mají hadcový podklad, který je mimořádně teplý a příznivý k pěstování vinné révy. 7) Na základě horenské knihy lze jednoznačně lokalizovat vinice přímo na svahy stoupající k dnešní přírodní rezervaci Mohelenská hadcová step. Réva se zde pěstovala až do konce 18. století, po vinicích se však nezachovaly sebemenší stopy. 8)

Původní vinařskou tratí v Mohelně byla tzv. Stará hora. Vilém z Pernštejna listinou ze 7. května 1515 vydanou na Tovačově povolil mohelenským měšťanům vysadit nové vinohrady, které později byly nazývány Novosady. Vilém z Pernštejna dále udělil měšťanům právo "víno při městečku vyšenkovati a speněžití". Plat z vinohradů byl stanoven na pět grošů ročně. 9) Výše platu stanoveného Vilémem byla dodržována i po sto letech, na počátku 17. století, kdy se z jedné osminy vinice stále odvádělo pět bílých grošů ročně. 10) Městská kniha se ještě zmiňuje o vinohradech na Senohradské hoře. 11) Nevíme, v jakém poměru byla Senohradská hora k sousední vsi Senoradům. Horenská kniha zaznamenává obchody s vinicemi ležícími výhradně ve Staré hoře a v Novosadech.

Vinice se spravovaly podle viničného nebo horenského práva (řádu). V seznamech horenských práv a řádů Mohelno chybí, stejně jako ostatní lokality s vinohrady na náměšťském panství. 12) Přesto samotná skutečnost vedení horenských knih v Mohelně víceméně dokládá existenci mohelenského horenského práva.

Tomu nasvědčují i odkazy v horenské knize, že bylo konáno v souladu s horenským řádem a horenským právem. 13) Nejpádnějším argumentem je existence úřadu horného jako výkonného představitele horenského práva. Nejstarší mohelenský horný je prokazatelný k roku 1602. Ještě roku 1558 na horenské právo v Mohelně dohlížel horný z Oslavan. Vyplývá to ze zápisu v městské knize, podle něhož byla uzavřena smlouva o vinici v Novosadech za dozoru oslavanského horného Prokše, jenž měl dohlížet i na splácení vejrunků. 14) Úřad zvláštního mohelenského horného musel být ustanoven někdy ve druhé polovině 16. století. Je možné, že i mohelenské horenské právo bylo odvozeno od horenského práva Oslavan.

*V Oslavanech sídlil horný
soud pro iwanů. Dou skla*

Horný zodpovídal především za správnost a "čistotu" obchodů s vinicemi a vínem a dohlížel na zápisy v horenské knize. Z tohoto důvodu je jmenován při každé obchodní transakci včetně pokládání vejrunků. Role horného odpovídala postavení rychtáře při obchodu s grunty. Díky pravidelným zápisům je možno sestavit úplný seznam horních od roku 1602, který uvádíme v přílohách. Jednotlivé zápisy jmenují vždy pouze jednoho horného, avšak k jednomu roku jsou doloženi i dva horní a někdy dokonce tři. Není vyloučeno, že v Mohelně termínem horný označovali tzv. horného konšela. Horní konšelé úřadovali totiž dva, ve Znojmě dokonce tři, zatímco tradiční horný, neboli perkmistr, býval pouze jeden. 15) Horní konšelé disponovali stejnými pravomocemi jako horný, resp. perkmistr.

Horní v Mohelně působili ve funkci zpravidla několik let, nejdéle byl horným Tomáš Šídlo, 12 let bez přestávky (1617-1629).

Na opačném pólu stojí Tomáš Pecen, který úřadoval pouze jeden rok (1613). Během roku se asi horní ve svém úřadu střídali, neboť k určitému datu je uveden vždy pouze jeden horný. Jiná varianta je taková, že každý horný měl na starosti přesně vymezenou část vinohradů. Pokud byli horní tři, pak každý zodpovídal za třetinu mohelenských vinic. Při opakovaných prodejkách konkrétní vinice často vystupuje po několik let stále tentýž horný. Úřad horného lze charakterizovat jako dlouhodobější funkci, neboť průměrné funkční období trvalo zhruba šest let.

O významném postavení horného svědčí personální obsazení této funkce. Z osmi osob vykonávajících dotyčný úřad do roku 1620 se tři osoby objevily v rychtářském úřadu, dvě osoby zastávaly funkci purkmistra a jedna osoba funkci staršího. Úřad horného byl tudíž dostatečně reprezentativní i pro čelné měšťany, což je zároveň svědectvím významu přikládanému v Mohelně vinohradnictví. Všichni horní obdělávali také vlastní vinohrady, které podle ceny patřily k nejlepším. Horní tak splňovali podmínku odborné kvalifikace.

M. Zemek stanovuje průměrnou cenu jedné čtvrtiny jihomoravské vinice na počátku 16. století na 41 zl., cenu jedné osminy (achtelu) odhaduje na 30 zl.. 16) Cena mohelenské čtvrtiny byla ve srovnání s běžnou cenou o čtvrtinu nižší, cena osminy byla nižší o třetinu. Navíc cena vinic na počátku 17. století ve srovnání s počátkem 16. století nepochybně vzrostla v důsledku tzv. cenové revoluce, tudíž cenový rozdíl

byl ještě výraznější. Kvalita vína z mohelenských vinic asi přece jenom nedosahovala kvality vína z vinorodých středisek jižní Moravy. Přesto cena mohelenských vinic nebyla rozhodně zanedbatelná. Hodnota nejlepší osminy vyšplhala v Novosadech až na 54 zl. a hodnota nejlepší čtvrtiny dokonce na 84 zl., čímž se vyrovnala hodnotě průměrného gruntu. Pečlivě obdělávané a výhodně položené vinohrady v Mohelně tedy mohly konkurovat i vinohradům ze srdce vinorodé Moravy.

Tabulka:

Ceny vinohradů v Mohelně
(SH - Stará hora, N - Novosady)

	Rozloha vinice					
	1 ahtl (osmina)		1 1/2 achtele		1 čtvrtina	
	SH	N	SH	N	SH	N
cenové rozmezí	2-30 zl	6-54 zl.	11-40 zl	5-44 zl	1,5-42 zl	10-84 zl
průměrná cena	19,5 zl	21 zl.	28 zl.	25 zl.	30 zl.	33 zl.
CELKEM	20 zl.		26,5 zl.		31,5 zl.	

Zarážející jsou masívní výkyvy cen během krátkého časového úseku. Půldruhý ahtl koupený roku 1610 za osm zl. byl po pěti letech prodán za 44 zl.. Další ahtl v Novosadech přišel roku 1614 na 15 zl., za čtyři roky "zdražil" na 46 zl.. 17)

Hodnota vinice nepochybně závisela na píli a schopnostech majitele a stupni vývoje révového keře, ale natolik radikální výkyvy v ceně musely mít i jiné příčiny. Domníváme se, že vinice se staly v Mohelně žádaným obchodním artiklem, na němž mohl zdatný vinař a obchodník v jedné osobě solidně vydělat. Jakub Aksa (Haksa) kupováním levnějších vinic, které pak zvelebil a prodal za vyšší cenu, mohl vykázat během 14 let čistý zisk přinejmenším 80 zl.. 18) Církevní správce Jednoty bratrské v Mohelně Daniel Stražek vydělal na prodeji jediné čtvrtiny vinice v Novosadech 58 zl.. 19)

Podstatný vliv na výkyvy cen vinic měl rovněž již zmíněný všeobecný "hlad po hotovosti". Pokud kupec byl schopen složit určitou sumu hotově, prodávající mu poskytl výraznou slevu (viz podkapitolu o obchodu s gruntovními penězi).

Žádanější byly na počátku 17. století vinice v Novosadech. Jejich cena byla sice jen o málo vyšší než cena vinic ve Staré hoře, avšak vyšší byla především jejich atraktivnost. Na dva obchody s vinicemi ve Staré hoře připadlo bezmála pět obchodů s vinicemi v Novosadech. Starší vinice ve Staré hoře možná byly již "vyčerpány". Po třicetileté válce rozdíl v hodnotě vinic v obou lokalitách roste a ve Staré hoře přibývá pustých vinic. Tentýž ačtl ve Staré hoře v roce 1626 stál 30 zl., v roce 1662 15 zl. a v roce 1694 půldruhého zlatého. 20) Cena vinic v Novosadech po třicetileté válce taktéž klesala, ale ne tak rapidně jako ve Staré hoře. Ojediněle si vinice i během války zachovávaly cenu původní. Např. ačtl v majetku kněze Jednoty bratrské Daniela Stražeka ležící v Novosadech si

uchoval cenu 42 zl. v letech 1613, 1615, 1619, 1626, 1639 a 1653. 21) Přesto většina vinic byla třicetiletou válkou znatelně postižena.

Horenská kniha potvrzuje tezi o vysoké frekvenci směn, která byla doložena již u gruntů. Vinohrady často a rychle střídaly majitele. Přesný údaj nelze vypočítat, protože neznáme celkový počet osmin a čtvrtin v Mohelně. Během 18 let horenská kniha eviduje 118 majitelů vinic, z toho 108 mohelenských měšťanů, osm obyvatel vsi Lhánic a dva obyvatele vsi Kramolna. Vzhledem k lidnatosti Mohelna to znamená, že vlastnictví vinohradů se neomezovalo zdaleka na majetné měšťany. Řada konkrétních případů dokládá vinice v majetku sociálně slabších jedinců. Pro městečko Mohelno můžeme potvrdit tezi, že se o vinice zajímali lidé rozličného sociálního postavení včetně chalupníků, ba dokonce i podruhů. 22) Vinice do jisté míry stíraly sociální rozdíly.

V Mohelně se plně uplatnila všeobecná tendence dělení větších vinic na menší. 23) Nenalezneme zde žádnou celou vinici, dokonce ani žádnou polovinu vinice. Horenská kniha zaznamenává výhradně osminy, půldruhé osminy a čtvrtiny vinohradů. V Novosadech jednoznačně převládaly osminy, ve Staré hoře se počet osmin zhruba vyrovnal počtu čtvrtin. Největší zaznamenaná výměra vinice činila dva a půl čtvrtiny, tj. polovinu a ještě osminu vinice. 24) Tato vinice však vznikla sloučením menších sousedních vinic a později byla rozprodána na osminy. Osminy a čtvrtiny vinic pokrývaly zřejmě spotřebu vína zdejších obyvatel, ačkoliv mnoho hospodářů vlastnilo dvě i více vinic.

Nebylo výjimkou, jestliže hospodář dohromady obdělával polovinu vinice, výjimečně snad i vinici celou.

Přibližnou představu o rozsahu mohelenských vinic podává nedochovaný urbář z roku 1624, který u Mohelna eviduje 48 osmin vinic, které drželo celkem 32 lidí. 25) Spolehlivost tohoto údaje bohužel nelze ověřit.

J. Pošvář zmiňuje horenskou knihu pro městečko Tasov. 26) O tasovské horenské knize či pěstování vinné révy v Tasově však prameny i literatura mlčí. Nedochovaly se zde ani žádné pozůstatky vinic. Naopak prameny hojně připomínají v Tasově existenci chmelnice. 27)

XII. Závěr

Těžiště předložené práce spočívá v kapitolách o obecní samosprávě, gruntovní držbě a řemeslech. V těchto tématech nám dostatek informací umožnil s pomocí statistického zpracování údajů formulovat obecnější závěry. V ostatních kapitolách se náš výzkum omezil na dílčí problémy daného tématu.

Na základě částečné rekonstrukce obecních rad městeček Mohelna a Tasova jsme dokumentovali princip fungování obecní rady a sociální příslušnost jejích účastníků. Zatímco v šestičlenné mohelenské radě se důsledně všichni úředníci po uplynutí jednoho roku střídali, v sedmičlenné tasovské radě se nastupující rada vždy v několika osobách překrývala s radou odstupující. Obecně rozšířený názor, že obecní samospráva se účastnily stále stejné osoby z řad nejbohatších sedláků, resp. měšťanů, je možné v případě obou městeček vyvrátit. Obecní rady byly doménou středních vrstev s průměrným majetkem. V Mohelně lze konstatovat překvapivou demokratičnost a neexistenci majetkového cenzu pro členství v samosprávě, což umožnilo aktivní účast jedinců z nejnižší sociální vrstvy. K získání stabilního postavení v samosprávě však bylo určité majetkové zázemí nezbytné. Ani úřad rychtáře se zdaleka neomezoval na nejbohatší hospodáře. Úřad purkmistra a starších pravděpodobně převyšoval společenskou prestiží úřad rychtáře, oba úřady byly personálně těsně propojeny. Svěbytné postavení zaujímali v mohelenské úřednické hierarchii kostelníci a horní.

Rozborem sirotčích zápisů jsme naznačili vysokou mortalitu v neúplných rodinách. Hrozivá čísla o úmrtnosti tehdejšího lidu poskytují rovněž svatební smlouvy. Svízelnou situaci sirotků a vdov dokumentují osudy sirotčích usedlostí po smrti živitele rodiny a adopce dětí.

V ekonomicko-sociální struktuře Mohelna a Tasova jednoznačně převládala středně zámožná vrstva s usedlostmi v ceně 50 - 250 zl.. Obě krajní sociální kategorie obyvatelstva byly v Mohelně v rovnováze, zatímco pro Tasov je typická nevyváženost s výraznou převahou nejnižší vrstvy nad nejbohatší. Rozdíly mezi městečky v ekonomicko-sociální struktuře jsou zdůvodnitelné odlišnými klimatickými a půdními podmínkami, vrchnostenskými privilegii a místní tradicí. Tezi J. Války, že nelze obyvatelstvo sociálně diferencovat pouze na základě lánového systému, je možné potvrdit i výši vyměřených a odváděných berní z jednotlivých usedlostí.

Ke stěžejním charakteristikám venkovského života v 16. století náleží absence rodového vztahu ke gruntu a vysoká frekvence směn gruntů. Naším cílem bylo tento všeobecně konstatovaný jev vyjádřit konkrétními čísly a odhalit jeho příčiny. Zásadní význam měla dlouhodobá splatnost gruntů, jež se pohybovala zhruba mezi 20 až 40 roky. Délka splatnosti usedlosti byla přímo úměrná její ceně. Dlouhodobá splatnost vytvořila propast mezi nominální a reálnou hodnotou usedlostí a vedla k rozvětvenému obchodu s gruntovními penězi. Skupování gruntovních peněz přinášelo kupujícím průměrně asi 70% zisk.

Obchodu s gruntovními penězi se aktivně účastnily také obecní rady a kostelníci. Mohelenská rada zaujímala v těchto transakcích ústřední postavení a plnila v městečku roli hlavního úvěrového ústavu. Skoupení vlastních dluhů od věřitelů bylo pro hospodáře zpravidla jedinou možností, jak v přijatelné době doplatit svou usedlost. Další důvod labilní gruntovní držby spočíval v nemožnosti odprodeje či přikoupení dílčích pozemků a částí usedlostí, vyplývající z vrchnostenského zákazu dělení usedlostí. Nezanedbatelnou roli sehrával rovněž psychologický faktor a zakořeněná zvyklost. Výsledky z obou městeček vykazují pozoruhodnou shodu, což nabízí možnost částečného zobecnění pro zdejší oblast.

Analýza materiálního vybavení usedlostí potvrdila některé obecné tendence ve vývoji domovního interiéru, zemědělského nářadí, počtu a druhu chovaného dobytka a drůbeže. Hmotná kultura městeček dosahovala vcelku běžné úrovně, přesto jsme našli i místní specifika, jako např. masivní rozšíření oštěpů v Tasově.

Z rozsahu řemeslné výroby jsme se pokusili odvodit, do jaké míry Mohelno a Tasov splnily kritéria městského sídliště. V řemeslné struktuře dominovaly tradičně silná řemesla řezníků, mlynářů a kovářů. Výjimečné postavení měli v Mohelně kožišníci a dřevozpracující řemesla, Tasov vynikal abnormální převahou mlynářů. Naopak absence soukeníků a periferní postavení tkalců jsou v oblasti Českomoravské vysočiny překvapivé. Řemeslná struktura zahrnovala všechna zásadní řemeslná odvětví, avšak chyběla jí vyšší specializace. Hospodáři zabývající se řemeslem

tvořili zhruba třetinu obyvatelstva obou městeček. Nahlédli jsme do majetkových poměrů řemeslníků a rovněž posoudili jejich společenské postavení z pohledu účasti v městské samosprávě. V Mohelně zastoupení řemeslníků v úřadech zhruba odpovídalo jejich počtu, zatímco v Tasově bylo nižší. Na příkladu Mohelna a Tasova jsme zpochybnili spolehlivost a úplnost údajů lánových rejstříků o řemeslnících. Převaha zemědělské výroby, nerozvinutost cechovnictví a rozvrstvení řemesel jednoznačně zařadily Mohelno a Tasov k typu řemeslnicko-zemědělského sídliště.

Mohelenské vinohradnictví, dosud historiky opomíjené, tvořilo severozápadní cíp jihomoravské vinařské oblasti. Společenská prestiž úřadu horného v Mohelně dokládá význam přikládáný zdejším vinicím. Srovnáním cen vinic jsme se pokusili zasadit mohelenské vinohradnictví do širšího kontextu jihomoravského vinařství. Obecné tendence ve vývoji vinařství, např. dělení větších vinic na menší, se odrazily i v Mohelně.

Poznámky

II. Stručné dějiny Mohelna a Tasova do r. 1620

- 1) Dvorský, F.: Vlastivěda moravská. VI. díl, Znojemský kraj - Náměšťský okres. Brno 1908, s. 252, 254 - 255.
Palacký, F.: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Praha 1921, s. 163, 607.
- 2) Dvorský, F.: c. d., s. 247.
- 3) Hosák, L.: K středověké kolonizaci poříčí horní Svratky a Oslavy. Časopis Společnosti přátel starožitností, 60, 1952, s. 80 - 81.
- 4) Moravské Zemské desky. Kraj brněnský, II. díl, 1480 - 1566. Praha 1950, s. 133. Dále jen MZDB.
- 5) Tamtéž, s. 172.
- 6) Tamtéž, s. 190.
- 7) Dvorský, F.: c. d., s. 78, 80, 84.
- 8) Kratochvíl, A.: Vlastivěda moravská. IV. díl, Jihlavský kraj - Velkomeziříčský okres. Brno 1907, s. 417.
Hosák, L.: c. d., s. 78.
- 9) Kratochvíl, A.: c. d., s. 424.
- 10) MZDB. II. díl, s. 19, 20, 58, 220, 244, 356.
- 11) Tamtéž, s. 400 - 401.
- 12) MZDB. III. díl, s. 49 - 50.
- 13) Tiray, Jan: Dějiny města Velké Bíteše. I. díl. Velká Bíteš 1882, s. 136.

III. Formální rozbor pramenů

- 1) SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 26, Městská kniha kupů, prodejů a smluv svatebních (1541 - 1609) Dále jen MK.
- 2) MK, f. 33, 39, 40, 55, 58, 60, 86, 88, 128, 142, 146 - 148, 153, 203, 208, 209.

- 3) MK, f. 39, 40 (následují po f. 14), f. 76 (po 79), f. 129, 134 - 139.
- 4) MK, f. 48 - 48B, 49 - 49B.
- 5) SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 27, Gruntovní kniha koupí a prodejů (1581 - 1923). Dále jen GR.
- 6) Štarha, I.: K soupisu pozemkových knih v Jihomoravském kraji. AČ, 17, 1967, s. 201.
- 7) Procházka, V.: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století. Praha 1963, s. 44.
- 8) GR, f. 80b, 87b, 99a, b.
- 9) Chocholáč, B.: Stalo se Léta Páně za rychtářství ČMM, 116, 1997, s. 122.
- 10) SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 29, Kniha horenská (1602 - 1798). Dále jen HK.
- 11) SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 6, Kniha práv městečka Mohelna. Dále jen KP.
- 12) Kratochvíl, A.: Vlastivěda moravská. IV. díl, Jihlavský kraj - Velkomeziříčský okres. Brno 1907, s. 443.
- 13) SOKA Třebíč, fond OÚ Tasov, inv. č. 5, Sirotčí, pozemková a pamětní kniha městečka Tasova (1542 - 1715). Dále jen RP.
- 14) RP, f. 109a, 188b.

IV. Obecní samospráva

- 1) Hanzal, J.: Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století. PHS, 10, 1964, s. 135-147.
- 2) MK, f. 57b.
- 3) MK, f. 189a.
- 4) GR, f. 228a.
- 5) GR, f. 101a, 106a, 125a, 242b, 245b.
- 6) GR, f. 78b.
- 7) GR, f. 78b.
- 8) GR, f. 281a, 343b.
- 9) GR, f. 204b, 210a, 273b, 125a.
- 10) GR, f. 111a, 149a, 387b.

- 11) Hanzal, J.: c. d., s. 140.
- 12) MZA Brno, fond Velkostatek Náměšť nad Oslavou, inv. č. 341, Urbář 1640 - 1665.
- 13) GR, f. 380a.
- 14) GR, f. 231b, 339a, 341a.
- 15) GR, f. 228b.
- 16) GR, f. 297a.
- 17) GR, f. 149a.
- 18) GR, f. 149a.
- 19) GR, f. 242b.
- 20) GR, f. 313a.
- 21) GR, f. 248a.
- 22) MK, f. 204a.
- 23) MK, f. 221b.
- 24) Hledíková, Z. - Janák, J.: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha 1989, s. 272.
- 25) SOkA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 6, Kniha práv městečka Mohelna. Dále jen KP.
- 26) KP, akt 19, 34, 39, 41, 43.
- 27) KP, akt 22, 23.
- 28) KP, akt 35.
- 29) KP, akt 15, 19, 52.
- 30) Chocholáč, B.: Stalo se Léta Páně za rychtářství ČMM, 116, 1997, s. 123.
Štindl, M.: Patrimoniální péče o duchovní tvář poddanského města. In: Poddanská města v systému patrimoniální správy. Ústí nad Orlicí 1996, s. 163 - 164.
- 31) Kalousek, J. (ed.): Řády selské a instrukce hospodářské 1350 - 1626. Archiv český XXII. Praha 1905, s.86, 123, 124, 458, 459.
- 32) GR, f. 96b.
- 33) MK, f. 6b.
- 34) RP, f. 29a, 39b.
- 35) Chocholáč, B.: c. d., s. 126.
- 36) RP, f. 53a, 63b, 76a.
- 37) RP, f. 89b.
- 38) RP, f. 53a, 150b.
- 39) RP, f. 45b, 100b.

- 40) RP, f. 93a.
- 41) RP, f. 72b.
- 42) RP, f. 151a, 164a, 164b.
- 43) RP, f. 60b.
- 44) RP, f. 115a, 132a, 164a.
- 45) RP, f. 49b, 78b.
- 46) RP, f. 9a, 53b, 100b.
- 47) RP, f. 92b, 93a, 106a.
- 48) RP, f. 60a, 92b.
- 49) RP, f. 77b, 123a.
- 50) Chocholáč, B.: c. d., s. 125.
- 51) RP, f. 72b.
- 52) RP, f. 104b.
- 53) Chocholáč, B.: c. d., s. 119 - 136.
- 54) Tamtéž, s. 124, 128, 129.

V. Obecní hospodářství

- 1) MK, f. n., 184a.
- 2) MK, f. 184b - 186a.
- 3) GR, f. 87a, 96a. MK, f. 197b.
- 4) GR, f. 112a
- 5) Hanzal, J.: c. d., s. 141.
- 6) MK, f. 184a.
- 7) GR, f. 173b.
- 8) MK, f. 21a, 37a.
- 9) GR, f. 336a, 341a.
- 10) MK, f. 19a, 41a, 53a.
- 11) MK, f. 29a.
- 12) Hanzal, J.: c. d., s. 136.
- 13) Tamtéž, s. 136.
- 14) MK, f. 6a, 26a, 179a, 189b, 212a, 214b, 217b.
- 15) MK, f. 215b.
- 16) MK, f. 219a.

- 17) Macek, J.: Jagellonský věk v českých zemích I. Praha 1992, s. 34 - 35.
- 18) MK, f. 27a.
- 19) MK, f. 52a.
- 20) MK, f. 217b.
- 21) MK, f. n., 5a.
- 22) Hanzal, J.: c. d., s. 146 - 147.
- 23) RP, f. 56b, 130a.
- 24) RP, f. 58a, 60b, 75b, 80a, 78b, 100a, 115a, 116b, 129b, 132a, 164a.
- 25) RP, f. 78b, 80a, 87b.
- 26) RP, f. 64b, 90b.
- 27) RP, f. 185b.
- 28) RP, f. 42a, 67a.
- 29) RP, f. 28a.
- 30) GR, f. 113a, b.

VI. Problematika sirotků

- 1) Knoz, T.: Poddaný v právních normativních pramenech předbělohorské Moravy. ČMM, 111, 1992, s. 45 - 46.
- 2) Matějek, F.: Péče o venkovské sirotky na Moravě před Bílou horou. In: SH, 37, 1989, s. 65 - 68, 91.
- 3) GR, f. 256b.
- 4) Matějek, F.: c. d., s. 78, 91.
- 5) MK, f. 79a - 226a.
- 6) MK, f. 84a, 117a, 141a.
- 7) MK, f. 94b, 107b.
- 8) MK, f. 109a, 121b.
- 9) MK, f. 112b, 125a.
- 10) RP, f. 15a, 109a, 177a.
- 11) RP, f. 174a.
- 12) MK, f. 1b.
- 13) GR, f. 223a.
- 14) GR, f. 210a.

- 15) Procházka, V.: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století. Praha 1963, s. 489 - 492.
- 16) RP, f. 57a.
- 17) Procházka, V.: c. d., s. 414.
- 18) RP, f. 192b, 193a.
- 19) RP, f. 91b.
- 20) GR, f. 297a. RP, f. 39b, 92a.
- 21) Procházka, V.: c. d., s. 404 - 411.
- 22) Matějek, F.: c. d., s. 75.
- 23) MK, f. 127a.
- 24) MK, f. 183b.
- 25) MK, f. 178b.
- 26) MK, f. 183a.
- 27) RP, f. 65a.
- 28) RP, f. 33b, 85a.

VII. Ekonomicko-sociální struktura

- 1) Matějek, F. (ed.): Lánové rejstříky brněnského kraje z let 1673 - 1675. Praha 1981, s. 38 - 39.
- 2) RP, f. 9a, 53b, 100b.
- 3) RP, f. 13a, 42a, 58a, 72a, b.
- 4) MZA Brno, fond Velkostatek Náměšť nad Oslavou, inv. č. 341, Urbář 1640 - 1665.
- 5) RP, f. 64b, 76a.
- 6) MK, f. 1b.
- 7) Matějek, F. (ed.): Lánové ... c. d., s. 38 - 39.
- 8) Tamtéž, s. 62 - 63.
- 9) Tamtéž, s. 18.
- 10) SOkA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 3, Obnovená privilegia městysu Mohelna Marií Terezií.
- 11) Míka, A.: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století. Praha 1960, s. 18 - 20, 144 - 146.
- 12) RP, f. 165b.
- 13) Ceny, mzdy a měna, 1963, č. 4, s. 30.

- 14) RP, f. 43a, 57a.
- 15) RP, f. 86b, 87a, 133a. MK, f. 228b.
- 16) Chocholáč, B.: Stalo se ... c. d., s. 124.
- 17) Válka, J.: K problému ceny poddanské usedlosti v 16.- 17. století II. In: Ceny, mzdy a měna, 1963, č. 3, s. 23 - 27.
- 18) MZA Brno, fond Velkostatek Náměšť nad Oslavou, inv. č. 341, Urbář 1640 - 1665.
- 19) Matějek, F.: Péče o venkovské sirotky ... c. d., s. 80 - 81.

VIII. Gruntovní držba

- 1) Válka, J.: Morava reformace, renesance a baroka. Dějiny Moravy, 2. díl. Brno 1996, s. 38.
- 2) GR, f. 136a, 139a, 177a, 195a, 251b, 256b, 287a, b.
- 3) RP, f. 61b, 62a, 87a, 97b, 105b, 130b.
- 4) GR, f. 320b.
- 5) Chocholáč, B.: K hospodaření poddaných na pernštejnském panství v druhé polovině 16. a v první polovině 17. století, ČMM, 109, 1990, s. 83 - 111.
- 6) Tamtéž, s. 99.
- 7) Míka, A.: c. d., s. 213 - 214.
- 8) RP, f. 107a.
- 9) RP, f. 52a, 99b.
- 10) Procházka, V.: c. d., s. 315.
- 11) GR, f. 343 b. RP, f. 150a.
- 12) Procházka, V.: c. d., s. 319.
- 13) GR, f. 125b, 126b, 153a, 156b, 259b. RP, f. 69b, 70b, 72a, 77b, 94b.
- 14) Chocholáč, B.: K hospodaření ... c. d., s. 100 - 102.
- 15) GR, f. 96a, 265b, 270b, 293a, 357a.
- 16) HK, f. 110a.
- 17) GR, f. 101b, 107b, 242b.
- 18) RP, f. 60b, 149b.
- 19) HK, f. 9b, 75a.
- 20) HK, f. 80a, 121a.

- 21) HK, f. 124a, 125a.
- 22) RP, f. 98b.
- 23) RP, f. 121a.
- 24) Kalousek, J. (ed.): Řády selské ... c.d., s. 97, 102, 168, 274.
- 25) SOKA Žďár nad Sázavou, fond města Velké Bíteše, inv. č. Ea 11, Kniha rychtářská s artikulemi obecními založená roku 1566, artikul 39.
- 26) GR, f. 101a, 106a, 125a, 242b, 245b.
- 27) RP, f. 80a, 87b, 88b, 98b.
- 28) RP, f. 44b, 45b, 84a.
- 29) RP, f. 51a, 52a, 72b, 77a, 89b.
- 30) GR, f. 293b, 294a.
- 31) GR, f. 228b - 230b, 346a - 347a.
- 32) GR, f. 131a - b, 228a, 333b, 119a, 254a, 217a, 270b.
- 33) Kostlán, A.: Cenová revoluce a její odraz v hospodářském vývoji Čech. Folia Historica Bohemica, Separatum 11. Praha 1987.
- 34) GR, f. 131a, b.
- 35) RP, f. 38a, 43b, 48b.
- 36) RP, f. 38b, 72a.
- 37) RP, f. 60a, 92b.

IX. Hmotná kultura

- 1) Procházka, V.: c. d., s. 89.
- 2) Příslušenství 1 1/2 lánu Jana Trnky v Mohelně v ceně 676 zl. (MK, f. 228b): role se zasetým ozimem, louky se zahradami, vůz, dva koně, čtyři kusy hovězího dobytka, 11 ovcí, dvě svině, 15 slepic, husy, houseři, orná železa, jedna radlice, krájedlo, železná brána.
- Příslušenství svobodného dvoru Víta Buršíka v Kamenné v ceně 802 zl. (RP, f. 86b, 87a): čtyři tažné klisny, čtyři šle, vše na koně, šest dojných krav, pět jalovic a volčat, osm ovcí, pět sviní, šest krhovaných hus, 20 slepic, vůz,

plužní kolečka, radlice, krájedla, plech, dvě železné houžve, stihlík (?), železné řezací truhlice s kosou, dvě železné brány, hrabičná kosa, kosa na trávu, kladní sekera, ruční sekera s obloukem, motyka, dva nebozezy (latovní), dvě dláta, dvoje železné vidle na hnůj, vidle na seno, kopáč, poříz, cínová mísa, velká cínová konev, železná kuše, hever, voštíp.

- 3) Procházka, V.: c. d., s. 89 - 90.
- 4) RP, f. 107a.
- 5) Suk, R.: Tradiční zemědělské nářadí a nástroje. Muzejní a vlastivědná práce, 4, 1966, s. 200 - 202.
- 6) RP, f. 40b.
- 7) Hrubý, F.: Selské a panské inventáře v době předbělohorské. ČČH, 33, 1927, s. 37.
- 8) Tamtéž, s. 36.
- 9) Vařeka, J. - Plessingerová, A. - Petráňová, L.: Vesnický dům a jeho interiér v 16. a 17. století. In: Vesnický dům v 16. a 17. století. Praha 1992, s. 70.
- 10) Tamtéž, s. 76.
- 11) RP, f. 26b.
- 12) Výbava Anny a Marjány, sirotek po Janu Slabém z Mohelna (MK, f. 197a): Anně náležely čtyři kusy peřených šatů, duchny, peřina, dva polštáře, čtyři prostěradla, ubrus, pět velkých cích, tři cíšky na polštáře, tři ručníky, velká truhla, pár spínátek, jedna konev a jedna mísa. Marjáně náleželo totéž, pouze peřených šatů měla pět kusů, protože byly "lehčí".
- Stateček svrchní po nebožce Dorotě Huňáčkové (RP, f. 26b): postel, duchna svrchní, duchny spodní, dva polštáře, poduška, dvě cíchy, tři lněné cíchy, tři cíšky na polštáře, tři cíšky na podušky, dvě tenké lněné plachty, dva ubrusy, ručník, dvě bavlněné roušky, 12 lněných roušek, velká cínová konev, sedm žejdlíků, dvě velké cínové mísy, menší cínová mísa, 30 loktů lněného tenkého vybíleného plátna, 48 loktů lněného tenkého nebíleného plátna, 20 loktů konopného plátna, truhla.

- Sirotčí truhla po nebožtíkovi Hamříkovi (RP, f. 37b): flanderková sukně, pláštík, kožíšek pošíty plátnem, deset loktů konopného plátna v jednom kuse, sedm loktů nebíleného konopného plátna, lněná cíška z polštáře, lněná cícha na svrchní peřinu, ubrus, ručník, lněný fěrtoch, okolní živůtek z barchanu, dva lněné rukávce, cínová mísa, dvě bavlněné roušky, hedvábná rouška, dvě lněná prostěradla, tři kusy peřených šatů, spodní polštář, svrchní peřina, třené konopí, třený len, lněné semeno, 28 loktů koudelného plátna.
- 13) Míka, A.: c. d., s. 46.
- 14) Knoz, T.: Správní a hospodářská reforma na náměšťském panství po roce 1628. ČMM, 116, 1997, s. 149.
- 15) Míka, A.: c. d., s. 49.
- 16) Hrubý, F.: c. d., s. 23 - 31.
- 17) Knoz, T.: Správní a hospodářská reforma na náměšťském panství po roce 1628. ČMM, 116, 1997, s. 153.
- 18) Procházka, V.: c. d., s. 93.
- 19) GR, f. 156a, 362a. RP, f. 38a, 43b, 61b, 62a, 62b, 76a, 87a, 96a, 97b.

X. Řemesla

- 1) SOKA Třebíč, Archiv OÚ Mohelno, fond Smíšený cech Mohelno, inv. č. 1, Cechovní kniha městečka Mohelna.
- 2) MK, f. 204a.
- 3) Janáček, J.: Řemeslná výroba v českých městech v 16. století. Praha 1961, s. 172 - 184.
- 4) Knoz, T.: Správní a hospodářská reforma ... c. d., s. 149.
- 5) Matějek, F.: Řemesla v moravských městečkách a městech za třicetileté války a po ní. ČMM, 109, 1990, s. 259.
- 6) Janáček, J.: c. d., s. 172 - 184.
- 7) Matějek, F.: Řemesla ... c. d., s. 264, 265.
- 8) Míka, A.: c. d., s. 54 - 61.

- 9) Dvorský, F.: Vlastivěda moravská. VI. díl, Znojemský kraj - Náměšťský okres. Brno 1908, s. 243.
- 10) Janáček, J.: c. d., s. 203 - 206.
- 11) SOKA Třebíč, Archiv OÚ Mohelno, fond Smíšený cech Mohelno, inv. č. 1, Cechovní kniha městečka Mohelna.
- 12) SOKA Třebíč, Archiv OÚ Mohelno, fond Smíšený cech Mohelno, inv. č. 2, Artikule cechu hrnčířského.
- 13) MK, f. 15b, 227b.
- 14) MK, f. 129a.
- 15) MK, f. 226b.
- 16) RP, f. 42a, 67a. MK, f. 27a, 83a.
- 17) RP, f. 64b, 90b, 185b.
- 18) Míka, A.: c. d., s. 143.
- 19) Matějek, F.: Řemesla ... c. d., s. 255 - 274.
- 20) GR, f. 360a, 365a.
- 21) RP, f. 34b, 62b, 77b, 105b, 188a.
- 22) GR, f. 86a, 195a, 238a, 265b, 295a. MK, f. 9b.
- 23) RP, f. 87a, 97b, 93a, 106a.
- 24) RP, f. 52a.
- 25) GR, f. 86a, 212b, 217a, 234a, 240a.
- 26) RP, f. 33b, 72b.
- 27) GR, f. 302a.
- 28) GR, f. 346a.
- 29) RP, f. 130b.
- 30) RP, f. 46b, 101b.
- 31) MK, f. n..
- 32) RP, f. 53a, 53b, 150b.
- 33) GR, f. 268a, 281a, 297a, 374b.
- 34) RP, f. 7b, 9a, 51a, 52a, 72b, 77a, 89b.
- 35) GR, f. 131a, 153b, 231b, 251b, 287a, b.
- 36) Míka, A.: c. d., s. 58.
- 37) RP, f. 44a, 49b, 67b, 96b.
- 38) GR, f. 146a, 213a, 242b, 270b.
- 39) RP, f. 44a, 94b.
- 40) GR, f. 387b.
- 41) RP, f. 38a, 43b, 48b, 61b, 62b, 76a, 87a, 97b, 174a.
- 42) GR, f. 156a, 362a.
- 43) Matějek, F. (ed.): Lánové rejstříky ... c. d., s. 38, 62.

XI. Vinohradnictví

- 1) Pošvář, J.: Moravské právo hor viničných. ČMM, 70, 1951, s. 120 - 163.
- 2) Frolec, V.: Tradiční vinařství na Moravě. Brno 1974, s. 126.
- 3) Mrkos, J.: Rozšíření a význam vinohradnictví na západní Moravě před válkou třicetiletou. Vinařský obzor, 27, 1933, s. 186 - 187.
- 4) HK, f. 30a.
- 5) Drápela, M.: Monumenta delineationum Moraviae auctore I. A. Comenio. Brno 1984.
- 6) Mrkos, J.: c. d., s. 187.
- 7) Knoz, T.: Správní a hospodářská reforma ... c. d., s. 149 - 151.
- 8) Mrkos, J.: c. d., s. 186.
- 9) Tamtéž, s. 186.
- 10) SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 2, Privilegium Viléma z Pernštejna vysadit nové vinohrady u Mohelna.
- 11) HK, f. 10a, 148b.
- 12) MK, f. 25a.
- 13) Pošvář, J.: c. d., s. 120 - 163.
- 14) Frolec, V.- Kraus, V.- Pošvář, J. a kolektiv: Vinohradnictví. Kapitoly z dějinného vývoje od minulosti do současnosti na Moravě a v Čechách. Brno 1973, s. 188 - 219.
- 15) HK, f. 154a.
- 16) MK, f. 22a.
- 17) Frolec, V.: Tradiční vinohradnictví ... c. d., s. 125.
- 18) Frolec, V. a kolektiv: Vinohradnictví ... c. d., s. 77.
- 19) HK, f. 42a, 90a, 17a, 136a.
- 20) HK, f. 13b, 42a, 66a, 90a, 92b, 94a, 164a.
- 21) HK, f. 9b, 75a.
- 22) HK, f. 186b.
- 23) HK, f. 75a, 96b, 156b - 158a.
- 24) Frolec, V. a kolektiv: Vinohradnictví ... c. d., s. 88 - 89.
- 25) Tamtéž, s. 74 - 76.
- 26) HK, f. 10a.
- 27) Dvorský, F.: c. d., s. 243.
- 28) Pošvář, J.: c. d., s. 150.
- 29) RP, f. 45b.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archivní materiály:

- SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 26, Městská kniha kupů, prodejů a smluv svatebních (1541 - 1609).
- SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 27, Gruntovní kniha koupí a prodejů (1581 - 1923).
- SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 29, Kniha horenská (1602 - 1798).
- SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 6, Kniha práv městečka Mohelna.
- SOKA Třebíč, Archiv OÚ Mohelno, fond Smíšený cech Mohelno, inv. č. 1, Cechovní kniha městečka Mohelna.
- SOKA Třebíč, fond OÚ Tasov, inv. č. 5, Sirotčí, pozemková a pamětní kniha městečka Tasova (1542 - 1715).
- SOKA Žďár nad Sázavou, fond městečka Velké Bíteše, inv. č. Ea 11, Kniha rychtářská s artikulemi obecními založená roku 1566.
- SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 2, Privilegium Viléma z Pernštejna vysadit nové vinohrady u Mohelna.
- SOKA Třebíč, fond OÚ Mohelno, inv. č. 3, Obnovená privilegia městysu Mohelna Marií Terezií.
- SOKA Třebíč, Archiv OÚ Mohelno, fond Smíšený cech Mohelno, inv. č. 2, Artikule cechu hrnčířského.
- MZA Brno, fond Velkostatek Náměšť nad Oslavou, inv. č. 340, Urbář z roku 1545.
- MZA Brno, fond Velkostatek Náměšť nad Oslavou, inv. č. 341, Urbář z roku 1640 - 1665.

Tištěné prameny:

Moravské zemské desky. Kraj brněnský, II. díl, 1480 - 1566. Praha 1950.

Kalousek, Josef (ed.): Řády selské a instrukce hospodářské 1350 - 1626. Archiv český XXII. Praha 1905.

Matějek, František (ed.): Lánové rejstříky brněnského kraje z let 1673 - 1675. Praha 1981.

Literatura

- Černý, Václav: Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. - XVI. století. Praha 1930.
- Dvorský, František: Vlastivěda moravská. VI. díl, Znojemský kraj - Náměšťský okres. Brno 1908, s. 240 - 261.
- Fic, Vladimír - Fišer, Rudolf - Gregor, František a kol.: Dějiny Moravských Budějovic. Třebíč 1997.
- Frolec, Václav: Tradiční vinařství na Moravě. Brno 1974.
- Frolec, Václav - Kraus, Vilém - Pošvář, Jaroslav a kol.: Vinohradnictví. Kapitoly z dějinného vývoje od minulosti do současnosti na Moravě a v Čechách. Brno 1973.
- Hanzal, Josef: Patrimoniální úředníci a úřady v době předbělohorské. In: Sborník archivních prací, 19, 1969, s. 441 - 456.
- Hanzal, Josef: Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století. Právně-historické studie, 10, 1964, s. 135 - 147.
- Hledíková, Zdeňka - Janák, Jan: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha 1989.
- Hosák, Ladislav: K středověké kolonizaci poříčí horní Svatky a Oslavy. Časopis Společnosti přátel starožitností, 60, 1952, s. 64 - 81.
- Hrubý, František: Selské a panské inventáře v době předbělohorské. Český časopis historický, 33, 1927, s. 21 - 59.
- Chocholáč, Bronislav: K hospodaření poddaných na pernštejnském panství v druhé polovině 16. století a v první polovině 17. století. Časopis Matice moravské, 109, 1990, s. 83 - 111.
- Chocholáč, Bronislav: O studiu pozemkových knih. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, C 40, 1993, s. 51 - 61.

- Chocholáč, Bronislav: Stalo se léta páně za rychtářství ...
Časopis Matice moravské, 116, 1997,
s. 119 - 135.
- Janáček, Josef: Řemeslná výroba v českých městech v 16. století.
Praha 1961.
- Knoz, Tomáš: Poddaný v právních normativních pramenech
předbělohorské Moravy. Časopis Matice moravské,
111, 1992, s. 31 - 52.
- Knoz, Tomáš: Správní a hospodářská reforma na náměštském
panství po roce 1628. Časopis Matice moravské,
116, 1997, s. 137 - 154.
- Kratochvíl, Augustin: Vlastivěda moravská. IV. díl, Jihlavský
kraj - Velkomeziříčský okres. Brno 1907,
s. 415 - 443.
- Matějek, František: Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s
přihlédnutím k přilehlému území Slezka a
Polska. Praha 1959.
- Matějek, František: Péče o venkovské sirotky na Moravě před
Bílou horou. In: Sborník historický, 37,
1989, s. 65 - 98.
- Matějek, František: Poddaný a vrchnostenská půda na Moravě před
Bílou horou. In: Slezský sborník, 60, 1962,
s. 368 - 385.
- Matějek, František: Řemesla v moravských městečkách a městech
za třicetileté války a po ní. Časopis
Matice moravské, 109, 1990, s. 255 - 274.
- Matějek, František: Z feudální problematiky moravského předbě-
lohorského období. Časopis Matice moravské,
73, 1954, s. 220 - 251.
- Mainušová, Helena: Obchod gruntovními penězi na strážnickém
panství na konci 16. a počátku 17. století.
In: Ceny, mzdy a měna, 1965, č. 10,
s. 1 - 10.
- Míka, Alois: Obecné tendence hospodářského vývoje v druhé
polovině 16. století. Časopis Matice moravské,
90, 1971, s. 262 - 280.
- Míka, Alois: Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. stole-
tí. Praha 1960.

- Mrkos, Josef: Rozšíření a význam vinohradnictví na západní Moravě před válkou třicetiletou. Vinařský obzor, 27, 1933, s. 186 - 187.
- Nováčková, Eva: Obyvatelé města Jemnice v 16. a první třetině 17. století. In: Západní Morava. Vlastivědný sborník, 1, 1997, s. 20 - 32.
- Novotný, Jaroslav: Cena živočišstva a živočišných produktů na Moravě v době předbělohorské. In: Ceny, mzdy a měna, 1963, č. 4, s. 29 - 40.
- Novotný, Jaroslav: Poddanská půda na Moravě v 16. a 17. století. In: Sborník archivních prací, 9, 1959, s. 162 - 237.
- Pošvář, Jaroslav: Hodnota kopy na Moravě. In: Ceny, mzdy a měna, 1963, č. 2, s. 18 - 21.
- Pošvář, Jaroslav: Moravské právo hor viničných. Časopis Matice moravské, 70, 1951, s. 120 - 163.
- Procházka, Vladimír: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století. Praha 1963.
- Skutil, Jan - Špirk, František - Štarha, Ivan: Náměšt nad Oslavou. Dějiny města od nejstarší doby po naši současnost. Praha 1984.
- Suk, Ríša: Tradiční zemědělské nářadí a nástroje. Muzejní a vlastivědná práce, 4, 1966, s. 192 - 203.
- Štarha, Ivan: K soupisu pozemkových knih v Jihomoravském kraji. Archivní časopis, 17, 1967, s. 200 - 205.
- Štarha, Ivan: K vývoji správy poddanských měst, městeček a vesnic jižní Moravy. In: Poddanská města v systému patrimoniální správy. Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12. - 13. září 1995. Ústí nad Orlicí 1996, s. 53 - 62.
- Tiray, Jan: Dějiny města Velké Bíteše. 1. a 2. díl. Velká Bíteš 1882.
- Válka, Josef: K problému ceny poddanské usedlosti v 16. - 17. století. In: Ceny, mzdy a měna, 1963, č. 2, 3, s. 22 - 26, 23 - 27.
- Válka, Josef: Dějiny Moravy. 2. díl, Morava reformace, renesance a baroka. Brno 1996.

Vařeka, Josef - Plessingerová, Alena - Petráňová, Lydia:
Vesnický dům a jeho interiér v 16. a 17.
století. In: Vesnický dům v 16. a 17. století.
Praha 1992, s. 69 - 85.

Česká města v 16. - 18. století. Sborník příspěvků z konference
v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990. Red. J. Pánek.
Praha 1991.

Poddanská města v systému patrimoniální správy. Sborník
příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12. - 13. září 1995.
Red. M. Macková. Ústí nad Orlicí 1996.

Přílohy

a) Seznam radních, rychtářů, kostelníků a horních Mohelna

Seznam radních

(purkmistr je vždy uveden na prvním místě)

- 1538 - Jíra Konečný (Jurka), Matouš Řevuška, Jan Kozek,
Jíra Prokopů, Kale ?, Michek (MK, f. 220a)
- 1539 - Matěj Janásek, Jíra Konečný, Matěj Slivak,
Bartoš Kovář Hubatý, Klíma Krejčí (MK, f. n.)
- 1540 - Jan Kolář, Martin Kovář, Martin Trnka, Martin Machků,
Štěpánek (MK, f. n.)
- 1541 - Toman Kašlík, Zemek, Jíra Prokopů, Vondra Nevrkla,
Holý Švec, Vávra Velký (MK, f. n.)
- 1542 - Matouš Řevuška, Jíra Konečný, Jan Chrast, Jakub,
Havlíček Švec, Kale ? (MK, f. n.)
- 1543 - Martin Trnka, Martin Machků, Urban Konečný, Štěpánek,
Havel Madek, Matěj Nyra (MK, f. n.)
- 1544 - Toman Kašlík, Jíra Prokopů (MK, f. n.)
- 1545 - Jan Kolář, Jíra Konečný, Bartoš Kovář Hubatý,
Havlíček (Havel) Švec, Klíma Krejčí, Jíra Tesař
(MK, f. n.)
- 1546 - Toman Kašlík, Ondřej Boček, Matouš Řevuška,
Vavřinec Světský, Jíra Konečný (Jurka), Vondrák
(MK, f. 5a)
- 1547 - Martin Trnka, Matěj Janásek, Bartoš Kovář Hubatý
(MK, f. 2a)
- 1548 - Matěj Janásek, Jan Chrast, Havlíček Švec, Martin Machků,
Havel Sládek, Matěj Nyra (MK, f. 3a)

- 1549 - Jiřík Vraný, Petr Fousek, Jan Spěváček, Vondrák,
Vavřinec Světský, Petr Duchoň (MK, f. 7a)
- 1550 - Petr Fousek, Bartoš Kovář Hubatý, Matěj Janásek,
Štěpán Vodička (MK, f. 9a)
- 1551 - Jíra Konečný (Jiříček), Jan Chrást, Klíma Krejčí,
Matěj Vošcip, Jíra Tesař (MK, f. 3a)
- 1552 - Vavřinec Zedník, Martin Machkú, Bartoš Kovář (Kuba),
Jan Partl, Vondrák Vrapař (MK, f. 6a)
- 1553 - --- (MK, f. 20b)
- 1554 - Jíra Prokopů, Urban Konečný, Štěpán Vodička,
Jiřík Písař, Ondřej Krejčí, Jan Zámečník (MK, f. 220b)
- 1555 - Jan Chrast, Martin Machkú, Jan Partl, Ondřej Boček,
Klíma Krejčí, Jan Haňanka (MK, f. 15a)
- 1555 - Vondrák (MK, f. 12a)
- 1556 - Bartoš Kovář, Bartoš z Ulice, Matěj Nyra, Matěj Janásek,
Václav Jiříček, Klimeš (MK, f. 16a)
- 1557 - Vondrák, Havlíček Švec, Vondrák Křivka, Petr Duchoň,
Jakub Plachta, Bartoš Hrnčíř Sobol (MK, f. 15a)
- 1558 - --- (MK, f. 12a)
- 1559 - Bartoš Kovář, Klíma Krejčí, Bartoš z Ulice, Jan Partl,
Vaněk Prokopů (MK, f. 23a)
- 1560 - --- (MK, f. 12a)
- 1561 - Havlíček (Švec), Pavlas, Jan Partl, Václav Jiříček,
Jan Sládek, Jan Trnka (MK, f. 11a)
- 1562 - Jan Chrást, Martin Machkú, Petr Duchoň, Pavel Slivak,
Jakub Hrnčíř, Bartoš Krejčí (MK, f. 12a)
- 1563 - Matěj Nyra, Marek Zámečník, Matouš Tesař,
Ondřej Nevrkla, Jan Zámečník (MK, f. 13a)
- 1564 - Bartoš Kovář, Mikeš, Jan Kovář, Jan Partl, Jan Potočný,
Vavřinec Kašlík (MK, f. 13a)
- 1565 - Vondrák, Václav Jiříček, Jan Sládek, Jíra Sládek,
Matěj Boček (MK, f. 12a)

- 1566 - Jan Chrást, Klíma Krejčí, Pavel Slivak, Jakub Hrnčíř,
Bartoň Krejčí, Pavel Kašlík (MK, f. 12a)
- 1567 - Havlíček (Švec), Jan Partl, Petr Duchoň, Vítek Kovář
(Hubatý), Bartoš Hrnčíř Sobol, Pavlas (MK, f. 14a)
- 1568 - Matěj Nyra, Jíra Sládek, Jan Potočný, Daniel Krejčí,
Petr Neřád, Jakub Večeřa (MK, f. 37a)
- 1569 - Jan Chrast, Hrůza, Jan Kolář, Bartoš Štraboch,
Lukáš Mlynář, Matěj Kožišník (MK, f. 215b)
- 1570 - Jan Partl (MK, f. 39b)
- 1571 - Jíra (Jiřík) Sládek (MK, f. 39b)
- 1572 - Ondřej Boček, Jan Potočný, Vít Kovář Hubatý, Jan Trnka,
Květoň Vethů, Izaiáš Těsný (MK, f. 41a)
- 1573 - Matěj Nyra, Daniel Krejčí, Lukáš Mlynář, Jiřík Skýva
(MK, f. 43a)
- 1574 - Jan Partl, Jan Haňanka, Jakub Plachta, Havel Janásek,
Jan Ráček, Staněk Vrabcův (MK, f. 44b)
- 1575 - Jíra Sládek, Matěj Nyra (MK, f. 216a)
- 1576 - Jíra Novotný, Tomáš Branský (MK, f. 141a)
- 1577 - Jan Partl, Ondřej Boček (MK, f. 129b)
- 1578 - Jíra Sládek, Havel Janásek (MK, f. 190a)
- 1579 - Petr Duchoň, Květoň Bednář (MK, f. 223b)
- 1580 - Daniel Krejčí, Tomáš Branský, Jan Klíma, Jan Štraboch,
Martin Kopeček, Pavel Baša (MK, f. 47a)
- 1581 - Jíra Sládek (MK, f. 47a)
- 1582 - Havel Janásek, Šťastný Pavlas (MK, f. 46a)
- 1583 - Petr Duchoň, Izaiáš Těsný, Havel Sláma (MK, f. 190b)
- 1584 - Jíra Sládek, Šťastný Kovář, Pavel Baša, Vavřinec Pivoda,
Matěj Janásek, Jan Březa (MK, f. 50b)
- 1585 - Havel Janásek, Tomáš Branský, Jan Klíma (MK, f. 45b)
- 1586 - Petr Duchoň, Izaiáš Těsný, Staněk Vrabc, Matěj Boček,
Vondra Kabů, Václav Bílek (MK, f. 53a)

- 1587 - Tomáš Branský, Jan Klíma, Martin Kopeček,
Vavřinec Pivoda, Havel Slaný, Daniel Slivak
(MK, f. 201a)
- 1588 - Havel Janásek, Mikuláš Radostinský, Šťastný Pavlas,
Pavel Baša, Blažek Duchoň, Jan Vostatek (MK, f. 217b)
- 1589 - Izaiáš Těsný, Vondra Kabů, Václav Čada, Jiřík Hladký,
Havel Radostinský, Vavřinec Přepeřil (Květoň, Kožišník)
(MK, f. 219a)
- 1590 - Petr Duchoň, Šťastný Kovář, Matěj Berka (Boček),
Jan Partl, Jan Petrželka, Jan Štraboch (MK, f. 59b)
- 1591 - Šťastný Pavlas, Vavřinec Pivoda, Martin Kopeček,
Václav Bílek, Jan Vostatek, Jan Kongin (Kondin)
(MK, f. 189b)
- 1592 - Havel Janásek, Vondra Kabů, Jakub Kolář, Jiřík Duchoň,
Jiřík Hladký, Martin Maštaliř (Martínek) (MK, f. 194a)
- 1593 - Tomáš Branský, Martin Kopeček, Jan Štraboch (Škraboch),
Matouš Holoubek (MK, f. 185a)
- 1594 - Vondra Kabů, Václav Čada, Jan Peřina, Jan Petrželka,
Matouš Duchoň, Vávra Květoň (Přepeřil) (MK, f. 185b)
- 1595 - Izaiáš Těsný, Šťastný Kovář, Martin Maštaliř,
Jan Kondin, Jakub Kolář, Tomáš Kužel (MK, f. 127a)
- 1595 - Jakub Sobol Hrnčíř (MK, f. 90b)
- 1596 - Václav Čada, Martin Kopeček, Jarolím Kožišník,
Petr Jíra (MK, f. 185b)
- 1597 - Šťastný Kovář, Martin Duchoň, Urban Málek,
Vávra Květoň (Přepeřil) (MK, f. 185b)
- 1598 - Tomáš Branský, Matěj Berka (Boček), Martin Maštaliř
(MK, f. 186a)
- 1599 - Václav Čada, Jan Sova, Tomáš Kužel, Jakub Sobol (Hrnčíř),
Jan Pavlas, Blažej Koněčský (MK, f. 183b)
- 1600 - Vít Kovář Hubatý, Izaiáš Těsný (MK, f. 52a)
- 1601 - Tomáš Branský, Matěj Kroutil (MK, f. 54b)
- 1602 - Václav Čada, Jakub Kolář, Jan Petrželka (MK, f. 126b)

- 1603 - Václav Čada, Jarolím Kožišník, Havel Horký (MK, f. 126b)
- 1604 - Martin Maštaliř, Matouř Janásek (MK, f. 72b)
- 1605 - Václav Čada, Havel Horký (MK, f. 56a)
- 1606 - Václav Čada, Jan Brázda (MK, f. 63b)
- 1607 - Nykodym Kotrba, Petr Jíra, Jiřík Suchánek,
Bartoloměj Komárek, Zachariáš Křepelka, Urban Pekař
(MK, f. 183a)
- 1608 - Havel Horký, Vavřinec Vostrý (MK, f. 77b)
- 1609 - Jiřík Suchánek, Jakub Aksa, Matouř Vondrák,
Tomáš Kužel (MK, f. 182a)
- 1610 - Václav Čada, Havel Radostinský (MK, f. 188a)
- 1611 - Vavřinec Vostrý, Matouř Janásek,
Zigmund (Zich) Trumeček, Václav Čada, Jan Brázda,
Havel Horký (MK, f. 187a)
- 1612 - Havel Horký, Jan Brázda, Havel Duchoň, Jan Petrželka,
Jan Neřád, Šimon Vyskočil (MK, f. 178b)
- 1613 - Havel Radostinský, Jan Jelínek, Bartoloměj Komárek,
Tomáš Šídlo, Martin Dočekal, Mikuláš Sedlák
(MK, f. 171b)
- 1614 - Havel Horký, Petr Jíra, Matouř Janásek, Havel Málek,
Jakub Boček, Ondřej Vyskočil (MK, f. 179a)
- 1615 - Jan Jelínek, Zigmund Trumeček (MK, f. 67a)
- 1616 - ---
- 1617 - Vavřinec Vostrý (GR, f. 259a)
- 1618 - Tomáš Šídlo (MK, f. 175b)
- 1619 - Nykodym Kotrba (GR, f. 259a)
- 1620 - Vavřinec Vostrý (GR, f. 341a)
- 1601 - Jakub Vyskočil (GR, f. 86b)
- 1602 - Vavřinec Vostrý (MK, f. 106b)
- 1603 - Jan Brázda (MK, f. 108b)
- 1604 - Havel Radostinský (GR, f. 104b)
- 1605 - Havel Radostinský (GR, f. 107b)

Seznam rychtářů	
1507 - Havel Radostinský	(GR, f. 107a)
1508 - Havel Radostinský	(GR, f. 107a)
1509 - Havel Radostinský	(GR, f. 107a)
1543 - Jirka Rychtář	(MK, f. 2a)
1546 - Petr Fousek	(MK, f. 6a)
1554 - Jan Chrást	(MK, f. 219b)
1556 - Vavřinec Zedník	(MK, f. 17a)
1559 - Ondřej Boček	(MK, f. 227b)
1563 - Hrůza	(MK, f. 221a)
1564 - Ondřej Boček	(MK, f. 27a)
1565 - Ondřej Boček	(MK, f. 136b)
1566 - Hrůza	(MK, f. 32a)
1567 - Hrůza	(MK, f. 36a)
1575 - Matouš (Matěj Kožišník ?)	(MK, f. 215a)
1577 - Matěj Kožišník	(MK, f. 129b)
1578 - Matěj Přepeřil (Kožišník)	(MK, f. 190a)
1580 - Matěj Kožišník	(MK, f. 47a)
1583 - Matěj Kožišník	(MK, f. 149b)
1586 - Šťastný Kovář	(MK, f. 205a)
1587 - Jan Štraboch	(MK, f. 155b)
1588 - Daniel Slivak	(MK, f. 217b)
1589 - Havel Slaný	(MK, f. 219a)
1590 - Havel Janásek	(MK, f. 160a)
1591 - Zachariáš Vitusovýho (Vitasů)	(GR, f. 92a)
1592 - Zachariáš Vitasů	(MK, f. 194a)
1593 - Šťastný Kovář	(MK, f. 85b)
1594 - Havel Radostinský	(MK, f. 48a)
1595 - Havel Janásek	(GR, f. 78a)
1596 - Havel Janásek	(GR, f. 85a)
1597 - Havel Janásek	(GR, f. 86b)
1598 - Václav Čada	(GR, f. 86b)
1599 - Jakub Kolář	(GR, f. 86b)
1600 - Jarolím Kožišník	(GR, f. 86b)
1601 - Jakub Vypínáček	(GR, f. 86b)
1602 - Vavřinec Přepeřil (Květoň)	(GR, f. 106b)
1603 - Jan Kondin	(GR, f. 106b)
1604 - Havel Radostinský	(GR, f. 106b)
1605 - Havel Radostinský	(GR, f. 107a)

1606 - Havel Radostinský	(GR, f. 107a)
1607 - Havel Radostinský	(GR, f. 107a)
1608 - Havel Radostinský	(GR, f. 107a)
1609 - Jarolím Kožišník	(GR, f. 189b)
1610 - Jan Brázda	(GR, f. 107a)
1611 - Jarolím Kožišník	(GR, f. 107a)
1612 - Jakub Sobol (Hrnčíř)	(GR, f. 107a)
1613 - Vavřinec Vostrý	(GR, f. 107a)
1614 - Jan Brázda	(GR, f. 107a)
1615 - Vavřinec Vostrý	(GR, f. 96a)
1616 - Jiřík Červenka	(GR, f. 96a)
1617 - Jan Jelínek	(GR, f. 132b)
1618 - Jarolím Kožišník	(GR, f. 155a)
1618 - Vavřinec Vostrý	(GR, f. 142b)
1619 - Bartoš Pekař	(GR, f. 155a)
1619 - Vít Procházka	(GR, f. 229a)
1620 - Havel Šarabara	(GR, f. 277a)

Seznam kostelníků

1600 - Martin Vaníček, Kříž Malčát	(GR, f. 112a)
1607 - Martin Kolář, Jan Neřád	(GR, f. 242b)
1609 - Jan Neřád, Jakub Boček	(GR, f. 265b)
1610 - Jan Neřád, Jakub Boček	(HK, f. 33b)
1611 - Jan Neřád, Jakub Boček	(HK, f. 33b)
1612 - Jan Neřád, Jakub Boček	(HK, f. 33b)
1613 - Jarolím Kožišník, Urban Pekař	(HK, f. 33b) (GR, f. 226a)
1614 - Tomáš Šídlo, Urban Pekař	(HK, f. 33b)
1615 - Šimon Peroutka, Tomáš Šídlo	(HK, f. 76a)
1616 - Václav Čada, Tomáš Šídlo	(HK, f. 76a) (GR, f. 270b)
1617 - Václav Čada, Ondřej Vystrčil	(HK, f. 33b) (GR, f. 271a)
1618 - Václav Čada, Jan Čapek	(HK, f. 76a)
1619 - Václav Čada, Jan Čapek	(HK, f. 76a)

Seznam horních

- 1602 - Jarolím Kožišník (HK, f. 1a)
1603 - Bartoň Koukal (HK, f. 1a)
1604 - Bartoň Koukal (HK, f. 4b)
1605 - Bartoň Koukal, Jarolím Kožišník (HK, f. 4a, 27b)
1606 - Bartoň Koukal, Jarolím Kožišník (HK, f. 17b, 19b)
1607 - Bartoň Koukal, Jarolím Kožišník (HK, f. 10b, 13b)
1608 - Jarolím Kožišník (HK, f. 7b)
1609 - Jarolím Kožišník, Jan Jelínek (HK, f. 10b, 19b)
1610 - Jarolím Kožišník, Jan Jelínek (HK, f. 8a, 35b)
1611 - Jan Jelínek (HK, f. 18a)
1612 - Jan Jelínek (HK, f. 18a)
1613 - Jan Jelínek, Tomáš Pecen, Bartoň Komárek
(HK, f. 10b, 20a, 30a)
1614 - Jan Jelínek, Bartoň Komárek (HK, f. 11a, 64a)
1615 - Bartoň Komárek, Vavřinec Přepeřil (HK, f. 42b, 46b)
1616 - Bartoň Komárek, Vavřinec Přepeřil (HK, f. 42b, 44b)
1617 - Bartoň Komárek, Vavřinec Přepeřil, Tomáš Šídlo
(HK, f. 45a, 47a, 69a)
1618 - Vavřinec Přepeřil, Tomáš Šídlo (HK, f. 64a, 69a)
1619 - Vavřinec Přepeřil, Tomáš Šídlo, Bartoň Burda
(HK, f. 32a, 69a, 126b)
1620 - Vavřinec Přepeřil, Tomáš Šídlo, Bartoň Burda
(HK, f. 62b, 69a, 156b)
1621 - Vavřinec Přepeřil, Tomáš Šídlo, Bartoň Burda
(HK, f. 62b, 69a, 129a)
1622 - Tomáš Šídlo, Bartoň Burda (HK, f. 62b, 69a)
1623 - Tomáš Šídlo, Bartoň Burda (HK, f. 97a, 103a)
1624 - Tomáš Šídlo, Bartoň Burda (HK, f. 97a, 103a)
1625 - Tomáš Šídlo, Pavel Kovanda (HK, f. 64b, 85b)
1626 - Tomáš Šídlo (HK, f. 85b)
1627 - Tomáš Šídlo, Jarolím Kožišník, Václav Chmelíček
(HK, f. 69a, 97b, 161b)
1628 - Tomáš Šídlo, Jarolím Kožišník, Václav Chmelíček
(HK, f. 64b, 98a, 161b)
1629 - Tomáš Šídlo, Václav Chmelíček, Václav Broumek
(HK, f. 53b, 88a, 117b)
1630 - Václav Chmelíček (HK, f. 98a)

b) Seznam radních a rychtářů Tasova

Seznam radních

- 1579 - Jan Vavřinec, Jan Matějka, Havel Pěkník (Pětník),
1580 - Jan Skok, Jiřík Plaček, Matěj Krejčí, Martin Tasovský
(RP, f. 45a)
- 1587 - Tomáš Kalina, Jan Palas, Pavel Lízal, Vít Kovanda,
1588 - Jakub Robotka, Matěj Krejčí, Lukáš Vodička (RP, f. 59b)
- 1588 - Lukáš Vodička, Matěj Krejčí, Tomáš Kalina, Vít Kovanda,
1589 - Jakub Robotka, Jan Jarounek, Matouš Plaček (RP, f. 65a)
- 1590 - Lukáš Vodička, Václav Hošek, Martin Tkadlec,
1591 - Jan Matějka, Matouš Plaček, Václav Pěkník,
Mikuláš Kovanda (RP, f. 69b)
- 1591 - Lukáš Vodička, Martin Tkadlec, Kryštof Činčara,
1592 - Matěj Krejčí (RP, f. 73a,b)
- 1592 - Lukáš Vodička, Martin Tkadlec, Vít Kovanda,
1593 - Kryštof Činčara, Václav Hošek, Jan Matějka, Tomáš Kalina
(RP, f. 81a)
- 1593 - Jan Vavřinec, Václav Hošek, Tomáš Kalina,
1594 - Ondřej Nestroj, Matouš Plaček, Jaroš Pekař (RP, f. 85b)
- 1594 - Jiřík Spěváček, Václav Hošek, Martin Tkadlec,
1595 - Matouš Plaček, Mikuláš Kovanda, Jaroš Pekař,
Havel Vitoušek (RP, f. 28a)
- 1595 - Jiřík Spěváček, Matěj Krejčí, Matouš Plaček, Jakub Janů,
1596 - Vavřinec Krk, Jaroš Pekař, Jíra Doležal (RP, f. 36a)
- 1596 - Jiřík Spěváček, Matěj Krejčí, Václav Hošek,
1597 - Matouš Plaček, Vavřinec Krk, Jaroš Pekař, Jiřík Doležal
(RP, f. 39b, 93b)
- 1597 - Jiřík Spěváček, Matěj Krejčí, Václav Hošek,
1598 - Urban Litera, Ondřej Nestroj, Vavřinec Krk, Jaroš Pekař
(RP, f. 118b, 110a)

- 1598 - ---
- 1599 - Jiřík Spěváček, Matěj Krejčí, Vít Kovanda,
Šťastný Robotka, Jaroš Pekař, Petr Janů, Vavřinec Krk
(RP, f. 102a)
- 1600 - Jiřík Spěváček, Matěj Krejčí, Václav Hošek, Vít Kovanda,
Šťastný Robotka, Jaroš Pekař, Jan Slabý (RP, f. 117b)
- 1601 - starší Jaroš Pekař (RP, f. 107b)
- 1605 - Jiřík Spěváček, Jan Sochor, Vavřinec Krk, Jakub Dočkal,
Jaroš Pekař, Matěj Litera, Jakub Špaček (RP, f. 123b)
- 1607 - Jan Vodička, Jan Sochor, Matouš Plaček, Vavřinec Krk,
Jiřík Kříž, Matěj Litera (RP, f. 127b)
- 1607 - Jan Sochor, Jiřík Kříž (RP, f. 74a)
- 1609 - Tomáš Kalina, Jan Vodička, Matouš Plaček, Jiřík Kříž,
Pavel Skok, Jan Bednář, Valentin Smutný (RP, f. 133b)
- 1610 - Tomáš Kalina, Matouš Plaček, Jiřík Kříž (RP, f. 126a)
- 1612 - Jan Sochor, Tomáš Kalina, Jakub Dočkal, Jiřík Kříž,
Jan Vodička, Jaroš Pekař, Jan Bednář (RP, f. 157b)
- 1615 - Jiřík Kříž (RP, f. 127b)
- 1617 - Jiřík Kříž, Jaroš Pekař, Václav Pěkník (RP, f. 153b)
- 1626 - Jan Mašek, Jaroš Pekař, Šťastný Robotka, Jiřík Slabý,
Lukáš Kovář, Petr Veselský, Martin Pokorný (RP, f. 186b)

Seznam rychtářů

- 1578 - Martin ? (RP, f. 43a)
- 1579 - Václav Hošek (RP, f. 45a)
- 1582 - Václav Hošek (RP, f. 50a)
- 1583 - Jan Skok (RP, f. 53a)
- 1587 - Václav Hošek (RP, f. 59b)
- 1588 - Václav Hošek (RP, f. 65a)
- 1589 - Tomáš Kalina (RP, f. 67a)

1590 - Tomáš Kalina	(RP, f. 68a)
1591 - Václav Hošek	(RP, f. 76b)
1592 - Matěj Krejčí	(RP, f. 81a)
1593 - Matěj Krejčí	(RP, f. 85b)
1594 - Matěj Krejčí	(RP, f. 88a)
1595 - Tomáš Kalina	(RP, f. 81b)
1596 - Tomáš Kalina	(RP, f. 39b)
1597 - Tomáš Kalina	(RP, f. 38b)
1598 - ---	
1599 - Tomáš Kalina	(RP, f. 102a)
1600 - Tomáš Kalina	(RP, f. 117b)
1605 - Jan Vodička	(RP, f. 123b)
1607 - Tomáš Kalina	(RP, f. 127b)
1607 - Jan Vodička	(RP, f. 74a)
1609 - Mikuláš Kovanda	(RP, f. 133b)
1610 - Mikuláš Kovanda	(RP, f. 126a)
1612 - Jan Mašek	(RP, f. 157b)
1615 - Jan Vodička	(RP, f. 127b)

c) Seznam mohelenských řemeslníků

POTRAVINY

Mlynáři:

Pavel Mlynář	- 1563	(MK, f. 216b)
Jan Kříž Mlynář	- 1566, + 1575	(MK, f. 18a, 141a)
Lukáš Mlynář	- 1569, 1573	(MK, f. 43a)
Vávra Mlynář	- 1575	(MK, f. 216a)
Jiřík Mlynář	- + 1583	(MK, f. 212b)
Vítek Mlynář	- 1575, 1583	(MK, f. 141a, 212b)
Matěj Mlynář	- 1599	
Jan Mlynář	- 1589, 1610	(HK, f. 35b)
Martin Machát Mlynář	- 1609, 1610	(MK, f. 182b)

Marek Mlynář (syn Jana Mlynáře)

	- 1610, + 1613	(HK, f. 36a)
		(MK, f. 171b)
Bartoloměj Mlynář	- 1609, + 1621	(HK, f. 46b, 47a)

Pekaři:

Václav Pekař	- 1580	(MK, f. 47a)
Urban Pekař	- 1605, 1623	(MK, f. 122a)
		(HK, f. 178a)
Bartoš Pekař	- 1616, 1620	(GR, f. 155a)
		(HK, f. 103a, 163b)

Řezníci:

Matouš Řezník	- + 1568	(MK, f. 140a)
Vondra Řezník	- 1584	(MK, f. 48a)
Lukáš Řezník Plzeňský	- + 1587	(MK, f. 204a)
Blažek Řezník	- 1586, 1593	(MK, f. 87b, 213a)
Jan Večeřa	- 1608	(MK, f. 131b)
Tomáš Fikařka	- 1608, 1609	(MK, f. 167a)
Václav Čada (Václav Řezník z Drnovic)		
	- 1587, + 1613	(MK, f. 204a)
		(HK, f. 30a)
Kříž Řezník	- 1591, + 1626	(MK, f. 151b)
		(GR, f. 343b)

Sládci:

Havel Sládek	- 1548	(MK, f. 6a)
mistr Jan Sládek	- 1559, 1565	(MK, f. 15a, 17a, 227b)
Jíra Sládek	- 1565, 1590	(MK, f. 12a)
Petr Sládek	- 1575, + 1599	(MK, f. 141a, 108a)
Kříž Malčat	- 1600, + 1616	(GR, f. 112a)
		(HK, f. 42a, b)
Vavřinec Malčat (syn Kříže Malčata)		
	- 1617, 1631	(HK, f. 47a, 187a)

ODĚVY

Kožišníci:

Matěj Kožišník	- 1569, 1583	(MK, f. 149b, 215b)
Vavřinec Kožišník	- 1589, 1610	(MK, f. 198a)
Jarolím Kožišník	- 1584, 1629	(MK, f. 50b) (HK, f. 64b)
Šebestián Kožišník	- 1596, 1604	(GR, f. 86a, 212b) (HK, f. 4b)
Blažej Kožišník	- 1603, + 1607	(GR, f. 251b) (HK, f. 13a, 22a)
Ondřej Kožišník	- 1606, 1607	(GR, f. 234a)
Havel Kožišník	- 1616, 1619	(HK, f. 110a)

Krejčí:

Klíma Krejčí	- 1540, 1572	(MK, f. n.)
Vondřej Krejčí	- 1554	(MK, f. 220b)
Bartoš Krejčí	- 1562	(MK, f. 12a)
Daniel Krejčí	- 1568, + 1588	(MK, f. 37a, 47a)
Svatoň Krejčí	- 1609, 1610	(MK, f. 74a)

Ševci:

Staněk Švec	- + 1541	(MK, f. n.)
Holý Švec	- 1542	(MK, f. n.)
Havlíček Švec	- 1543, + 1606	(GR, f. 254a)
Jíra Kulhánek Švec	- 1549, 1557	(MK, f. 7a, 10a)
Kašpar Švec	- 1588	(MK, f. 200a)

KOVY

Kováři:

Martin Kovář Studený	- 1540, + 1543	(MK, f. 1a)
Bartoš Kovář Hubatý	- 1545, 1564	(MK, f. 2a, 13a)
Jan Kovář	- 1564, + 1567	(MK, f. 136a)
Urban Kovář	- 1568, 1569	(MK, f. 129a)

Vít Kovář (syn Bartoše K. Hubatého)	- 1565, + 1604	(MK, f. 137b) (GR, f. 231b)
Duchek Kovář Vícenický	- 1567, 1600	(MK, f. 138b) (GR, f. 153a)
Šťastný Kovář	- 1568, + 1603	(MK, f. 37a) (GR, f. 106b)
Václav Bílek Kovář	- 1583, + 1603	(MK, f. 201a, 212a) (GR, f. 251b)
Vavřinec Tříška	- 1599, 1603	(GR, f. 131a, 251b)
Jan Kovář	- 1606, 1620	(GR, f. 215b) (HK, f. 163b)
Diviš Kovář	- 1601	
Tomáš Kučera	- + 1615	(MK, f. 67a)
Jakub Kučera	- 1615, 1619	(MK, f. 67a) (GR, f. 349a)

Zámečníci:

Jan Křepelka Zámečník	- 1551, 1569	(MK, f. 139a)
Marek Zámečník	- 1563	(MK, f. 218a)
Němec Zámečník	- 1575	(MK, f. 42a)
Zacharyáš Křepelka Zámečník	- 1603, 1617	(HK, f. 3a, 132a)

TEXTIL

Tkalci:

Václav Hlaváč Tkadlec	- 1551, 1563	(MK, f. 9b, 218a)
Matouš Tkadlec	- 1575	(MK, f. 141a)
Kašpar Kněz Tkadlec	- 1595, 1634	(MK, f. 94b) (GR, f. 336a)
Bartoš Tkadlec	- 1621	(GR, f. 362a)

DŘEVO

Bednáři:

Jakub Bednář	- 1543	(MK, f. n.)
Bednář Šťastný	- 1544	(MK, f. 2a)
Toman Bednář	- 1555	(MK, f. 12a)
Jan Bednář (Bednařík)	- 1562, 1587	(MK, f. 154a)
Květoň Bednář	- 1579, 1586	(MK, f. 205a)
Matouš Bednář	- 1607, + 1615	(GR, f. 238a, 320b)
Havel Bednář	- 1618	(GR, f. 195a)

Koláři:

Jan Kolář	- 1545, 1568	(MK, f. n., 215b)
Jakub Kolář	- 1583, 1607	(MK, f. 59b, 123b) (HK, f. 5a)
Vít Kolář	- 1601	(MK, f. 115a)
Petr Kolář	- 1601	
Martin Kolář	- 1606, 1615	(GR, f. 242b) (HK, f. 90a)
Jiřík Kolář (syn Jakuba Koláře)	- 1609, + 1624	(GR, f. 268a) (HK, f. 181a)
Jan Kolář Jíša	- 1617, zběhnul 1635	(GR, f. 331a) (HK, f. 85a, b)
Matěj Janous	- + 1617	(GR, f. 331a)

Tesaři:

Jíra Tesař	- 1545, 1552	(MK, f. 6a)
Matouš Tesař	- 1563	(MK, f. 13a)
Václav Tesař	- 1589	(MK, f. 199a)
Vavřinec Kněz Tesař	- 1620	(GR, f. 360a)

ZEMINY

Hrnčíři:

Matěj Hrnčíř	- 1543, + 1548	(MK, f. 6a)
Bartoš Sobol Hrnčíř	- 1557, 1567	(MK, f. 15a, 14a)

Malý Hrnčíř	- 1584	(MK, f. 48a)
Jakub Sobol Hrnčíř	- 1562, + 1613	(HK, f. 38a)
		(MK, f. 18a)
Lazar	- 1596	(MK, f. 97b)
Zedníci:		
Vavřinec Zedník	- 1552	(MK, f. 6a)
Jan Zedník	- 1619, 1627	(GR, f. 346a, b)

SLUŽBY

Kramáři:

Jiřík Kramář - 1601, + 1615 (GR, f. 186a, 318a)

Kuchaři:

Šimon Kuchař - 1614 (HK, f. 80a)

Lazebníci:

Jan Lazebník - 1564, 1592 (MK, f. 27a)

Ovčáci:

Petr Ovčák - 1587 (MK, f. 202a)

Martin Ovčák z Okarce) - 1589 (MK, f. 219a)

Pavel Ovčák - 1591, + 1603 (MK, f. 121a, 189b)

Urban Ovčák - 1613 (GR, f. 302a)

Pastýři:

Plitkova matka - 1551 (MK, f. 9b)

Písaři:

Jiřík Písař - 1554 (MK, f. 220b)

Augustin - 1558 - 1559 (MK, f. 22a, 228b)

Václav Hlaváč Tkadlec - 1563 (MK, f. 218a)

pan Petr Písař (pan Petr Mohelenský)
- 1572, + 1589 (MK, f. 140b, 224b)

Václav Písař (Václav Rybníček)
- 1583, + 1618 (MK, f. 149b)
(GR, f. 96b)

Nykodym Kotrba z Třebíče

- 1597 - 1627 (GR, f. 106a, 107b)

Zvoníci:

Kašpar Zvoník

- 1608, 1615 (HK, f. 33b, 92b)

d) Seznam tasovských řemeslníků

POTRAVINY

Mlynáři:

Martin Manka Mlynář - + 1553

(RP, f. 4b)

Duchek Mlynář - + 1554

(RP, f. 174a)

Vít Doležal Mlynář - 1574, + 1584

(RP, f. 38a, 54b)

Bartoš Mlynář - 1574, + 1579

(RP, f. 38a, 43b)

Alexandr Mlynář - 1578

(RP, f. 43b)

Jan Švanda - 1578, 1597

(RP, f. 43b, 94b)

Valentin Mlynář (syn Bartoše Mlynáře)

- 1579 (RP, f. 43b)

Florian (Frolka) Mlynář - 1581, + 1597 (RP, f. 48b, 96a)

Ondřej Vonš - 1583, + 1601

(RP, f. 62b, 121a)

Václav Vonš - 1583, + 1591

(RP, f. 53a, 62b)

Tomáš Vonš Mlynář - 1591, 1607

(RP, f. 76a, 127a)

Jan Dolský (z Bítíšky) - 1585, 1596

(RP, f. 61b, 97b)

Jan Mlejnek - 1595, 1596

(RP, f. 87a, 97b)

Havel Petrovský (Havel Florka)

- 1597, 1612 (RP, f. 96a, 157a)

Václav Mlynář - 1599

(RP, f. 39a)

Vavřinec Mlynář - 1600

(RP, f. 105b)

Pekaři:

Jan Pekař - + 1571

(RP, f. 33b)

Jarolím (Jaroš) Pekař z Budišova

- 1591, 1626 (RP, f. 72b, 186b)

Řezníci:

Ondra Řezník (Vondráček Řezník, Hypal)		
	- 1571, 1589	(RP, f. 49b, 65b)
Lukáš Řezník	- 1576, 1579	(RP, f. 40b, 44a)
Pavel Řezník	- 1585	(RP, f. 61b)
Nykodém Řezník (Mach Nykodém)		
	- 1590, + 1595	(RP, f. 67b, 91a)
Petr Řezník Švorc (z Budišova)		
	- 1597, 1600	(RP, f. 96b, 104a)

Sládci:

Jan Sládek Votčenášek	- 1579, 1607	(RP, f. 44a, 127a)
Ondřej Sládek	- 1584	(RP, f. 55a)
Václav Sládek	- 1599	(RP, f. 99b)

ODĚVY

Kožišníci:

Jan Kožišník Krajíček		
	- 1578, 1583	(RP, f. 41b, 52a)

Krejčí:

Matěj Musil Krejčí	- 1584, + 1610	(RP, f. 53a, 150b)
Prokop Krejčí	- 1585, + 1589	(RP, f. 56a, 64a)
Jan Vejvoda Krejčí	- 1588, 1612	(RP, f. 63a, 149b)

Ševci:

Kašpar Švec	- + 1580	(RP, f. 46b)
Jakub Špaček Švec	- 1589, 1606	(RP, f. 67a, 126a)

KOVY

Kováři:

Burian Kovář	- + 1553	(RP, f. 7b)
Vavřinec Kovář	- + 1556	(RP, f. 9a)

Matouš Kovář Špaček (syn Vavřince Kováře)		
	- 1553, 1599	(RP, f. 7a, 103b)
Burš Kovář Kaša	- 1576	(RP, f. 40a)
Jan Kovář Železný	- 1597, 1604	(RP, f. 100a, 122b)

TEXTIL

Tkalci:

Martin Tkadlec	- 1571, 1596	(RP, f. 31b, 93a)
Jan Mašek (syn Martina Tkalce)		
	- 1596, 1626	(RP, f. 93a, 186b)

DŘEVO

Bednáři:

Jiřík Bednář	- 1584	(RP, f. 54b)
Jan Bednář	- 1601, 1612	(RP, f. 121a, 157b)

Tesaři:

Urban Tesař	- + 1571	(RP, f. 34b)
Prokop Smrček Tesař	- 1588, + 1600	(RP, f. 62b, 105b)
Alexa Tesař	- 1622	(RP, f. 188a)

ZEMINY

Sklenáři:

Jiřík Sklenář	- 1609	(RP, f. 130b)
---------------	--------	---------------

Zedníci:

Martin Zedník	+ 1609	(RP, f. 130b)
---------------	--------	---------------

SLUŽBY

Ovčáci:

Kašpar Ovčák - 1598, 1617 (RP, f. 98a, 129b)

Pastýři:

Janek Pastevec - 1581 (RP, f. 48b)

Matouš Pastýř Černý - 1601, 1609 (RP, f. 120a, 130a)

Písaři:

Eliáš Příhoda - 1581, 1599 (RP, f. 47b, 104b)